

Ladislav Tvarůžek

Válečný zpravodaj



sestavil JUDr. Jiří Štelovský

Slovo úvodem

V závěrečném obraze hry divadla Járy Cimrmana „Posel z Liptákova“ říká pan Smrtka ostatním postavám: „Já končím. Poslední co dělám je nějakéj Ferdinand - Sarajevo. Pak jdu na odpočinek. Po mně přijde mladej, ale to bude sekáč pánově. Ten se nezakecá.

Potěš Vás Pánbůh a nashledanou.“

První světová válka začala a mladý pan Smrtka byl skutečně sekáč.

Velká válka, teprve později nazvaná první světovou, trvala od 28. července 1914, kdy v 11 hodin dopoledne bylo do Srbska doručeno rakouské vyhlášení války do, 11. listopadu 1918. Na straně Dohody bylo mobilizováno 44,5 milionu vojáků a na straně centrálních mocností 25,5 milionu. V této válce padlo na straně Dohody 5 413 000 mužů a na straně opačné 4 029 000 mužů.

Bylo to první moderní válka, ve které bylo použito systematicky těžké dělostřelectvo, kulometry, letadla, ponorky, tanky a otravné plyny.

Touto velkou válkou prošly i významné osobnosti. Mladý poručík Ervin Rommel vedl své vojáky do útoku na horské pozice Italů. Americký dobrovolník Ernest Hemingway řídil italskou sanitku a vozil raněné vojáky z fronty na obvaziště a do nemocnic. A stejně tak působil jako zdravotník italské armády a později polní kaplan, mladý kněz Angelo Roncalli pozdější papež Jan XXIII.

Syn slavného malíře-impresionisty Augusta Renoira, filmový režisér Jean Renoir natočil skvělý film Velká iluze. V něm odchází stará gentlemanská společnost a na její místo nastupují noví lidé, kteří za dvacet let dovedou lidstvo na práh druhé světové války.

Spisovatelé nám dokázali zprostředkovaně ukázat válečnou atmosféru. Stačí připomenout nádherné knihy. Erich Maria Remarque: Na západní frontě klid a Henri Barbusse: Oheň.

Novinářská práce je však trochu jiná, než práce spisovatele románu. Hoří termíny a články do novin musejí být rychle expedovány. Pod takový tlak pracoval i válečný zpravodaj Ladislav Tvarůžek. Přesto dokázal ve svých člancích prokreslit, kromě válečného utrpení i krásu vysokohorské přírody na alpské frontě. Své postřehy z okupovaného Bělehradu proložit svými znalostmi historie a konečně i hlubokým humanismem naplnit článek, inspirovaný dopisem, který vzal z ruky mrtvého ruského vojáka.

To je jen několik slov úvodem a teď Vás již zvu na fronty první světové války a naším společným průvodcem bude můj dědeček a váš rodák pan Ladislav Tvarůžek, novinář a válečný zpravodaj.

V Praze 24. dubna 2009

JUDr. Jiří Štelovský

Ottův slovník naučný – Dodatky

Str. 1297

Tvaružek Ladislav, český žurnalista. Roku 1906 vstoupil do redakce Venkova a stal se jeho parlamentním zpravodajem ve Vídni. Tam převzal i zpravodajství jiných agrárních časopisů: olomouckých Selských listů, brněnského Moravského venkova a pražského Lidového deníku a Večera. Pro vídeňské listy vydával též Agrarische Korrespondenz. Po založení Vídeňského deníku r. 1907 působil po řadu měsíců v jeho redakci, než zahájila činnost tehdy zvolená tzv. „lidová sněmovna“. V roce 1908 byl také parlamentním zpravodajem orgánu Dr. Karla Kramáře Den. Za světové války byl zpravodajem Venkova v Rak.-uherském tiskovém stanu válečném. Po skončení války pokračoval jako parlamentní zpravodaj Venkova a brněnské Svobody v pražském parlamentě. Po čtyři léta byl také tiskovým referentem ministeria železnic a roku 1927 byl povolán do tiskového odboru předsednictva ministerské rady, jako vrchní odborový rada. V roce 1930 byl jmenován vládním radou a ředitelem ČTK. V roce 1939 odešel do výslužby. Účastnil se také organizačního života novinářského. Již ve Vídni byl předsedou Svazu českých novinářů vídeňských. V Praze pak byl po řadu let členem sdružení parlamentních zpravodajů. Ladislav Tvaružek napsal také různá historická pojednání do Agrárního archivu a do Časopisu pro dějiny venkova.

WHO IS WHO in Central and East-Europe 1933/34

Edited by R.P.D. Stephen Taylor

Published by The Central European Times Publishing Co. LTD., Zurich

Str. 1013

Tvaružek, Ladislav, General – Manager of the News – Agency Ceteka,

born Budišov, May 11, 1879, son of Jan Tvaružek (teacher) Kateřina Kment, Educ. Univ. Of Prague (Civil Law and Lit.) Journalist since 1903 (1914–1918 war reporter) Decor. Yugoslav. Crown Yugoslav St.Sava, Bel. Agr. Pty.. 1927–1930 Press-Office (conseiller de I. classe) since 1930 General Manager of Ceteka, Adress: Prague XVI, 1531, Č. S. R.

Venkov č. 298 ze dne 10. 12. 1914

Noviny ve válečném poli

(od našeho válečného zpravodaje)

(schváleno válečnou cenzurou)

Válečný stan tiskový 5. prosince 1914

Význam novinářství vůbec se setkává všude se svým oceněním. V klidných dobách jako v bouřlivých. V míru a zvláště v okamžiku, kdy mír je ohrožen. Nesporně nejvíce je oceňováno novinářství v době válečné. Když válečný víchur zachvátil celý svět a doléhá i do nejbzdálenější chýšky, ať už v jakékoli formě.

Dnes člověk nemůže žít bez novin a časopisů. Bylo by to obdobné, jakoby měl žít bez vzduchu. Doklady toho vidíme kolem sebe po celý den. Každý dychtivě sáhne po novinách. Pak si snad trochu zklamaně zanádá, ale nakonec je rád, že svůj hlad po novinách aspoň trochu ukojil. To už je chod denního života a redaktoři si na něj zvykli.

A tak jako vy tam doma s dychtivostí prohlížíte v rodinném kruhu u teplých kamen stránky potištěného novinářského papíru, tak i zde ve válečném poli utišují naši vojáci svoji touhu po novinách, které jim přináší pošta, nebo jen vojenskými novinami, které neprocházejí rotačkami, ale přesto se ke svým adresátům dostanou, třeba i jen ve zkrácené cestě po telefonu.

Materiál k nim vydává operující vrchní velitelství, které sdělí nutné informace, přes divizní, brigádní a plukovní velitelství. Posléze se přes velení setnin dostává těchto „vojenských novin“ všemu mužstvu. Tato procedura je velice rychlá a vojáci v poli dostávají pomocí polního telefonu každého dne informace, které se jich bezprostředně týkají, popřípadě i zprávy z druhých bojišť.

Na ukázkou uvádím dvě z posledního materiálu novin pro vojáky:

Dne 4. prosince 1914.

V uherském říšském sněmu pevná důvěra v naše vítězství a všeobecné nadšené projevy pro naši armádu.

V ruském Polsku, severně od naší fronty bitva v proudu. Včera značně silná ruská vojska odražena. Němci v posledních 8 dnech zajali 15 000 Rusů a ukořistili 40 děl.

Posádka v Přemyšlu odrazila daleko nepřátelský útok na severních předních pozicích polního opevnění.

V Bukovině se hlásí četní dobrovolníci do boje proti Rusku. Kozáci, kteří vpadli do Bukoviny, dopouštěli se mnohých ukrutností proti Rumunům. Plenili, hanobili ženy a vyřezávali jazyky. Je zde všeobecné rozčilení proti těmto ukrutnostem.

V Srbsku je nepřítel, který se v posledních dnech zoufale bránil, zaháněn za těžkých obětí. Na jednom úzkém bitevním poli pochovali naši vojáci 800 mrtvých nepřátel a v posledních bojích zajato 10 000 Srbů a ukořistěno 47 strojních pušek a 46 děl.

V Paříži byly stanoveny přísné tresty za rozšiřování špatných tj. pravdivých zpráv o vojenské situaci.

Arabové se seřazují kolem svatého praporu prorokova, také v Persii jsou projevy pro svatou válku.

Dne 8. prosince 1914

Velká schůze německého říšského sněmu. Důvěryplná řeč říšského kancléře. Pět miliard marek na válečné výdaje jednomyslně povoleno.

V severním Polsku pokračuje vše nezměněně dobře kupředu.

Německá východní armáda od 11. listopadu do 1. prosince zajala 80 000 nezraněných Rusů.

U Krakova byl nepřítel velmi časně zrána ze spánku probuzen. Naše těžká děla zapálila všechna místa, kde nepřítel přenocoval.

Jeden uprchlík z ruského zajetí vypráví o děsném osudu zajatých. Zbédované hromadné útulky na Sibíři, hemžící se neřádem, těžká práce, špatná strava.

V Paříži velké zklamání. Po tři dny přinášely časopisy ruské živé zprávy o velikých vítězstvích v Polsku. Nakonec sami Rusové museli přiznat, že oni ustupují a spojenci útočí.

Srbové museli vydat Bělehrad bez boje, protože jinak by tamní posádka upadla do zajetí. Naše vojsko vtáhlo přes Sávu z jihozápadního směru do města a obsadilo všechny veřejné budovy. Jinak poněvadž na ústupu nepřítel ničil cesty a naše kolony tedy pro neschůdnost jen s obtížemi postupovaly, došlo jen k malým šarvátkám. Přesto bylo na sta Srbů zajato. Nyní máme asi šestinu starého Srbska, včetně nejurodnějších krajin, ve své moci. Situace Srbů je zoufalá. Armáda opětovně poražená je pouze z od Rusů nabádána, aby podnikla ještě jednou pokus o zoufalý odpor. V novém Srbsku je obyvatelstvo, hlavně Albánci a Bulhaři, protisrbsky naladěno. Nejdůležitější mosty a tunely v zádech srbské armády jsou zničeny. Tím je podstatně ztížen dovoz munice.

Anglie přiznává, že německé lodě a miny jí připravily o 10 válečných lodí a 54 lodí obchodních. Angličané v Egyptě jsou ohroženi tureckou armádou, povstaleckým obyvatelstvem, Sudánci a Senussy.

Z těchto ukázek je vidět, že se zde slovy neplýtvá. Hovoří se stručně a jasně, zkrátka vojensky. A je také vidět, že tyto vojenské noviny mají i svůj velký význam z hlediska psychologického, vedle svého zpravodajského a čistě novinářského významu. Tímto způsobem je umožněno, že i naše statečné vojsko v poli dostává rychle nejčerstvější a nejaktuálnější zprávy, po kterých dnes s takovou nedočkavostí prahne celý svět.

Lad. Tvar.

Venkov č. 300 ze dne 12. 12. 1914

Moravané v boji

(Od našeho válečného zpravodaje)
(schváleno válečnou cenzurou)

8. prosince 1914

Velmi se zaradoval mladý, vysoký nadporučík Jan Seiffert, velitel pěšího štábního oddílu c. a k. tiskového stanu válečného, když se v druhé polovině měsíce listopadu dověděl, že 30. t. m. má jít na frontu ke svému pěšímu pluku č. 8 s částí svého štábního oddílu. Před tím byla stále na něm vidět nespokojenost. Nadporučík Seiffert stále viděl své místo jinde než v Tiskovém stanu válečném. Zde štábní oddíl, sloužící k ochraně této jednotky, žije život daleko klidnější než dokonce váleční zpravodajové sami. Když tito jsou na frontě, kam podnikají své informační exkurze, zůstává štábní oddíl prakticky v zázemí.

Nadporučík Jan Seiffert byl stále přesvědčen, že se svým mužstvem, vesměs bodrými Moravany z kroměřížského pěšího pluku, musí docílit na bojišti nesporného úspěchu. Tímto svým přesvědčením se nijak netajil. Nutno poznamenat, že si nijak nestěžoval a vykonával svoje povinnosti u štábního oddílu s největší svědomitostí.

20. listopadu tedy opustila část moravských vojnů, v počtu 60 osob, tiskový stan válečný a odebrala se pod velením nadporučíka Seifferta ke svému pěšímu pluku č. 8.

Zde mu bylo svěřeno velení setnině, do které bylo zařazeno i 60 vojáků, kteří přišli s ním. Brzo potom se setnina přesunula do jižního Polska. Zde vojáci obsadili zříceninu jakéhosi hradu a chystali se zde přenocovat. Tento útulek našich Moravanů byl však nepřítelem vypátrán. Jakmile se snesla noc nad krajem, zahájili Rusové útok. Na zříceninu zaútočil velmi silný oddíl ruského

vojska. Vzápětí se ozvalo volání našich stráží a naši vojáci byli hned připraveni k boji. Půl hodiny trval tvrdý boj muže proti muži. Bylo bojováno bodáky a naši Moravané po úporném a nadlidském úsilí ruský útok odrazili.

Ovšemže setnina našeho vojska měla v tvrdém boji také vysoké ztráty. Z 60 mužů, kteří dříve sloužili v Tiskovém válečném stanu, zůstalo pouze 6 nezraněno. Ostatní jsou raněni, někteří padli a někteří byli zajati. Nadporučík Seiffert byl také raněn a krvácel ze dvou bodných ran. Nechal se však na místě ošetřit a velení setniny si podržel.

Zpráva o tomto houževnatém nočním boji vyvolala pochopitelně v Tiskovém stanu válečném nejživější účast a všeobecný obdiv nad hrdinstvím moravského mužstva a jeho udatného velitele.

Lad. Tvrž.

Venkov č. 304 ze dne 17. 12. 1914

Český pilot polní

(Od našeho válečného zpravodaje)

14. prosince 1914

Vzduchoplavectví má dnes ve válce nesporně jednu z nejdůležitějších úloh. Každý válečný pilot je jakýmsi okem armády. Skutečně vidí za roh a umožňuje získat přesné informace v prvé řadě o postavení a síle nepřítele. Potom je možno vyhnout se tragickým událostem, jaké v posledních válkách vyvrcholily na příklad u Sedanu.

Když na podzim roku 1909 se rozléty do světa zprávy o zdařilých leteckých úspěších Američanů, bratří Wrightů, na jejich dvouplošnicích, netušeně rychlým tempem začala být aviatika zdokonalována. Zejména vojenské správy všech států obrátily pozornost k tomuto zpočátku pouze sportovnímu odvětví. Byla vyvinuta maximální snaha upravit letadla pro potřeby armády. Právě dnes máme možnost poznávat obrovskou cenu těchto letadel. Nemám v úmyslu popisovat takové vojenské letadlo. Je dostatečně známo a každý minimálně viděl obrázek takového letadla. Jenom chci upozornit, že v některých letadlech se kromě pilota nachází i pozorovatel, který má za úkol podrobně sledovat krajinu, pozice nepřátel, odhadovat jejich sílu, fotografovat, eventuelně si činit rychlé náčrtky, aby podle nich měl možnost podat svému velitelství zprávu. V jiném případě vyhazuje také pozorovatel kouřové bomby nad úkryty nepřátel. Tento kouř po výbuchu bomby zůstává nějakou dobu stát na místě. Pozorovatel tak dává znamení našemu dělostřelectvu, kam má mířit a kterým směrem má vést palbu proti nepříteli. Někdy také podniká samotný letec útok spojený s vyhazováním pum přímo do tábora nepřítel.

Nejhlavnější úloha zde připadá pilotovi. Musí bezpečně pilotovat svůj stroj, ovládat řadu složitých zařízení a pilotovat nanejvýš obezřetně, aby se nedostal se svým strojem na dostřel nepřátelských zbraní. Musí se současně snažit, aby úkol jemu uložený byl do poslední písmenky splněn. K tomu je ovšem potřeba velké zručnosti a odvahy. Bylo možno již slyšet a číst o nejdůležitějších kouscích jednotlivých pilotů. Někteří ovšem zaplatili svoji smělou odvalu velice drazo a to svou vlastní krví. Přesto jsou úkoly letadel, ve velké většině, přesně vykonány.

Právě v těchto dnech vykládal mi jeden z ruských zajatců, když jsme prohlíželi jejich transport, se zděšením v očích, jak na něj působilo objevení se rakouského letadla na frontě. Byli v dobrém úkrytu. Najednou se objevil ve značné výši letec. Letadlo klesalo níž a zdálo se, že už je na dostřel. Zakroužilo nad krajinou a po chvílce odletělo, aniž by někdo z ruské strany stačil po něm vystřelit jedinou ránu. Neuplynulo však valně času, když již začala houkat rakouská děla a zasypala ruské pozice šrapneli. Po tomto dělostřeleckém přepadu začal útok rakouských vojáků, který měl za následek zajetí silného oddílu ruského vojska.

Před nedávnem podnikl velmi odvážný let jeden z rakouských polních pilotů letecké setniny č. 7. Byl to nadporučík p. pl. č. 21 Karel Hupner, český rodák z moravsko-ostřavsko. Měli jsme

příležitost ho poznat z jeho několikaletého pobytu ve Vídni, kde jeho pluk až do poslední doby pobýval. Poznali jsme ho jako odvážného a neohroženého vojáka. Jeho prsa již dva roky zdobí medaile Signum Laudis, za záchránění několika osob před utonutím. Při nejbližší příležitosti se přihlásil k leteckému oddělení. Jakými výkony se tu osvědčil, ukazuje nejlépe tento případ.

Byl podzimní den, ne příliš příznivý k létání. Mraky se přeháněly a podezřele vlhký vítr čas od času podnikal zákeřné výpady. Přesto se nadporučík Hupner odhodlal k průzkumnému letu a bez otálení se vznesl se svým letadlem do vzduchu. Jako pozorovatel s ním letěl poručík p. pl. 21 Fr. Schorn. Nepřátelské pozice byly vzdáleny hodně kilometrů, a proto let trval neobvykle dlouho. Sotva však naši chladnokrevní letci byli zpozorováni v nepřátelském táboře, ihned byla na ně zahájena co nejostřejší palba. Nepřátelé pálili z pušek i z děl. Šrapnely vybuchovaly v nebezpečné blízkosti, kulky svištěly, ale nadporučík Hupner se nevzdaloval. Pouze své letadlo zvedl do výše, aby co možno zmenšil nebezpečí zásahu. Teprve, až účel letu byl vykonán, vrátil se zase zpět. Po přistání bylo zjištěno, že hlavně na nosných plochách křídel bylo letadlo opakovaně zasaženo. Naštěstí nepřátelské zásahy nepoškodily letadlo tak, že by nebylo schopno se vrátit na základnu.

Let nadporučíka Hupnera vzbudil všeobecný obdiv. Jeho referát byl podán do nejmenšího detailu a jím prozkoumaná situace byla také plně využita. Za tento svůj mistrný kousek byli také již jak polní pilot nadporučík Hupner, tak i jeho pozorovatel poručík Schorn, navrženi k zaslouženému vyznamenání.

L. T.

Venkov č. 312 ze dne 27. 12. 1914

Psaníčko

(od našeho válečného zpravodaje)

Tiskový stan válečný 21. prosince 1914

Nikdy se snad tolik dopisů nepsalo a nebude psát, jako v nynější světové válce. A ty dopisy, dodávané dnes polní poštou, hrají v životě jednotlivců velkou roli. Jak vy tam doma s dychtivostí očekáváte zprávy od svých drahých, kteří nastoupili vojenskou službu a ocitli se ve válečném poli, tak i zde se naši vojáci nikdy nemohou nasytit zpráv o svém domově, o tom co se tam nyní děje. Zda jsou všichni zdraví, co je nového v rodině a hospodářství, ve vesnici a v okolí. Všechno naše vojáky zajímá a to tím více, že takový drahý dopis, takové milé psaníčko, vytrhne vojáka z jeho denního válečného života. Dává mu příležitost aspoň v duchu zalétnout do kruhu rodinného života a pokud možno potěšit se novými událostmi, než za jakých svoji domovinu opouštěl.

A také, ať přijedete kamkoliv, všude se setkáváte s jevem, že si vojáci uschovávají tato psaníčka a čtou je znovu a znovu. Těší se tak se svými drahými a uschovávají si jejich dopisy, jako ty nejdražší skvosty a nejvzácnější památky.

Nadmíru smutný případ jsem měl možnost vidět při své návštěvě bojiště u Limanové. Prohlíželi jsme skupiny mrtvol padlých ruských bojovníků. Leželi tam blízko hrobů našich vojáků. Přítel-nepřítel nebylo mezi nimi rozdílu. Smrt je všechny spojila, sjednotila. I ruští padlí vojáci vzbuzovali v nás smutné dojmy. Již proto, že byli hnáni jako lavina k západu a zde padli, aniž by věděli proč. Leželi tu v pozicích, ve kterých na ně smrt vztáhla svoji chladnou ruku. Některý s bolestí v tváři, jiný se zaťatými zuby a nataženými rukama, jakoby chtěl ještě v poslední chvíli něco, co se na něj řítí, odstrčit. Další s očima zavřenými a usměvavou tváří, jakoby snil jakýsi růžový sen, další se zlobnou vášní v obličejí.

Jeden pak držel jednu ruku na své ráně v boku a druhou měl nataženou. Natažená ruka držela již bezvládně popsaný papír, dopis, který padlý Rus snad ještě v poslední chvíli života četl.

Dopis bylo možno zcela volně zvednout. Byly to čtyři stránky obyčejného dopisního papíru popsaného kyrilicí. Mezi ně byl vložen malý útržek, rovněž ruský psaný. Psala jej asi těžká,

upracovaná ruka. Písmo je sice čitelné, ale pravopisu příliš nedbáno. Pisatel byl podle všech známek otec padlého. Obsah dopisu je prostý, nenucený a srdečný. Charakteristický pro prostou a upřímnou duši ruského lidu. To je důvod, proč zde ten dopis cituji. I forma dopisu je jednoduchá, možno říci školácká. V levém horním rohu napsal pisatel své jméno, v pravém „Písmo“.

V překladu, v němž chci na význačných místech ponechat původní znění, dopis zní:

Anikkej Efimovič Čornozub. Písmo, 15. října 1914.

V prvních řádcích svého dopisu spěchám Tě uvědomit, drahý a rodný synu o tom, že my jsme chvála Bohu živi a zdraví, čehož i Tobě želáme, jakož i všechno krásné na bílém světě. V druhých řádcích dopisu svého, kloní se před Tebou rodný otec Tvůj Anikkej Efimovič i rodná matička Tvá Paraskevna Semenovna. Celují Ti zdáli nesčíslněkrát Tvoje ruměnné tváře a cukrová ústa. Želají Tobě od Hospodina Boha, abys mohl žít na zemi mnoho a mnoho let. Kromě toho kloní se Tobě rodný a mnohovážený bratr Petr Anikjejevič a dále bratři Grigorij Anikjejevič a Gavril Anikjejevič. My jsme chvála Bohu zdraví, čehož i Tobě želáme a krásného úspěchu ve vykonávání služby Tvé přejeme. Želáme Tobě od Hospodina Boha, aby Bůh daroval Ti na zemi prožít řadu let a abychom dosáhli toho vidět se zase s Tebou. Ještě vzkazuje Tobě poklonu Tvoje žena drahá a družka Tvého života Augustinia Pavlovna a Tvoje rodné děti Sáša, Máša i Palaňa Petrovny.

Novostí u nás zvláštních není. Dimitrija Anikjejeviče vzali na vojnu 26. září 1914 roku. On šel hned do města Nikolajeva v Chersonské gubernii. Všechno jde u nás po staru. Očekávej psaní ode mne, ve kterém Ti podrobně vypíšu, jaké novosti jsou u nás v Gurjevkách. Já napsal Ti již mnoho a nevím, proč jsi to nedostal. Já dostal všechna Tvoje psaní. Na shledanou.

Na vloženém útržku bylo psáno:

Psaní, která nám pišeš, dostáváme všechna a nevíme proč. Ty nedostáváš naše. Já Ti v duchu tisknu ruku. Gregorij Anikjejevič očekává psaní od Tebe. Prosíme Tě drahý a rodný bratříčku Petře Anikjejeviči, vyříd' pozdravy všem známým Andreji S. Antonu B. Adresa Vasilije Efimoviče je: Město Petrohrad, záložní prapor L. J., carský pluk,

1. rota, staršímu poddůstojníku Vasiliju Efimoviči Čornozubu. Děd Vasilij Efimovič Čornozub Ti poslal psaní 7. VIII. a nedostal žádnou odpověď a já nevím proč.

Cítíte z těch psaní závan srdečnosti, který tak kontrastuje s mrazivou tragédií skutečnosti.

Bílého světla pro Petra Anikjejeviče Čornozuba již není. Jeho družkou je dnes širá matička země na Modrarce u Limanové. Na Rusi se ho nedočká již nikdo. Odpočívá v Pánu společně s 1800 padlými ruskými vojáky v hlubokých šachtách pod borovicemi nad Limanovou v nejbližším sousedství padlých vojáků našich.

L.T.

Venkov č. 313 ze dne 29. 12. 1914

Po bitvě u Limanové

Od našeho válečného zpravodaje

20. prosince

Pod západními Beskydami na straně uherské šoural se náš vlak rychlostí, na jakou jsme si již ostatně zvykli, k Vysoké Tatře. Nečinil ani zvláštní vlak našeho tiskového stanu po této stránce žádné výjimky. Důsledně zastavil na každém sebemenším nádraží, třeba bylo toto nádraží označeno jen sloupkem a opatřeno lampou s jen malou stoličkou pod ní. Vlak potom čekal s neuvěřitelnou trpělivostí třeba i hodinu, nebyla-li právě uvolněna trať pro nás.

Byl to nevlídný den, rozpršený 15. prosinec a jak Váh, který jsme přejeli, tak i Orava svými kalnými vodami vyvolávala nad hornatým krajem teskný dojem. Ten se zvláště stupňoval, když

jsme jeli kolem staré hradní zříceniny, na vysoké skále, na níž ležely nehybně těžké ranní mlhy, jakoby v spánku ještě celé ponořené.

Po delší zastávce v pohraniční staničce, zvané Suchá Hora, přešli jsme hranice a jak nám věštil maďarský a polský bílý pohraniční sloup tyčící se asi jeden kilometr za Suchou Horou, ocitli jsme se na půdě haličské. Vysoká Tatra zůstala nám vpravo. Vlak jel opatrně s námi dále. Na nádražích u mostů i mostků vojenské hlídky a kolem tratě po úbočích hor a údolích rozsypané vesnické domky, které jen tu a tam se dohromady více seskupily, tvořice dědiny, městyse a města. Většinou hospodářská to stavení „polských goralů“, jichž řeč zdála se mi mnohem bližší řeči naší, než vlastní polština. Ostatně vzhledem na bezprostřední skoro spojitost s uherskými Slováky, věc to téměř samozřejmá.

Typické domky pak a chcete-li vesničky dřevěné, šindelem, Poláci říkají „gonty“, kryté, „na vengly“ sroubené, mechem ucpané, byly skorem k nerozeznání od okolní zasněžené krajiny a přestože déšť již ustal jakoby po vymření. Nikdo se neobjevil v poli, nikdo na dvoře, jen tu a tam vojenská hlídka divající se za naším vlakem. A vlak ujíždí údolím, do nějž přes pahorky lesem zarostlé nakukují zasněžené hlavy tatranských velikánů. Za nimi tulí se kdesi známé polské lázně Zakopané.

Náš vlak se přehoupl ještě přes celou řadu pahorků, v jejichž lesích odpočíval sních. Teprve v pozdějších hodinách odpoledních dorazil do Nového Targu.

Město polské. Zase dřevěné domky, mechem ucpané, trámy dřevěných staveb modře natřené. Stejně i několik zděných budov na rynku, kde byl i náš „hotel“ a „kavárna“, v níž dostalo se nám občerstvení.

Cestou z nádraží do města, kromě stereotypně se objevujících vojáků, potkávali jsme i místní obyvatele. Většinou známé i u nás figurky polských židů. Ti kupili se i na uličkách Nového Targu a zvědavě s jakýmsi uspokojením si nás prohlíželi. Pátravým zrakem zjistili, či spíše vytyšili z našich nápisů na ramenních odznacích, že přišli novináři. „Ti budou něco vědět,“ zaslechl jsem z jednoho takového klubička, v jehož středu stál vysoký starý žid s mohutným bělavým plnovousem přes prsa sahajícím. A již přistoupil blíže. Za ním koulelo se celé klubičko. Snad šest až osm židů. Patriarcha uctivě zdraví a podle všeho i za své průvodčí, hladí rozpačitě vous a jakže si stojí naši ve válce. Upírá na mne pár zvědavých a současně jakoby unavených nevyspalých očí. „Dobře, milý pane, dokonce velice dobře. Po bitvě u Limanové utíká Rus na východ a na sever.“ „Utíká, utíká, velmi dobrá zpráva.“ A přes půl tuctu úst mu radostně přizvukuje. „Tedy přece jen pravda, přece. A mnoho-li Moskalů zajato?“ Zase zvědavě a zrovna prahnoucí pohledy. Nevěděl jsem žádné podrobnosti, ale proč bych nepotěšil starocha a jeho družinu. „Mnoho, velmi mnoho, ani spočítat je zatím nelze.“ „Bože spravedlivý a generálů také mnoho?“ „Také mnoho.“ Proč bych mu neudělal radost, třebaže jsem sám neměl bližších údajů.

„Moskali biti utíkají na sever, východ, mnoho Moskalů zajato, Mnoho Moskalů i generálů mnoho – děkujeme, pane, za tyto dobré zprávy, děkujeme. My trásli se již strachy, my byli přichystáni k útěku – teď snad můžeme zase zůstat... Děkujeme, děkujeme! Bože spravedlivý, generálů také mnoho, generálů...“

Patriarcha se vzdaluje se svoji družinou, ale zdá se mi, že hledá ještě u některých mých kolegů stejné útechy. Nebudou mu moci říct nic jiného, protože otázky a celé jeho vzezření si samo vynucuje odpovědi, které jsem mu dal.

Večer jsme jeli zvolna dál, takže není divu, že po dvacetihodinové jízdě a sice o 4. hodině ranní dospěli jsme k cíli naší cesty, na nádraží v Limanové. Zůstali jsme ve svých vagonech a zde jsme i přespali.

Ještě za ranního šera jsem byl vyburcován svým sluhou. „Můj infanterista“ vtrhne do kupé a budí mně. „Poslušně hlásím, je zde mnoho ruských zajatců a za nádražím naši roztřídí ukořistěné ruské pušky, mám nějakou přinést?“

„Horkou vodu z lokomotivy na čaj mi doneste. Ostatní si prohlédnu sám.“

Za chvíli se sluha vrátí. Prý strojvůdce nedoporučuje vodu na čaj. V kotli je usazený vodní kámen a voda je nechutná. Jdeme tedy k lokomotivě, jako mnoho jiných, aspoň se umýt. Topič, Slovák, pustí nám vodu postranní rourou nad koly lokomotivy. Teplou nebo studenou, jak si kdo přeje. Jeden po druhém se rychle umýváme. Upravujeme narychlo nejnezbytnější toaletu. Ještě než jsme hotoví, dostane se nám horké černé kávy, kterou nám zatím navaril kuchař vojenského oddílu střežícího limanovské nádraží.

Pozvolna se rozednívá a obloha slibuje pěkný den. První na řadě jsou ruští zajatci. Asi sto jich stojí po straně nádraží, které má střechu docela rozbitou. Tašky z břidlice jsou rozházeny po okolí. Střechu rozbila dělostřelba, palba pušek a kulometů.

Ubíráme se k zajatcům. Z rozhovoru se dovídáme, že jsou z nejrůznějších koutů jak evropského tak i asijského Ruska. Pěšáci. Není mezi nimi ani jediného, kdo by mluvil německy. Dosud totiž našli jsme v každém transportu nějakého vojáka, který aspoň trochu mluvil německy. Bývali to jednak vojáci z krajů sousedících s Východním Pruskem, jednak obyvatelé německých kolonií u Oděsy. Tito dnes činili výjimku. Dorozumívali jsme se s nimi, jak každý mohl. Já česky, jiní polsky, chorvatsky – šlo to ztěžka, ale přece jen poměrně dobře. Brzo získali jsme jejich důvěru natolik, že vytáhli svoje peněženky. Vybírali z nich papírové i stříbrné ruble a žádali nás, abychom je vyměnili za rakouské peníze. Když se několika prvním jejich žádost splnila, byli by nás všichni připravili o poslední rakouský halěr. A tak jsme byli nuceni své bankovní převody uzavřít, ovšem ke značnému zklamání ruských zajatců.

Se svým osudem byli zcela spokojeni, dobré mysli a jen projevovali touhu, aby přijel jejich vlak a mohli si tak konečně sednout. Už zde stáli příliš dlouho.

Konečně se máme odebrat na bojiště. Slunce vychází na obzor a podniká tuhý zápas s ranními mlhami. Jdeme kolem nádražní restaurace, kterou zasáhl zbloudilý šrapnel. Byla opuštěna, zavřena, okna rozbita a nábytek rozházen a vyházen ven. Pod jedním oknem ležel rozbitý orchestrion. Kolem něho ležely zprohýbané plechové hrací desky. Vídeňské valčíky, polské hymny, ale ty už se na něm nebudou hrát. Přišla „hudba“ silnější, která zničila jak limanovskou restauraci, tak i její orchestrion.

Po silnici kolem nás táhnou přípřeže vezoucí hlavně seno. S nimi se ubírají i nemocní koně. Kolem projíždějí neustále uherští honvédi, vpřed a zase vzad. Za přípřežemi jede několik poštovních vozů vezoucích telegrafické aparáty do Nového Sonče. A zase přípřeže tažené někdy i třemi horskými koníky, kteří jsou to běžně.

Limanovské domky jsou jakoby po vymření. Skorem na každém z nich je vyvěšený obrázek Panny Marie Čenstochovské, nebo hlava Ježíše Krista, či nějaký jiný svatý obraz. To byla jediná naděje uprchnuvších obyvatel před obávaným řáděním kozáků a ruského vojska vůbec. Jen v málo domácích zůstali jejich obyvatelé. Jdeme do městečka kolem tábora našeho vozatajského oddílu. Na náměstíčku u opravovaného kostela je opět skupina polských židů. Živě mezi sebou rokují, ale namnoze jsou zřejmě zdrceni. Náměstí kol dokola všechno vydrancováno, vyplněno, obchody zničeny, domy, i ty, na kterých byly umístěny svaté obrázky, zpusťošeny. V prázdných světnicích namnoze uvázání koně. Na náměstí všude plno našeho vojska.

Venkovský ráz Limanové nadobro zmizel. Ani ten vždy věrný strážce lidského obydlí se neobjeví, nezašteká. Po huse ani památky. V chlévech jen vojenští koně. Dvorce pusté. Pouze kdesi na půdě opuštěného domku nesměle zakokrhal nějaký mladý kohoutek. Jeho slabý hlásek byl přehlušen krákoráním velkých černých krkavců, kteří líně poletovali vzduchem nad sluncem ozlacovanou Limanovou.

Šli jsme kolem vypáleného stavení ke škole. Ve škole byly ze tříd vyházeny lavice. Místnosti byly použity k ubytování vojska. V sousedním dvorci, do něhož za bitvy padl ruský granát, tento zabil asi 20 kusů dobytky a pobořil chlévy.

Ubírali jsme se dál silnicí k vojenským zákopům, místu to vlastní bitvy.

Kousíček cesty od Limanové, na levé straně silnice, jsme spatřili za střeleckými zákopy první čerstvě upravené hroby našich vojáků. Bílý dřevěný kříž, ozářený ranním sluncem, tyčil se na jednom. V pozadí tmavé dálné kopce, ve stínu nakupivších se tam mraků dávaly pohledu smutný truchlivější ráz, který kraj nabýval s tímto hřbitovním obrazem. Jeden z poletujících a křičících zde havranů usedl na rameno bílého kříže a díval se němě a strnule na náš průvod na blízké silnici.

Byli jsme v čerstvých ještě stopách válečné příšery. Na pravé straně na blízké louce ležela mrtvola koně. Šrapnel ho zasáhl, zabil jezdce a koně smrtelně zranil. Kůň zde po chvíli patrně zahynul vedle svého velitele. Jezdec je už kdesi pochován a sedlo z koně odstraněno. Jen mrtvola koně je tu v kaluži krve zřejmě palčivou bolestí zkroucená a hlava jeho s vypoulenýma bělavýma očima natažena, jakoby aspoň ona chtěla z tohoto místa smrtelné hrůzy uskočit někam do bezpečí.

Zabočujeme přes louku do polí na stráni, kde boj zuřil nejdívěji. Bylo to 11. prosince časně ráno. Čtyři sta husarů 9. a 13. pluku s 21 důstojníky pod velením plukovníka Muhra mělo vystřídát ještě za noci honvédkou pěchotu v zákopech na tomto kopci zvaném Mordanka, na temeni zarostlém borovinkou. Přišli do zákopů, ale pěchotu zde již nenalezli. Bylo jim to nápadné, ale měli za to, že odešla dříve a zpráva o tom dorazila do štábu teprve potom, co již husaři se vydali na cestu. Ve skutečnosti však již Rusové honvédy zatlačili a sami dva naše přední zákopy obsadili. Ve třetím za naprostého ticha zaujali své místo husaři.

Sotva se začalo rozednívat, zpozorovaly husarské hlídky, že několik málo kroků před nimi jsou v zákopech Rusové. Neprodleně byl podniknut útok na zákopy obsazené Rusy. Husaři neměli jiné zbraně než karabiny, a to bez bajonetů. Došlo pak k příšernému zápasu muže proti muži. Rusové útočili bodáky, husaři odpověděli pažbami svých pušek. Do ruských řad byl vnesen zmatek vyburcováním rozespaleho tábora ruského. Ovšem tento nerovný boj platili husaři těžkými ztrátami. První padl sám plukovník 9. husarského pluku Muhr a po něm rytmistr hrabě Thun-Hohenstein a jiní, celkem 13 důstojníků z 21, dále skoro všichni poddůstojníci a z mužstva 40–50 procent. Ztráty Rusů byly daleko větší a přispěly také posléze k tomu, že Rusové byli útokem husarů otřeseni a když pak přišla husarům na pomoc rakouská pěchota, byli zahnáni na dobro.

A tato bitva byla vlastně začátkem limanovského vítězství.

Kupy mrtvol ruských vojnů, kterých padlo celkem 1800, ležely ještě na bojišti při našem příchodu. Byli již po čtyři dny pochovávaní na vršíčku v borovince, kdy byly vykopány velké šachty v blízkosti hrobů našich vojnů. Do nich byli padlí Rusové ukládáni k věčnému odpočinku.

Truchlivý obraz. Naši vojáci na rychle zhotovených nosítkách snášeli padlé z bojiště, sestupovali s nimi do šachet a s velkou pozorností kladli je jednoho vedle druhého. Narovnali jich pak do jedné šachty padesát až sto.

Opodál u borového lesíku jsou tříděny zbraně na bojišti posbírané. Pravé spousty ruských pušek, z nichž některé mají pažby uražené, kromě toho velké zásoby střeliva, pásů, brašen a sečných zbraní.

Šli jsme zpět po krvi zbrocené půdě Mordanky limanovské a rozhlíželi se po pahorkovitém kraji, nad nímž se dnes rozklenul svatý pokoj a mír, a nebýt odporných chraptivých skřeků černých krkavců a nebýt těch stovek mrtvol ruských vojáků a nebýt těch hrobů s bílými kříži našich vojáků a nebýt těch nekonečných válečných příprěží vlekoucích se po silnici – nikdy bys neřekl, že tento krásný kus západních Bezkyd mohl být před nějakým dnem dějištěm tak hrůzně krvavé lidské tragédie.

Dnes jsou již pochováni i ruští padlí bojovníci. A nepotrvá dlouho a přijde i sníh, který zahalí bílým rubášem rovny Rusů i Rakušanů u Limanové.

Život se vrátí do svých kolejí, ale na boj u Limanové se bude vzpomínat i jinde daleko a mnoho...

L. T.

Venkov č. 9 ze dne 10. ledna 1915

Ranění v „Perle Karpat“

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný 8. leden 1915

Došlo nám začátkem ledna příjemné pozvání k návštěvě lázeňského místa Trenčanské Teplice na uherském Slovensku, které je dnes přeměněno na válečnou nemocnici. Přes nevlídnost počasí vyhověli jsme pozvání. Krátce po poledni přijali nás na nádraží Trenčanské Teplé zástupci lázeňské správy, aby nás elektrikou dovezli přímo do středu blízkých lázní Trenčanských Teplíc.

Rozkošné místo. Ani se nepodivíte, že velký maďarský básník Moric Jokai je nazval „Perlou Karpat“. Lázně trenčansko-teplické jsou jakoby zasazeny ve vysokých kopcích porostlých krásnými lesy. Třpytivá říčka Teplička jenom dokresluje a ještě roztomileji okrašluje krajinný celek. Výstavné, vzhledné budovy, mezi nimiž se zvláštní zálibou je dávana přednost maurskému slohu, jsou opatřeny vším pohodlím, které vyžaduje moderní lázeňský život.

Dnes jsou tyto lázně dány k dispozici našim raněným a nemocným vojákům a důstojníkům. 600 lůžek pro mužstvo a 200 lůžek pro důstojníky.

Účinky lázní trenčansko-teplických jsou jistě všeobecně známé. Slatinnými láznemi v radioaktivních sírných pramenech o teplotě 36 až 42 stupňů Celsia léčí se s úspěchem v první řadě revmatismus všech odstínů a vedle jiných chorob ještě i ochrnutí svalů a nervů, čehož se zvláště využívá u našich raněných a nemocných vojáků.

Jen krátce několik slov o historii těchto slovensko-uherských lázní. Jejich objevení sahá do nepaměti lidské. Pouze se odhaduje jejich využívání na dobu 500 let. Je tudíž pochopitelné, že objevení teplických lázní u Trenčína je opředeno bájemi. V jedné z nich si vypráví slovenský lid o chromém pastýři, bydlícím v Teplé, jak hledal po okolí nové pastviny pro své ovce. Přišel se svým stádem do údolní kotliny. Zde upoutala jeho pozornost pára dnem i nocí vystupující z blízkého pramene a zvláštní zápach kolem se šířící. Prohlížel pramen blíže a přirozeným pudem hnán si ponořil svoje bolavé nohy do vřídla, aby si je za chladného počasí ohřál. Ohřival si nohy častěji v horkém vřídle, a tu pozoroval, že mu v nich ubývá bolesti. Jednoho dne pak užasli občané jeho rodiště, že se vrací do údolí svižným krokem a bez berlí. Pověst o uzdravení chromého pastýře se roznesla krajem a brzy putovali k teplickým zřídům další, aby se zbavili svých chorob.

Tolik slovenská báje. První písemný záznam o lázních trenčansko-teplických je z roku 1488. Dnes v tomto karpatském zákoutí, tak milém a tichém, užívají zasluženého odpočinku ti, kteří byli ranění v bitvě, anebo jim nemoc zabránila vykonávat vojenskou povinnost

Generální ředitel lázní MUDr. Zikmund Aranyi je válečnou správou určen jako domobranecký lékař a současně správce této nemocnice. Za přispění funkcionářů lázní a svých spolupracovníků nás provádí a vše neúnavně vysvětluje. Procházíme velkou budovou s velkým bazénem s horkou vodou, která vniká do kolem položených kabin. V těchto kabinách jsou těžce nemocní vojáci, kteří zde mají svá lůžka. Při postižení revmatickými bolestmi mohou se okamžitě odebrat do teplé vody a zde hledat utišení svých bolestných záchvatů. Lehčeji nemocní jsou umístěni v jiné budově, odkud docházejí se koupat do tepelných lázní.

Pokud se raněných týče, ti jsou umístěni opět v jiných budovách.

Střelné rány se hojí poměrně dobře a rychle, ale jejich následky, jako stažení svalů a ochrnutí svalů, činí raněné neschopnými pro další válečnou službu.

A právě proti těmto následkům působí slatinné a sírné lázně obdivuhodně. Viděli jsme raněné, kteří s největšími bolestmi byli před nedávem na nosítkách přineseni a dnes se pohybují natolik, že bez cizí pomoci vstanou z postele, projdou pokoj a chodbu, aniž by kromě únavy pociťovali nějaké bolesti. Není tudíž za této situace ani divu, že nemocnice v Trenčanských Teplících propouští denně 15 až 20 uzdravených vojáků, plně způsobilých k vojenské službě.

Válečná nemocnice funguje tak, že stravovací náklady hradí Červený kříž, kdežto obsluhu, ošetřování a ubytování hradí lázeňská správa sama.

Velkou zásluhu o fungování nemocnice mají také ošetřovatelky z řad dam z místní a okolní společnosti, které se nabídky jako dobrovolné ošetřovatelky lázeňské správě.

Procházeli jsme vzdušnými nemocničními pokoji, vkusně a prakticky zařízenými. V každém z nich mezi lůžky nemocných ještě vánoční stromek s cukrovím, svíčkami a ovocem. Bílou vatou zasněžený. Vojáci na lůžku a opodál bělostné zjevy ošetřovatelek, to vše tvoří dojemný obrázek, jakési smíření válečného dramatu.

Zastavujeme se u toho i onoho raněného. Jsou tu snad zastoupeny všechny národnosti rakouské. Ptáme se na jejich zranění a jak postupuje léčení...

„Žijeme tu jako ve snu“ – vypráví nám jeden již skoro uzdravený poddůstojník – Čech „jakoby ani skutečností nebylo, co jsme už prodělali. Jakoby ani nebyla pravda, že tam někde v dálce „koncertuje“ naše dělostřelectvo. Jenom nově přichází ranění, tyto živé doklady válečných hrůz, nám připomínají neúprosně pravou skutečnost. A my zde? Podívejte se na tu něhu ošetřovatelek. Člověk se až stydí být nemocným. Na druhé straně se budeme těžko loučit s těmito perlami Karpat.“

L. T.

Venkov č. 25 ze dne 23. ledna 1915

Škodovy 30,5 cm hmoždíře

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný 21. leden 1915

S „Petrem“ a „Nikitou“, do jisté míry dvojčaty, jsem se setkal minulý týden v krajině na řece Nidě. Pokřtil je tak humor našich dělostřelců. Jednalo se dva motorové hmoždíře ráže 30,5 cm. Jihoslovanská jména dostaly patrně proto, že tato dělostřelecká baterie byla původně „na práci“ na jižním bojišti. Nyní stála v sousedství dalších svých bojových druhů na řece Nidě. Byla umístěna ve výhodně zvoleném postavení, ve stupňovitém území, takže bylo možno dobře pozorovat účinky naší dělostřelby z již zmíněných těžkých hmoždířů Škodových, ale také i nových houfnic, dlouhých děl a polních houfnic.

Samozřejmě náš zájem byl upoután především na Škodovy hmoždíře ráže 30,5 cm, a to tím více, že nám bylo sděleno, že o půl druhé odpoledne bude proveden dělostřelecký přepad z těchto hmoždířů na ruskou baterii umístěnou na druhé straně řeky Nidy. Času bylo ještě dost, a proto jsme ho využili k získání informací od našich dělostřeleckých důstojníků, kteří nám byli za tím účelem přiděleni.

Škodovy hmoždíře č. 11, kalibru 30,5 cm jsou vůbec nejtěžší děla útočného dělostřelectva. Dva takové hmoždíře tvoří už jednu baterii. Každý takovýto hmoždíř se sestává z několika částí. Každá část je převážena na svém automobilu a další kolona automobilů obstarává dopravu střeliva a dalších potřeb. Všechny části mají svoji důležitost. V první řadě hlaveň musí být schopna značného odporu, protože brzké opotřebení právně u hlavěň je bolestivou otázkou těchto těžkých děl.

Obsluha je velmi snadná. Vše jde mechanicky, hladce a klidně, až mrazivě klidně. Jednotlivé součástky se pohybují, otáčejí, vystupují a klesají tak lehce, že se ani nechce věřit, že některé z těchto součástek váží i několik metrických centů.

Zašpičatělé projektily, které tyto hmoždíře vystřelují, váží 380 kg. Jakýkoliv náraz nemá na tento dělostřelecký granát žádný vliv. Granát reaguje pouze na zapalovač, který je umístěn vespod. Účinky těchto střel se osvědčily nadmíru na pevném materiálu u Namuru, Maubeuge a Antverp, kde byly právě tyto hmoždíře v akci.

Při bedlivém pozorování je možno vidět střelu pouhým okem při jejím vzestupu. Je třeba se dívat asi pod úhlem 40 stupňů.

Pohyblivost hmoždířů je velká. Hmoždířové baterie u 14. sboru na severním bojišti měnily během 10 dnů jedenáctkrát svoji pozici. „A když bude potřeba,“ ujišťoval nás velitel naší baterie, „je moje baterie ve třech hodinách v místě X, jedenáct kilometrů odtud vzdáleném.“

Blížila se chvíle k zahájení palby na ruskou pozici. Ani jsme neopozorovali, pro zaujetí zajímavým výkladem, pozorovací balon, který vystoupal z blízkého lesa. Jeho posádka právě sdělila, že je připravena k podávání zpráv o zásazích u nepřítele. Ihned bylo přikročeno k posledním opatřením. Velitel dělostřelecké baterie ještě dává pokyny k přezkoumání přesného zaměření palby podle připraveného plánu. Vojáci, kteří pečují o koně, dostávají rozkaz, že mají koně odvést asi 50 m zpět od děla. I my odcházíme do této vzdálenosti.

Divný pocit. Ne snad strach před ránou, ale různé myšlenky jdou hlavou. Kam poletí střela, s jakým účinkem a komu připravuje poslední chvíli...

„Uši zacpat!“ volá kdosi z naší skupiny žurnalistů.

„Není třeba,“ říká jeden z důstojníků, „prosím, jenom ústa otevřít.“

Pak jsme zahlédli již jen, jak jeden z dělostřelců rychlým krokem přistoupil ke hmoždíři. Trhnutí šňůrou. Plamen, kouř a hrozná dunivá rána.

„Nikita má slovo,“ zvolal kdosi poblíž. Ve vzduchu to supivě hučí výš a výš. Jakoby nějaký bleskový rychlík ujížděl za hřmění bůhví kam. Asi půl minuty hučí střela vzduchem. Účinky střelby jsme neviděli, ani neslyšeli výbuch granátu. Cíl byl daleko, za horami.

Jeden takový výstřel stojí tisíc korun, nepočítaje opotřebení hlavně.

Východně od Krakova jsme měli možnost vidět účinky takové střelby. Jáma o průměru třicet kroků, kol dokola naspem vyhozené země obroubená. Hluboká tři až čtyři metry. Všechno kolem zničeno.

Vlastní svoji sílu ukazují granáty teprve tehdy, když vybuchnou po nárazu na tvrdý podklad, beton nebo zeď. Nejenom, že rozboří vše, ale způsobí takový tlak vzduchu, že zahubí všečen život kolem. Jeden granát ráže 30,5 cm byl vystřelen do vesnice obsazené Rusy. Tento zásah způsobil, že přeživší část posádky se dala na útěk. Zajatci nám potom vyprávěli, že po onom výbuchu byly části lidských těl „nalepeny“ na pobořených zdech. Je nesporné, že moderní válka vyžaduje nezměrně silné nervy a kdo je má, má naději na vítězství.

Měli jsme na programu ještě další cestu. Když jsme se večer vraceli kolem naší baterie „Petr“ a „Nikita“, hmoždíře ukryté pod maskovací sítí a tmou, odpočívaly po „práci“. Jenom světélko z domku s telefonní centrálou bázlivě blikalo ve tmě a kolem hmoždířů přecházela vážným a pomalým krokem vojenská stráž.

L. T.

Venkov č. 35 ze dne 10. 2. 1915

Na besedě u „Pražských dětí“

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný 4. února 1915

Na svých cestách po naší frontě jsem byl, jednoho dne koncem měsíce ledna, nadmíru mile překvapen. Dozvěděl jsem se, že nedaleko leží v zákopech na Dunajci naše „Pražské děti“ – pěší pluk č. 28.

Byl nádherný zimní den s úplně zasněženou krajinou, se sluncem zahaleným diskretně zimními mraky. Všechno kolem bylo běloskvoucí. Jen silnice, žluté to pásy s tmavými karavanami

voztajáskými a vojenskými hlídkami pěšími i jízdními, se odrážely jednak svojí barvou a jednak svým pohybem od celého okolí. Během odpoledne jsem vyhledal sborové velitelství, kterému byl pěší pluk č. 28 přidělen, abych si vyžádal svolení s návštěvou „Pražských dětí“.

U vesnického kostelíka v gotickém slohu, avšak teprve nedávno postaveném, který se rozhlížel po svém zasazeném okolí, jsem se setkal se sborovým velitelem. Vysoký důstojník, štíhlé postavy a nenuceného vystupování. Hned po několika přátelských slovech si získal moje sympatie. Stál v kruhu některých svých štábních důstojníků poblíž svého současného bydliště, staříčké fary. Dal mi své svolení k návštěvě „Pražských dětí“ a hned mi přidělil jednoho důstojníka ze svého štábu jako průvodce. Potěšilo mě, když jsem slyšel z úst štábního důstojníka jen chválu o „Pražských dětech“. Řekl mi, jaký je to udatný pluk, který si zaslouží v plné míře veškeré uznání za svoje chrabré činy, kterými se jeho kronika z nynější války může vykákat.

Návštěva zákopů však byla stanovena na večer, protože za dne nebylo možno se bez nebezpečí do zákopů dostat. Přístup k nim je totiž na zcela otevřené krajině. Každý, kdo by se chtěl k zákopům dostat za bílého dne, je ohrožen střelbou z ruské strany. Rusové jsou zakopáni jen několik set metrů za Dunajcem.

Jdeme zatím do místní školy, jejíž třída je ještě ozdobena chvojím, připomínajícím vánoční svátky. V současné době slouží za pracovnu štábu a důstojnickou jídelnu zároveň. Dostává se nám zároveň občerstvení a různých pokynů pro další cestu.

Když vyšel měsíc, který se marně pokoušel svým světlem prorazit těkavé mraky, usedáme do automobilu, který nás má zavézt pokud možno nejbliž k frontě. Jedeme pohodlně po umrzlé a ujeté silnici. Když přijíždíme k naší baterii těžkých děl, která je již v obvodu dostřelu ruského dělostřelectva, dostává řidič rozkaz zhasnout světla, aby nás nezpозorovaly ruské dělostřelecké hlídky. Ujíždíme ještě několik kilometrů potmě k frontě blíž.

Konečně zastavuje náš automobil v městečku a zůstává zde v úkrytu rozlehlých pivovarských budov. Z nevelké vzdálenosti k nám doléhá střelba z pušek. Nastupujem další cestu pěšky a v první řadě se jdeme ohlásit veliteli 28. pluku šl. Mertenovi.

Městečko samo je jako po vymření. Jenom hlídky vojenské s nasazeným bajonety tu a tam potkáváme. Patrně vojáci z 28. domobraneckého pluku. V oknech dřevěných domků není ani nejmenší známka nějakého života. Všude tma, a kde se i svítí, jsou okna pečlivě zatemněna. Přicházíme k osamocenému domku. Oknem vidíme na podlaze světnice slabou zář, vycházející z krbu. Kolem něho rozeznáváme siluety několika sedících vojáků 28. pluku. Upozornili na sebe zpěvem, který tlumeně pronikal až k nám na silnici. Právě dozpívali „nejnovější“ Barušku, jejíž banalita, v této atmosféře vzdálené střelby, jakoby mizela. Jakoby jen zůstávala melodie sama, vyvolávající ve Vás pocit, že k vám zalétá český popěvek, jehož text je zcela vedlejší, aspoň zde v bezprostřední blízkosti fronty. Domobranečtí chlapi vzápětí sáhli k další písničce a z dřevěného domku se ozvaly tóny další písničky.

„Na Bílé hoře sedláček oře...“

Nevím, co chlapi zpívali předtím a co zpívali dále, ale jistě svými písničkami vzpomínali na vzdálený domov, který přemnozí z nich již celé měsíce neměli příležitost navštívit.

„...okolo chalupy,
hej župy, župy, žup!“

Zpěv se nám ztratil a my jsme vyšli již ze vsi a stoupali jsme zvolna vzhůru alejí mohutných stromů. Šli jsme dál kolem sochy Amora, jehož kudrnatá hlava, ručky i luk se šípem jsou pokryty běloskvoucím sněhem. V sešeřelém měsíčním světle dostává celé okolí romantický ráz. Procházíme nádvořím rovněž ozdobeným zasazenou kašnou. Jdeme kolem vojenské stráže do zámecké chodby. Po chvíli nás již přijímá ve svém jednoduše zařízeném pokoji plukovník šl. Merten. Vysoká postava, přívětivého vzhledu. Každé mluvené slovo na svém místě. Projevuje

potěšení nad naším úmyslem a ihned rezolutně prohlašuje, že jde také s námi. Stejně i oba přítomní pobočníci.

Sedíme zatím u horkého čaje a plukovník nám vypráví několik epizod z poslední válečné doby.

Bydleli dřív v dolejší záměčku. Bylo právě po obědě jednoho dne a plukovník četl ve svém pokoji noviny. Tu náhle uslyšel v bezprostřední blízkosti výbuch a následný ořes. Okamžitě poznal, že se jedná o výbuch granátu. Bylo třeba okamžitě zjistit, zda se jedná o ruský granát, nebo o zbloudilý granát naší baterie. Jednalo se o granát nepřítelů a štáb se přestěhoval do nynějšího místa, kde je před dělostřeleckými přepady lépe chráněn.

Během rozhovoru přišel jeden z důstojníků a hlásil, že jámy jsou již urovnané. Odpoledne totiž Rusové vystřelili na blízký kopec, za kterým je naše dělostřelecká baterie, tři granáty. Trychtýře po výbuchu se značně odrážely od svého zasněženého okolí. Byl proto dán rozkaz, aby mužstvo tyto trychtýře zaházelo sněhem. Tím mělo být zabráněno ruským pozorovatelům zjistit, kam granáty dopadly. Rozkaz byl splněn.

„Cožpak teď,“ pokračuje plukovník ve svém dřívějším rozhovoru, „je nám tu dobře. Nejenom, že mám výborné a spolehlivé lidi, ale i naše pozice je nad míru dobrá a silná. V noci spím. Sice jen krátce, jak na frontě ani jinak nelze, ale velice dobře a klidně. Hlavně proto, že Rusové nyní tak nápadně šetří dělostřeleckou municí. Dříve nás rušili v noci dělostřelbou a ostřelovali i silnici vedoucí k zákopům. A klidně spím také proto, že náhlý přepad je vyloučen. Dnujace je tu 40 m široký a uprostřed 1,5 až 2 m hluboký, zkrátka k nepřejítí. Ani zrady se neobávám. Jsou vydány příslušné rozkazy ohledně zatemnění, v domech musí být naprostá tma a okna nadobro ucpána. Ostatně Rusové jsou tu, jak sám budete mít možnost pozorovat, v naprosté defenzivě.“

V dalším rozhovoru poukazyval velitel plukovník šl. Merten na únavu v ruském vojsku. Dochází vskutku ke zvláštním jevům. Tak jeden záložní poručík pěšího pluku č. 28 s 80 muži byl naprosto znenadání v obchůzce u jednoho lesa přepaden 240 ruskými vojáky a zajat. Byla mu odňata šavle, tlumok a stejně bylo odzbrojeno i jeho 80 mužů. Když velící ruský důstojník se chystal dát rozkaz k odchodu, zazněla salva z rakouských pušek. Bylo to kdesi nablízku. Do ruských řad padl zmatek. Byl dán rozkaz „Zpět do lesa.“ Rozkaz byl vykonán, avšak zmatek Rusy neopustil. Když zazněla druhá salva, nepokoj se jenom zvýšil. Tu náš záložní důstojník přistoupil k velícímu ruskému důstojníkovi. Zahovořil na něj pomalu počesku: „Tak vidíte! Co z toho máte. Pojdte raději s námi. U nás je polní kuchyně. Teplé jídlo přichystáno, neuškodí vám to.“ Ruští důstojníci dali hlavy dohromady, a když zazněla třetí salva z rakouských pušek, vzal velící ruský důstojník šavli a vrátil ji našemu poručíkovi. Stejně tak byly vráceny zbraně našemu mužstvu. Načež byly úlohy vyměněny. Ruští vojáci vydali své zbraně a náš poručík spolu s 80 muži odváděl 240 zajatých Rusů do zajateckého tábora.

Jindy měl jeden záložní praporčík s 8 muži obchůzku a na kterémisi svahu zpozoroval tři ruské vojiny, kteří střežili tři strojní pušky ke střelbě připravené. Praporčík vyskočil z lesa a zavolal na Rusy: „Ruce vzhůru!“ Jakmile tento výkřik uslyšeli a uviděli našeho praporčíka, zvedli ruce. Vzdali se, přestože měli nebezpečně zbraně připravené ke střelbě.

Byl čas k návštěvě zákopů. Ubírali jsme se v průvodu plukovníka a jeho pobočníků do sousedního dvorce, ve kterém bydlel velitel pluku, major, rovněž vysoký a silný důstojník, na první pohled voják od kostí. I on projevil potěšení nad mým nápadem navštívit „Pražské děti“ v zákopech a rovněž prohlásil, že půjde společně s námi. „Cožpak moje Pražské děti. Jsou to výborní vojáci, kteří dělali ve svých bitvách pravé divy. Jistě se vyrovnají našim nejlepším plukům, se kterými jsou ostatně také zařazeni do jednoho armádního sboru. Zvláště při útoku na nepřítelů počínali si vždy srdnatě, odhodlaně a odvážně. Svými činy vykonali vždy mnoho, což jim musí jednou přiznat i historie. Jak chabře si počínali, je vidět například na šikovateli Chleborádovi, který narukoval jako prostý pěšák a v krátké době byl za své bravurní výkony povýšen na šikovatele. A že moje Pražské děti jsou plně hodny chvály, vyplývá také z toho, že dodnes jim bylo uděleno 200 medailí

za statečnost. Celá další řada vojáků je ještě navržena na vyznamenání. A že stříbrné medaile za udatnost se neudílejí jen tak snadno a rychle, je všeobecně známo. I jiné české pluky se držely výborně. Je pravda, že jsem také zaslechl zvenčí všelijaké klevety. Ale to není nic než trestuhodné žvásty. Jak jsem již pravil: Moje Pražské děti jsou výborní vojáci a vyrovnají se zcela jiným našim nejlepším plukům.“

Mladý nadporučík, pobočník plukovního velitele, rodem Němec, ale výborně česky mluvící, projevuje rovněž plnou spokojenost s „Pražskými dětmi“. Nadšenými slovy chválí jejich srdnatost, jakou se vykážali v tolika bitvách. Se zvláštní pochvalou se rozhovořil o vojácích, kteří před válkou byli členy „Sokolských“ jednot.

„Se Sokoly máme nejlepší zkušenosti. Jsou to lidé, kteří si jsou vědomi své povinnosti, chápající plně svoji odpovědnost. Zkrátka vojáci, kterých je možno si jen přát.“

Po pohoštění vínem a zákuskem opouštíme byt plukovního velitele. Jsou nám zaopatřeny ještě plátěné bílé pláště, které používají hlídky k maskování, aby nebyly spatřeny nepřítelem.

Jasná noc s měsícem chvilkami ze mraků vycházejícím. Před námi kopcovitá krajina, již protéká Dunajec mezi pahorky. Na jednom blízkém je umístěn reflektor, osvětlující ruské pozice na druhém břehu Dunajce. Hlídky tam zpozorovaly něco podezřelého a ihned jsou ozářeny protějščí straně oslňujícím světlem reflektoru. Dalekohledem bylo možno rozeznat každý keříček na osvětleném místě asi na kilometrovou vzdálenost.

Sestupujeme na silnici a od řeky ze zákopů zaznívají jednotlivé rány z pušek. Skoro každou druhou nebo třetí vteřinu výstřel. Zvuk se rozletí po okolních roklích. Vrací se k nám několikrát znásobený a pak se ztrácí někde na druhém břehu Dunajce. Reflektor pátrá dále. Jdeme kolem několika osamělých chalup. V jejich krytu stojí pojízdný stroj na výrobu plynu pro reflektor, umístěný nad silnicí ve stráni. Hučí mírně, dutě, jakoby se bál, aby neprozradil své stanoviště, svůj úkryt. Odbočujeme od silnice k zákopům.

Máme jít jednotlivě, asi ve vzdálenosti 20 m jeden od druhého. Kráčíme tedy podle pokynu tichou měsíční nocí polní stezkou ve sněhu vyšlapanou, jeden za druhým zvolna, abychom na sebe neupozornili ruské hlídky. Cestou potkáváme jednotlivé vojáky, kteří jdou do vsi pro jídlo a polní poštu. Přijely tam polní kuchyně na vozících, jejichž kola jsou přeměněna v sánky přimontovaním jakýchsi krátkých, pevných lyží. Každá kuchyně je obsluhována dvěma kuchaři a jedním kočím. Všichni jsou zahaleni do bílých maskovacích pláštěů.

Konečně už jsme u střeleckých zákopů „Pražských dětí“. Vysoké úzké chodby, ve kterých zmizí i urostlý, vysoký muž, začínají u vrboví, rostoucího na břehu Dunajce. Jsou vedeny klikatě, aby jich bylo možno použít i u nějakého bočního útoku nepřítele. Přicházíme jimi k vlastním skutečným střeleckým zákopům, ležícím těsně na břehu řeky, která tu kolem mírně šumí. V kratších vzdálenostech od sebe jsou rozestavěny stráže, které s připravenou puškou a nasazeným bodlem sledují, co se děje v nepřátelském táboře, ruských střeleckých zákopech, položených 200 až 400 kroků za vodou.

Ve stěnách chodeb jsou vykopány jeskyně, noční to útulky mužstva. Každá pro dva muže, slámu vystlaná a opatřená pokrývkami. Vchod je uzavřen plachtou, používanou ke stavbě stanu v době letní. V koutě jedné jeskyně jsou malá železná kamínka, od nichž vede komín na povrch zákopu. Kde není těchto kamen, zvlášť pro střelecké zákopy vyrobených, je v koutě kobky vyhrabán malý krb pro oheň, který prostor zahřívá, ale slouží i k ohřívání konzerv a vaření kávy. Tam, kde jsou stěny kobky vyloženy pletenou slámou, jsou do ní zasunuta malá prkénka, která slouží na upevnění svíčky.

I důstojnické kobky jsou podobně zařízeny, pouze s tím „přepychem“, že nade vchodem do jeskyně je zasazeno okno z některého opuštěného domu vypůjčené. Dokonce i křeslo jsme objevili v jedné důstojnické místnosti, dále stůlek, obrázky svatých i z houní upravený „otoman“.

Chodíme od kobky ke kobce a zdravíme se s odpočívajícími vojáky. Vyptáváme se odkud jsou. Ti z Mělnicka, jiní z Kladenska, jeden z Čisovic, jiný rodák z Jiren. Celý pražský kraj bych musel vyjmenovat a víc!

„A jak se vám tu, hoši, daří?“

„Nu, topíme si a je nám tu teplo.“

Vyprávěli mi, že se jim ani z těchto teplých úkrytů nechce do vesnice, když mají být po 48hodinové službě vystřídání zálohou. Co v té vsi? Světnice se těžko vytápějí, jsou studené a mnoho čistoty v nich také není. Je to lepší v zákopech.

Mnoho „Pražských dětí“ jsem zastihl při čtení dopisů a lístků. Jak jsem se již zmínil, byla jim dodána právě pošta. Seděli u své svíčky a četli. Jistě několikrát. Vždy znova a znova. Jak se člověk rád nechá, za střelby pušek, vytrhnout z válečného života a zalétné aspoň v duchu daleko do vlasti, ke svým drahým. Věru, že jsem se na sebe až mrzel, když jsem odhalil plachtu a uviděl některé z našich vojáků u svíčky zahloubané nad dopisem a když jsem poznal, že jsem čtenáře vyrušil z jiného, příjemnějšího světa. Snad mi moji dotěrnost prominou a jak je znám, určitě již prominuli.

„A co jste hoši dnes fasovali?“

„Každý čokoládu, rum do kávy, suchary a 5 svíček.“

Vstoupil jsem ještě tu a tam do kobky, ve které ovšem stát nelze, ale sedět je tu možno zcela pohodlně. Poseděl jsem si i v křesilku v důstojnické světnici s jedním oknem. Prohlédl jsem si ještě jiná zařízení zákopů, a už jsme byli svoláni o půlnoci k zpáteční cestě. Tímže pořádkem jako dříve. Dokud jsme byli v dostřelu ruských pušek, šli jsme odděleně. Teprve na silnici jsme se seskupili v bílých pláštích, jako duchové z divadelní hry „Mlynář a jeho dítě“. Doprovodili jsme s poděkováním plukovního velitele šl. Mertena k jeho bytu. U zasněžené sochy Amora se s námi srdečně rozloučil. Ubírali jsme se dál do městečka k našemu automobilu. V chatrčích už všude spali. I zpěv v dřevěném domku usnul. Když jsme ujížděli v tmavém automobilu bez světel po silnici, kterou teď osvětloval plný měsíc, míhaly se mi v duchu obrázky ze zákopů našich vojáků „Pražských dětí“. Slyšel jsem zas ten tlumený zpěv a viděl ony zanícené čtenáře. Così mi svíralo hrdlo, ale vzápětí zas rozproudilo krev, když jsem si vzpomněl na slova velitele pluku: „Nejlepším našim plukům se vyrovnají moje Pražské děti!“

L. T.

Venkov č. 37 ze dne 12. 2. 1915

V honvédké vesnici

(od našeho válečného zpravodaje)

Tiskový stan válečný 7. února 1915

Bylo to z rána, jednoho z posledních dní ledna. Náš automobil zastavil před zámečkem v západní Haliči. Zámek stál uprostřed krásného parku, jehož mohutné stromy byly zasněženy a větve nádherných jedlí hluboce sehnuty pod tíhou sněhu. Před zámkem, v průčelí, byla vyvýšená terasa ozdobená četnými sochami řecké a římské mytologie. I tyto sochy měly na hlavách sněhové, bílé čepičky.

Byli jsme v sídle velitelství ...náciho armádního sboru. Jsme s největší laskavostí přijati a vedeni do prostranného sálu a jehož stěny a strop jsou obloženy dřevem, ve stylu 60. let. Nyní sál slouží jako důstojnická jídelna.

Dostalo se nám zde občerstvení a byla nám doporučena návštěva zákopů honvédkých střelců.

Automobilem se k nim ovšem nedostaneme. Vede tam špatná cesta, která za podzimního deštivého počasí byla zcela rozježděna a nyní, kdy umrzla, jsou v ní od kol vyhloubeny rokliny. Ihned jsou

tudíž obstarány obyčejné povozy, bryčky, do nichž nasedáme s některým štábními důstojníky, kteří projeví ochotu jet s námi.

Za chvíli již vyjíždíme ze zámečku ve svých povozech, řízených dragouny s karabinami na zádech. Drkotáme se dosti rychle kupředu. Potkáváme prázdné, od fronty se vracející, přípráže. Doháníme a předjíždíme povozy jedoucí k frontě. Jinak po cestě jenom vojáci. Občanského obyvatelstva málo.

Jedeme velkým, zasněženým lesem. Jakoby dřimal pod svojí bílou pokrývkou a snil o lepších časech.

Jak zde musí být krásně, když mysl není zatěžována vědomím, že žijeme uprostřed nejpříšernějších válečných hrůz. Dnes je to jiné. Člověk se až bojí vzpomínat na to, co bylo dobré a co zlé.

Jak malichernými se nám dnes zdají ty trpkosti, které jsme prožívali někdy před válkou a které nás chtěly dohánět snad i k zoufání.

Jak malichernými a nicotnými jsou proti tomu, co dneska tak bezohledně a krutě kráčí kolem nás a tvrdým perem píše do desek světových dějin...

„Brrr, brr“ zabručel můj dragoun s házející se karabinou na zádech a táhl opratěmi koně zpět. Byl v tom originální. Když chtěl zastavit, nevolal jako obyčejně „prrr“, ale nadul pysky a spustil své „brr“, přičemž se mu pysky tak roztráslly, že ho musela celá ústa i tváře brnět.

Zastavili jsme u sídla divizního velitelství uherských honvédů. Opuštěná myslivna, v létě do zelené divokého vína zabalená, nyní smutně ze své zasněžené zahrádky vyhlízející. Několik kroků od ní malý kopeček se starým borovým lesíkem. Na jeho kraji se ze sněhu prodírá z čerstvě zpracovaného dřeva urobený kříž. Je to kříž nad hrobem jednoho důstojníka, který zde poblíž padl. Co jsem těch vojenských hrobů na haličské půdě již viděl. Ale člověk – podivný tvor. Zvykne na všechno. A dnes Halič, tento obrovský hřbitov, nemohu si ani dobře představit bez křížů a vojenských hrobů.

Jsme uváděni do myslivny. V předsinu u stolů sedí poddůstojníci telegrafního oddělení a horlivě právě telefonují. Z velkého sousedního pokoje je upravena jídelna honvédkých důstojníků. Je ještě vyzdobena fábory a lampiony v uherských barvách, jako pozůstatek vánočních svátků.

Divizní velitel, polní podmaršálek nás vlídně přijímá a po obědě jedeme dále. Náš průvod se rozmnožil o dvoje sáně, na kterých nás doprovází několik důstojníků divizního velitelství.

Z dále výstřely z pušek doléhají již k nám. Jsme již několik málo kilometrů od střeleckých zákopů.

Projíždíme několik zasněžených vesniček s typickými dřevěnými domky. U nich jsou studny s vytahovacími na vysokých trámech, jaké jsme zvyklí vidat na Slovensku. Z oken na nás pohlížejí zbylí obyvatelé. Kolem cesty a stejně kolem domů jsou vysoké holé stromy. Košťata topolů z mohutné osiky, na nich sněhem zasypaná velká hnízda čápů. Na silnici zase jen vojenské hlídky a krákorání krkavců.

Jedeme kolem cihlového kostelíka s věží ustřelenou ruskými dělostřelci. Rusové tímto způsobem znemožnili, aby byla věž používána jako dělostřelecká pozorovatelná. Projíždíme vesnicí, která byla evakuována, protože ležela v nejbližší blízkosti fronty. Za vesnicí se náš vedoucí povoz zastavuje. Je dán rozkaz, aby každý vůz nebo sáně jely ve vzdálenosti 50 m za sebou. Po chvíli vidíme již na pravé straně silnice ve sněžné pláni klikatou tmavou rýhu, začátek honvédkých zákopů. Povozy se na vhodném místě zastavují a my z nich vystupujeme. Rány z pušek jsou již zcela zřetelné, jasné. Sestupujeme do silničního příkopu. Procházíme pod tunelem pod silnicí. Ubíráme se klikatou úzkou chodbou ke svému cíli.

Náš vůdce se pojednou zastavuje a čeká, až se všichni sejdeme.

„Zde z toho břehu pěkně jeden po druhém a hodně rychle na lávku,“ ukazuje na dřevěný můstek, vedoucí přes vyschlé poboční řečiště Dunajce, dnes sice zmrzlé, ale za deštivého počasí vždy

značně rozblácené. Rusové na tento břeh vidí a několikrát se již stalo, že zahájili palbu ze strojních pušek, jakmile zde zpozorovali větší pohyb. Není to, pánové, zrovna příjemné. Včera zde jeden padl. Snad šel pomalu, snad zůstal i stát, anebo se tak stalo osudnou náhodou. Zde leží – ukazuje nám důstojník hrob sněhem zasypaný, opatřený křížem a vrbovým proutím omřížovaný.

Přeběhli jsme břeh a běžíme po lávce. Strojní pušky se nerozštěkaly. Padají rány jenom jako dřív z pušek.

Prošli jsme k většímu hřbitůvku padlých honvédů v zákopech. Tu a tam mezi zákopy hrob s křížkem a ocitáme se u větší skupiny stromů, trčících vysoko nad zákopy.

Čtl jsem kdysi na začátku války líčení kteréhosi vojáka, jak mimoděk se sehnul, když zaslechl nad sebou zasvištění první nepřátelské kulky. Nyní jsem měl sám na sobě možnost přesvědčit se o tom. Nic jsem netušil a nenapadlo mně ani, že bych se mohl setkat i bezprostřední blízkosti s ruskou kulí. Najednou hvízdlo táhle cosi nade mnou, přičemž jsem bezděčně sklonil hlavu a skrčil se v ramenou. A již hvízdala po chvílce druhá a třetí kulka a po chvíli další. Ty již neměly na mně účinku. Když jedna zaharašila ve větvích stromů, chtěl jsem sledovat výsledky střelby, aspoň po této stránce. V tom však jeden projektil narazil na silnější peň stromu a explodoval. Přitom se ozvala tak ostrá rána, jakoby někdo ze stromu vystřelil. Vzápětí mně žádá náš důstojník, abych se u stromu již nezdržoval. Mohlo by se totiž i stát, že by se některá z kulek od stromu odrazila a mohla by poranit někoho z nás.

II.

Jdeme k nejkrajnějšímu střeleckému zákopu, kde u střílen stojí vojáci s puškami připravenými ke střelbě. Stále se mi zdá, jakoby nad střeleckým zákopem ještě někdo střílel. Dostalo se mi vysvětlení. Rusové právě stříleli výbušnými projektily, které když narazí na něco pevného, tak explodují. Explodují tak jako střela na stromě, za mé přítomnosti. Ruští vojáci teď mířili na střílny honvédů. To byl jejich terč. Každá rána, která nezasála cíl a dopadla do zmrzlého náspu zákopů, explodovala. Rány způsobené těmito projektily jsou zlé, protože výbuchem trhají a způsobují těžká zranění, případně smrt.

Jeden honvéd byl zasažen do ušního boltce. Naštěstí projektil měkkou tkáň ucha prorazil a vybuchl až při nárazu na druhou stranu zákopu. Takže voják vyvázl jen s menším zraněním.

I u zajatých Rusů byly patrony s těmito výbušnými kulkami nalezeny. Byla konstatována jejich nepřipustnost z titulu mezinárodního práva. Byla zjištěna jejich nebezpečnost i pro vlastní vojáky. Při trochu silnějším úderu např. o stůl náboj explodoval.

Honvédští důstojníci, kteří nás provázeli, hodnotili Rusy, proti nim ležící, jako výborné střelce. Sami se o tom přesvědčili. Jednoho dne zhotovili figurínu, hlavu a hrud', kterou vystřelili nad zákop.

Vysunuli ji pomalu, jakoby se někdo od nich chtěl podívat, co se děje v ruském táboře. Ve chvílce došlo k pravým střeleckým dostihům. Když pak po čtvrt hodině byla figurína sundána, napočítali v ní vojáci sto plných zásahů. Byla opravena a znovu vysunuta. Rusové ještě chvílku stříleli, ale pak zjistili, jak se věci mají, a střelba ustala. Na revanš vystřelili druhý den Rusové podobnou figurínu, ale honvédi ji hned rozpoznali a nevystřelili na ni ani jedinou ránu.

Ubíráme se dále do zákopů, celé to honvédké vesnice. Jdeme kolem střílen krytých prkennou střešou. V každé stojí na stráží voják, který bedlivě pozoruje druhou stranu. Před každou střílnou je vyhlouben prostor, vystlaný pletenou slámou, kde jsou uloženy zásoby střeliva pro pušky. Na prkenném stropě jsou rozvěšeny ruční granáty, které jsou přichystány pro případ, že by chtěl nepřítel podniknout nenadálý útok. V některých střílnách jsou na vhodně zvolených místech postaveny strojní pušky. Byl zde i minomet, který byl schopen střílen na vzálenost 500 m v úhlu 45 stupňů.

Zkrátka tyto zákopy honvédské jsou hotová tvrz. Z minometu má být vystřelena puma o váze 1 kg ekrazitu. Zbraň je náležitě připravena a zaiměřena za dozoru důstojníka. Následně se ozývá dunivá rána a po několika vteřinách již slyšíme, jak náboj se silným výbuchem explodoval v ruském táboře. Jakého účinku bylo dosaženo, jsme nemohli zjistit. Ale Rusy rozzlobila velice. Po nějaké minutě nad námi hvízdaly jejich kulky, střela za střelou. Opět některé vybuchovaly na vysokém náspu, vydávajíc třeskutou ránu, až uši zaléhaly.

Odházíme k obydlí honvédů. Vnitřní zařízení stejné jako u „Pražských dětí“. Pouze vchod měli uzavřený prkennými dveřmi. U každé kobky i „vizitka“, tj. jména těch, kteří zde bydlí. Dokonce i jednotlivé části zákopu jsou pojmenovány jako ulice a jsou označeny tabulkami. Hlavní ulice je Třída císaře Viléma „Vilmos csaszár út“. Dále procházíme „Zita falú“ Zitinou vesnicí a potom jdeme kolem „Petak erod“ Petrovy tvrže. Zde je umístěn jeden minomet a dvě strojní pušky. Zákop končí u „Atynska utcza“ báňškovy ulice, která je slepá a vede k latríně.

Zabočujeme znovu do hlavní třídy, kde odpočívali u praskajících ohniček honvédi. Někteří četli, někteří psali listky, nebo byli zaměstnáni jinou prací, jako štípáním dříví přineseného z vesnice.

Jdeme dál kolem lázni, kde jsou v kobkách umístěny džbery s teplou vodou, sloužící k mytí. Dále kolem kuchyně, dokonce kolem mlýna, kde právě jeden honvéd točil kamenným mlýnkem, který se hojně používá v selských domácnostech polských. Přicházíme k obydlím důstojníků, která jsou opatřena okny umístěnými nad vchodem. Již první je osazeno tabulkou s nápisem „Mizzilak“ – řekněme „Villa Mařenka“. Vcházíme do vilky nad míru teple vytopené. Dokonce opatřené pohodlnou pohovkou z teplých příkrývek. Na zemi koberce a na nich stolek s kuřáckým náčiním a kartami, líkérovy sklenkami a novinami. Nad stolkem visí svítlna a kolem něho jsou nízké židličky. Na stěnách, rovněž pletenou slámou vyložených, jsou rozvěšeny obrázky, přinesené z opuštěných domů. Celkem útulná světnička, ale nelze se v ní postavit.

Přicházíme k místu, kde se horlivě pracuje na vybudování dalších zákopů. Průvod náš se rozmnožil o rozvrného mladého jezevčíka a ještě jakéhosi psiho křížence a ještě mazlivého kocoura. Všichni věrní kamarádi ze střeleckých zákopů.

Šli jsme kolem vrbov a rákosí a ruské kulky nad námi hvízdají dále. Tu a tam některá třesknou. Jakmile zazní některá ostřejší rána na blízku, rozštěká se jezevčík a začne pobíhat rákosím i vrbovím se svým druhem. Oba jakoby tam hledali nějakou sestřelenou loveckou kořist.

Kromě psů a kočky měli honvédi ve svých zákopech ještě chov holubů a králíků. Dokonce i kurník se slepicemi a jedním kohoutkem.

Přichází k nám jeden z velících důstojníků a ukazuje nám narysovaný plán honvédských zákopů a stejně tak ruských zákopů ležících od nás ve vzdálenosti 300 až 450 kroků. Vede nás také do jedné střílny, kde je umístěna strojní puška a ze které je možno prohlédnout terén prostírající se mezi našimi a ruskými zákopy. Obě pozice, naše i ruská, jsou obehnány několikanásobně ostnatými dráty. Přehlízíme zasněženou pláň mezi oběma zákopy a tu se nám zdá, jakoby na část ruských zákopů chtěl někdo vyskočit. Brzy jsme však poučeni, že se díváme na práci Rusů, kteří prohlubují a upravují své zákopy a vyhazují hlínu na násep. Vojáky na tom pracující však vidět nebylo. Jsou dobře uschováni.

Nastoupili jsme zpáteční cestu. Úzkými a klikatými zákopy jsme došli až do evakuované vesnice. Průchodní zákopy vedly ještě dále vesnicí, přes její náměstí a kolem celé řady domů. Za řadou domů jsme konečně zákopy opustili a dostali jsme se na nádvoří většího statku, který obýval velitel praporu, honvédský setník. S opravdovou, nelíčenou radostí nás uvítal a vedl nás do kuchyně statku, kde nás nechal pohostit čajem a chlebem s čerstvým máslem.

Měsíc byl již hodně vysoko, když jsme se drkotali ve svých vozících zasněženým krajem zpět. Míjela nás vysoká košťata topolů a mohutné osiky s čapími hnízdy. Dále jsme jeli kolem zelených světlých, znamenajících, že se v jejich blízkosti nachází skladiště munice pro pěchotu, a kolem červenobílých lampiček, ohlašujících, že je tam sklad munice našeho dělostřelectva.

Rány z pušek se vzdalovaly stále více a více.

L. T.

Venkov č. 43 ze dne 21. února 1915

Život za války

(od našeho válečného zpravodaje)

Tiskový stan válečný 20. února 1915

Bylo to koncem srpna 1915 v bojích na Veršici. Zúčastnil se jich také pluk č. 95. Velitel jednoho praporu major N. dostal se se svým oddílem do nejprudšího ohně. Bitva měla úspěšný průběh, takže část jeho vojska značně pokročila, avšak většina přece jen narazila na ruskou přesilu a tudíž nemohla stejnoměrně postupovat. V bitevní vřavě se prapor rozptýlil a major sám s malým oddílem po delším bloudění zjistil, že se ocitl na nepřátelském území. Po zjištění této skutečnosti nezbylo jiné řešení než se rozejít a každý na svou vlastní pěst se pokusit dostat z Rusy obsazeného území.

V nejbližší vsi, do které se major šťastně dostal, nalezl přístřeší u jednoho sedláka. Ten mu vyměnil za jeho uniformu obnošené šaty, které nosí zdejší haličští sedláci. Major se v tomto úboru vydal na další putování. Za velkého strádání – neměl již žádné peníze – se ubíral ke Lvovu, který však již v té době měli Rusové obsazený. Na své cestě za největší bída se dostal do jedné vesnice, kde farář, kterého náhodně potkal, mu pomohl. Když se mu svěřil se svým osudem, vydal mu potvrzení, že je příslušníkem jeho farnosti a má v úmyslu odebrat se ke svým příbuzným někam do Uher.

S tímto vysvědčením se však major daleko nedostal. Několik ruských hlídek ho z počátku bez problémů propustilo. Když se však přiblížil k frontě, jedna ruská vojenská hlídka ho zatkla jakožto podezřelého z vyzvědačství. Pak teprve nastalo jeho vlastní utrpení.

„Sedlák“–major putoval za vojenské asistence od jednoho ruského velitelství k druhému. Obšrné protokoly s ním byly sepsovány. Ve snaze vyprostit se z ruských rukou šel dokonce tak daleko, že se nabízel Rusům za vyzvědače. Bylo to v době prvního obklíčení Přemyšlu. Rusům jeho nabídka nijak neimponovala. Hlavně chtěli vědět, jakou jim chce dát záruku, že se s informacemi vrátí. Sliby a zaklínání na Rusy příliš nepůsobily. A tak nastalo další putování. Posléze však major byl přece jen u kteréhosi velitelství shledán neškodným a propuštěn.

Ušel však jen několik málo kilometrů a byl již zase zachycen ruskou hlídkou. Došlo k stejné proceduře. Byl zase voděn od velitelství k velitelství, vyslýchán a nad jeho výpověďmi bylo jen nedůvěřivě potřásáno hlavou. Měl snad pouze jen výhodu, že již byl na uherské straně Karpat. Na své cestě křížových výslech se dostal až do okolí Marmarošské Sihoti. A právě v kritickém okamžiku, kdy ho Rusové stále více podezírali z vyzvědačství a chtěli s ním podle toho naložit, vpadl zmatek do jejich řad. Ruské vojsko právě začínalo Marmarošskou stolicí ve zmatek vyklizovat. Za této situace se podařilo majorovi uprchnout a dostat se z Rusy obsazeného území.

Radost mu pronikla celým tělem, když po několikátýdenní bloudění ozbrojenou rakouskou hlídkou. Radostí by všechny ty vojáky zlíbal. Spěchal jim vstříc.

Zatkli ho však. Četař, velitel hlídky, neměl pro jeho nadšení ani nejmenší pochopení. Naopak přímo prohlásil, že je mu horování zatčeného ohledně rakouského vojska krajně podezřelé. Stejně tak se mu vedlo na nejbližším vojenském velitelství. Tam už ho dokonce označili za ruského vojenského vyzvědače a jako takového ho poslali dále.

Major „Odysseus“ byl zdrcen. Listiny, kterými by se mohl prokázat, u sebe neměl žádné. Vysvědčení vystavené farářem z okolí Lvova bylo všude označováno jako přitěžující okolnost.

Konečně nadešla přece jen chvíle osvobození. Byl přiveden k jednomu velitelství a s velkým zájmem vyslýchán. V té chvíli se setkal se dvěma důstojníky, kteří ho poznali, takže byl ihned propuštěn a mohl se konečně vrátit ke svému pluku.

Byl právě štedrý večer.

Venkov č. 46, ze dne 23. února 1915

Dopadení vyzvědačů

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný 10. února 1915

Seděl jsem jednoho lednového večera v zahradním domečku jistého západohaličského městečka s ubytovanými tam dvěma záložními poručíky a jedním praporčíkem. Byli to čeští důstojníci a velitelé ženijních oddílů naší čtvrté armády.

Vzpomínali jsme na Čechy. Jeden byl z Turnova a druhý z Nymburska. Vzpomínali jsme na Prahu a uvažovali o aktuálních věcech. Například jak ještě dlouho bude válka trvat. Byly probírány různé zkušenosti, které zažili naši ženisté. Význam ženistů spočívá hlavně v tom, že připravují silnice a mosty. Připravují vše pro snadnější přepravu válečného materiálu a dalších potřeb pro armádu v poli.

„Mně navždy v paměti zůstane jedna z mých zkušeností, kterou jsem získal zde na frontě 9. ledna minulého roku,“ vypravoval jeden z důstojníků. „Byl jsem tehdy se svojí ženijní jednotkou na práci v Krzczonově. Po celodenní námaze jsem ulehl večer ve svém pokoji v místním hostinci, ale po nějaké hodině jsem byl svými lidmi probuzen. Byl jsem požádán, abych se odebral v důležité záležitosti do hostinské místnosti. Stalo se toto: Moji vojáci byli ubytováni v selských staveních vždy po větších skupinách. Za úplné tmy, měsíc tu noc nesvítíl, přišel do jednoho z těch domů mladík. Otevřel dveře u světnice, kde byli ubytováni naši vojáci, ale hned je zase zavřel a vzdálil se.

Dvěma z mých vojáků bylo celé jeho vzezření nápadné až podezřelé. Viděli na něj náhodou lépe než ostatní a postřehli v jeho hubené tváři nejistý pohled, který se změnil přímo v děs, když jeho oči uviděly rozvřesené vojenské pláště a čapky. Oba vojáci pohovořili o tom se svými druhy a nejprve se odebrali k selce, která obývala kuchyň, od jejich místností oddělenou chodbou. Tázali se jí, zda má v domě syna nebo někoho, kdo by odpovídal člověku, který nahlédl do jejich ubytovacího prostoru. Odpověděla, že nikoho takového ve stavení nemá. Nicméně sama jim řekla, že i u ní v kuchyni byl takový mladík. Požádal o něco k jídlu, že má velký hlad. Dala mu krajíc chleba a hrneček s mlékem. Mléko okamžitě vypil. Chleba si schoval do kapsy, poděkoval a rychle odešel. Po těch slovech oba vojáci vyběhli ven a po chvíli dohonili neznámého na kraji vesnice. Zmírnili krok a šli za ním v bezprostřední blízkosti. Neznámý se zastavil a zeptal se jich, zda je jimi pronásledován. Dostal odpověď, že jeho chování v domě, kde byli ubytováni vojáci, bylo podezřelé, a proto je zajímavá, kam se nyní ubírá. Po této odpovědi došlo k rvačce, kdy cizinec chtěl jednoho vojáka shodit do hlubokého silničního příkopu. Nicméně v krátké chvíli byl přemožen a veden zpět do hostince, kde tu dobu byl náhodou přítomen starosta obce a dva četníci. K tomu jsem byl přivolán i já.

Zahájil jsem s dopadeným výslech. Udal, že se jmenuje Josef Muller, je stár 21 roku a zaměstnáním hudebník. Pochází z Liberecka. Na další dotazy, co zde dělá a proč se chová tak podezřele, dával vyhybavé odpovědi, vyložené nesmysly. Nařídil jsem kapesní prohlídku, které se velmi bránil. Při této prohlídce byly u něj nalezeny zákresy okolních cest a silnic. Některá místa byla označena šípkami. Když zpozoroval, že jsem se nad těmi kresbami pozastavil, začal rychle vysvětlovat, že si

to jen tak poznačil, aby věděl, kudy má jít. Jeho tvrzení jsem neuvěřil a prohodil jsem suše: „Vy jste vyzvědač!“ Zapíral ovšem houževnatě.

Vtom starosta sděluje, že dnes tu je v obci na nocleh ještě jeden cizinec, rovněž podezřele vypadající. Bylo pro něj ihned posláno a po chvíli byl četníky přiveden. Vysoký, štíhlý, inteligentního vzezření. V obličejí celý sinalý, bílý jako křída. Barva jeho obličje se kontrastně odrážela od jeho černých vousů, zastřížených do kozí bradky. Rozhlédl se kolem a přistoupil k mému stolu. Dával jsem právě nějaké pokyny přítomným vojákům a mluvil jsem na ně česky. Přivedený cizinec na mě pohlédl a se špatným přízvukem se ptá: „Pan Lajtnant je Čech?“

„To zde teď nepadá na váhu,“ odpovídám mu rovněž česky, „je tu však podezření, že vy jste vyzvědač!“

Cizinec jakoby se zachvěl na celém těle a tichým hlasem mě žádal, abych s ním šel do svého pokoje, kde mi učiní důležitá sdělení. Sedl jsem ke stolu, o který se opřel z druhé strany neznámý rukama. Zahleděl se do desky stolu a pronesl zvolna: „Ano, já jsem ruský špion.“

Zarazilo mně toto otevřené přiznání. Teprve po chvílce jsem se ozval a začal mu vytýkat, jak se mohl k takovému jednání propůjčit.

Pokřčil jenom rameny: „Přiznávám Vám pouhou pravdu, a to hlavně proto, abych ušetřil nějakých eventuelních následků mě zdejší hostitele. Nemají o mé činnosti ani potuchy, a proto bych byl nerad, aby dokonce snad byli podezíráni z nějaké spoluviny.“

Následně mi pak vyprávěl, že byl ve Varšavě až do války tlumočnickem různých řečí, které ovládá. Vedlo se mu dobře, ale válka mu vzala zaměstnání. V nouzi pak mu byla nabídnuta vyzvědačská činnost v Haliči. Obdržel 200 rublů měsíčního platu a zvláštní odměnu za každou zprávu.

Odvedl jsem ho zase zpět do hostinské místnosti. Zde pak dále uvedl, že se jmenuje Antonín Grmela, 23 roků star, narozený ve Varšavě a tamtéž příslušný. Původním povoláním měl být kresličem nábytku.

Nezdály se mi ty jeho údaje jako správné. Spíše na mně činil dojem ruského důstojníka. V zabavených jeho věcech jsme našli četné papíry s různými poznámkami a číslicemi, krásné prádlo a hedvábné kapesníky.

Následně uvedl ohledně své činnosti, že začátkem prosince 1914 z rozkazu šéfa generálního štábu třetí ruské armády šel z Okočimi do Jordanova, aby vypátral rozložení německých vojsk. Spočítal jejich vlaky a zjistil, jaké německé sbory se tu nalézají a jaký je jejich počet. Poté se i Muller přiznal k této činnosti. Grmela pak již jen seděl a z tváří si občas utřel slzy. Polní četníci odvedli oba do vězení, aby je ráno dopravili dále k etapnímu velitelství armády.

Na ten den a následující bezesnou noc si budu pamatovat navždy.“

Poručík vstal a vyndal ze stolku jeden těšínský časopis. Rozevřel jej přede mnou na stole.

„Pak jsem dostal již jenom do rukou náhodou tento list.“ Ukazoval poslední stránku textovou, kde byl uveřejněn rozsudek, dle něhož Grmela i Muller byli 12. prosince 1914 odsouzeni c. a k. soudem etapního velitelství 4. armády pro zločin vyzvědačství k trestu smrti provazem. Grmelovi byl zmírněn trest za to, že se ihned přiznal, potud, že byl popraven dřívě.

L. T.

I. Aeroplán

V prvních dnech měsíce února rozloučil jsem se jednoho jasného rána s důstojnictvem x armádního sboru, jež bylo ubytováno v jistém klášteře západní Haliče, a v průvodu několika důstojníků vydal jsem se na cestu, abych shlédl nedaleké pozice našeho dělostřelectva, jakož i zákopy 30. praporu polních myslivců a zemských střelců tyrolských.

Pokud bylo možno, cestovali jsme v automobilovém omnibusu, ježto se mnou jeli také dva fotografové s čtenějšími aparáty. Naše obrovská „archa“ nad dvěma ozdobena tabulí „Nach Bodenbach“, památkou to jistě z dob míru, kdy se kymácela mezi Děčínem a Podmokly, řídila se po umrzlé silnici, plašila svým hukotem a obludným zjevem koně, setkávající se s námi, připeříž i vojenských hlídek jízdních, až konečně zastavila se v údolí u N. vesnice s typickými dřevěnými domky polských rolníků a dřevěným prkenným kostelíkem, v létě zcela ukrytým mezi větvemi mohutných lip.

Odtud jsme šli pěšky. Bylo slyšet rány děl.

Došli jsme k rozsáhlým budovám jakéhosi statkáře, kde byl ubytován divizionář se svým štábem. Přijal nás v pokojíku, který obýval ještě se dvěma pobočníky. Na jedné straně sousedil s bytem majitele, na druhé s větším sálem, kde byla pracovna i jídelna důstojnická. V pokojíku místa nemnoho. Uprostřed kulatý stůl, kol něho několik polštářových křesel. Jedna mosazná postel, dvě lůžka na „otomanech“ upravená, v koutě za postelí píano, na něm plno papírů a knih, jakož i stále bzučící telefonní aparát, spojující divizionáře přímo s jemu pořízenými oddíly vojenskými prodlévajícími na bitevní čáře. Sedělo se nám v teplém pokojíku dobře, po delší procházce umrzlou krajinou.

Divizionář-podmaršálek laskavě upozorňuje na různé zajímavosti, s nimiž se máme na dalším cestování svém setkat, ukazuje nám několik ruských šrapnelů a nevybuchlých granátů, jež mu byly během doby vzdušnou cestou ruskými dělostřelci poslány do blízkosti jeho dřívějšího obydlí, a vyhledává obrázkový ruský časopis, který Rusové za svého pobytu ve zdejší kraji mezi zdejší obyvatelstvo rozdávali. Je v něm karikován tonoucí Turek, kterého zachraňuje vedle některých velmocí i Bulharsko. Prohlížíme plány rozložení našeho vojska na bitevní čáře, jakož i pozice ruské. Nasloucháme rozvázným výkladům rozšafné Excellence a po delším odpočinku se ubíráme dále.

Velké zasněžené stráně se pnou vysoko nad větším potokem, kol něhož se vine silnice velmi frekventovaná a žlutou barvou se značně odlišující od svého bílého zasněženého okolí.

Kromě povozů na silnici, jízdních hlídek a některých menších oddílů vojenských ubírajících se ke frontě, zdá se, že všechno kolem odpočívá v klidu. Zvláště na stráních s nízkými tu a tam jehličnatými stromky není živé duše. Ale je to jen zdánlivý, klamný dojem při prvním, povrchním pohledu na krajinu. Ve chvíli jsme již z tohoto omylu vyvedeni.

„Bum“ – po dvou vteřinách druhá rána, po dalších dvou vteřinách třetí, čtvrtá – baterie našich těžkých houfnic se rozhovořila. Po nějaké minutě se dostává ke slovu druhá baterie umístěná o něco výše na stráni nad prvou, pak třetí a čtvrtá baterie. Každá slabšího kalibru.

Zabočujeme ušlapanou stezkou ke stráni, na níž dělostřelecká skupina sestávající se ze čtyř baterií je ubytována. V pravém smyslu slova ubytována. Neboť nejenom, že jsou tu upraveny úkryty pro děla tak, aby nevrhala stíny na sněhu, které prozrazují vždy na fotografiích nepřátelských vzduchoplavců umístění jednotlivých děl, nýbrž i vykopána sklepení pro mužstvo a důstojnictvo, kde netoliko je možno si odpočinout a u ohně se ohřát, ale i se ukrýt před nepřátelskými aeroplány a před eventuálním účinkem vyhozených pum anebo známých kovových šípů.

Velící důstojník dělostřelecké skupiny, major, nás již vítá, ochotně provádí a vysvětluje.

„Je to klamná domněnka“ vypráví mezi jiným, „pakliže se má za to, že služba u dělostřelctva je bezpečnější, než u ostatních kategorií našeho vojska. Dělostřelci i v nejhrošších chvílích musí vytrvat téměř do posledního okamžiku u svých děl a v pozicím boji, jaký to dnes máme, jsou pozorovací stanoviště dělostřelců v přední linii u pěchoty, kterou dělostřelecké oddělení chrání, ba často i před ní na místech nejvíce exponovaných. Z takového pozorovacího stanoviště dávají se telefonicky pokyny dělostřeleckému oddělení, jež podle toho řídí svoji střelbu. A jak je těžká, nebezpečná služba na těchto pozorovacích stanovištích, možno soudit z poměrně četných ztrát, k nimž tu dochází.“

Tichým ovzduším doléhá k nám hukot motoru. Blíží se k nám, takže se zdá, jakoby někdo ve vzdálené vsi, jichž je kolem dosti roztroušeno, právě mlátil.

„Aeroplán! Všichni do úkrytu!“ Vydán rozkaz. Uchylujeme se do podzemních jam, všichni až na jednoho důstojníka, jenž kukátkem pátrá po blízcím se letadle. Po chvílce však již volá: „Je to náš dvouplošník.“ Vylézáme zase a ubíráme se k prostřední baterii, jednak s důstojníky pozorovateli na stanovištích na bitevní čáře, dále s velitelstvím letadlového parku a divizionářem.

Aeroplán dále monotónně hučí a vznáší se asi 1600-1800 metrů nad námi, ale čím dále tím více klesá, mizí nám z očí kdesi v dálce, kde pilot přistane kdesi v letadlové stanici a podá zprávu o výsledku svého letu nad nepřátelským územím, nad účinky střelby našich baterií a po nějaké půlhodině bude tu již telefonická zpráva, která bude směřovatnou pro další činnost dělostřelecké skupiny.

„Moderní válka!“ vyprávěl nám jeden ze štábních důstojníků. „Vést ji bez aeroplánů, těžkých děl a ponorných člunů, znamená tolik jako zsvětřit se již předem sebevraždě. Ale ona koncentruje v sobě nejenom nejrafinovanější zbraně moderní, nýbrž vrací se i do jisté míry do středověku. V zákopech. Nynější zákopy, to je jakýsi druh středověkých tvrzí. Jsou opatřeny vrhači pum, metajícímí výbušné střely na několik set metrů, na vzdálenost to pořád ještě větší, než na jakou dostřelilo středověké dělo, a kromě toho mají hlídky v zákopech připraveny i ruční granáty, zhotovené obyčejně z plechových krabic konzervových, naplněných ekrazitem. Ovšem je třeba zastříhnout zápalný knot, aby dohořel až ke granátu ve chvíli, když dopadne do řad nepřátelských, poněvadž jinak by napadený mohl snadno hodit vržený ruční granát ještě zase zpět. Tedy i tu jakýs způsob středověkého boje, ovšemže s účinky daleko většími, jaké moderní doba přináší sama sebou a tím i moderní válka.

II. Brněnští hoši

Důstojník právě u telefonu stojící dává rozkaz k další střelbě a po chvílce rozhučela se zase nejdolejší baterie a její šrapnel supí vzduchem nad námi přes kopec, pod nímž je naše dělostřelecká skupina ukryta. Po té se ozývají výbuchy dalších baterií, neviditelné jich střely rozrážející vzduch mizí jedna za druhou, aby budila děs a hrůzu v ruských zákopech, na něž se baterie dobře zacílily...

Vrátili jsme se k naší arše „Nach Bodenbach“ a jeli ještě značný kus k nejkrajnější frontě. Automobil zůstal v úkrytu na silnici u jedné z vesnic a my šli dále pěšky.

Válečný koncert byl již v plném proudu. Za námi houkaly baterie své kanonády, nad námi hučely šrapnely, jakoby nějaké lokomotivy expresních rychlíků ujížděly zdaleka, a před námi třeskot ran vojenských pušek, jež scházely se často v celé salvy. Byla právě ostřejší přestřelka stráží v zákopech, jež byly od nás už nedaleko. Přešli jsme lávku zamrzlého potoka a ubíráme se k rezervním útulkům mysliveckým, vybudovaným pod strání. Sníh nám chrupá pod nohama a celý zasněžený, mlčenlivý kraj bezdyšně naslouchá nezvyklé vřavě, již nikdy ještě neslyšel a jistě přinejmenším zase tak brzo neuslyší.

Myslivci upravují svoje boudy z prken sbité a pokryté chvojím, opodál dýmá polní kuchyně, tak „gulášovým kanonem“ zvaná, vedle ní jsou zaměstnání někteří vojíní štípaním dříví, nikdo nezahálí.

Po prohlídce mysliveckých zákopů, vedených po vrcholcích okolních kopců, kráčíme k sousedům myslivců, k zemským střelcům tyrolským.

Přicházíme k záloze odpočívající v jedné roklině v boudách upravených stejně jako u myslivců. Plno života je v té roklině. Na jejím zasněženém dně, které v létě je jistě roztomilým paloučkem zavlažovaným tu i nyní zurčící bystřinkou, jenom na klidnějších místech zamrzlou, seděli na kmenech na stráni pokácených stromů tyrolští střelci dojídací právě svůj oběd. V hloučcích vojínů hlaholí veselý hovor, škádlení, hašteření a z jedné boudy doléhá v trojhlasu zpěv Italů, v mateřštině zpívajících svérázné popěvky své vzdálené domoviny.

Zdá se Vám, že jste tu na nějakém zimním výletě, že to hřmění děl a praskot pušek jsou jen nějaké přípravy k slavnostnímu večernímu ohňostroji, že jste se tu ocitli v kruhu bezstarostných a veselých lidí, kteří si sem vyšli jen pro své potěšení, povyražení a že to všechno, co se odehrává nad roklí, není a nemůže být pravda. Dokonce, že tito hašteřiví „hoši“ z nichž mnozí jsou zarostlí plnovousem, za nějakou hodinu půjdou vystřídat do zákopů své kamarády a budou pohlížet do tváře chladné smrti, aniž by mohli vědět, koho z nich si vybere tato věrná družka válečného běsa.

Zvláštní je psychologie války. Přicházíme k úpatí stráně až po dno rokliny zalesněné. Je tu řada koní, počtem asi 16, nedávajících se nikterak vyrušovat z požíraní jim předloženého sena. Každý má na hřbetě upevněná nosítka pro součástky strojních pušek. Je to oddíl strojních pušek přidělený k tyrolským střelcům. Mužstvo oddílu je povětšinou z Moravy, z okolí brněnského. Pouze několik vojínů je z Čech z Plzeňska. Hlouček jich stál u svých koníků a nepokrytě a upřímně se zaradovali, když jsem k nim přistoupil a začal s nimi hovořit. Většina byla již od počátku na válečném poli a přes půl roku nespátřila domoviny. Proto jsem byl otázkami přímo bombardován. Odpovídal jsem, pokud jsem mohl, a uváděl jsem na pravou míru některé pověsti, které se na frontě a snad právě výhradně na ní nebyvale šíří.

Brněnští hoši, kteří se skoro všichni zúčastnili brněnských slavností a slavností v Králově poli v červnu minulého roku, vzpomínali na vše jako na krásnou pohádku ze vzdáleného dětství, kterou by tak rádi slyšeli vyprávět ještě jednou, třeba po válce „dyť tady nebudou přece až do sódného dne“.

III. Za hudby šrapnelů

Je nutno jít dále. Vystupujeme podél bystřinky roklí dále a přicházíme k poboční roklince, z níž ční mohutné jedle a na jejím konci se vychází již na sousední palouk. Náš průvodčí se zastavuje. „Přechod zde ale není právě bezpečný, proto prosím, abychom šli ve vzdálenosti asi 20 kroků, jeden za druhým.“

Brouzdáme se šťastně sněhem přes palouček a šťastně přicházím potom v bezpečí na mírný svah, kde začínají již zákopy tyrolských střelců.

Rány z pušek padají nepřetržitě dále, takže si na ně zvyknete stejně tak jako na dunění děl a supění šrapnelů nad našimi hlavami letícími. Snad kdyby ten lomoz najednou ustal, možná by nás to vyrušilo a dokonce i znepokojilo. Ale nyní nasloucháte tomu všemu jako mlynář hukotu mlýna, nebo pospávající babička kázání pana faráře.

Nuž přece jen jsem byl z tohoto řádného válečného vyrušení. Přiznávám ne právě příjemně. Právě jsem se zadíval na několik našich vojáků, kteří byli pod strání u šípkových keřů a zaměstnávali se kopáním jakési jámy. Když tu najednou to nade mnou táhle zahvízdlo a já jsem skrčil instinktivně hlavu mezi ramena. Udělal jsem to s takovou rychlostí a bravurou, jako bych to již mnohokrát cvičil.

To kulka z ruského tábora, jenž byl už nedaleko, šla se na mně podívat, zatím však jen z uctivé vzdálenosti. Za ní pohvizdovala si nade mnou druhá, a když litaly ještě další, zvykl jsem si i na tuto „novotu“. Podivil jsem se, když najednou pohvizdování nade mnou ustalo a můj milý nepřítel z ruského tábora zalíčil svoji pušku zase jiným směrem.

Znovu obracím svoji pozornost ke kopajícím vojínům. Půl hodiny před našim příchodem padl na pozorovacím stanovišti praporečik při vykonávání své pozorovatelské služby. Byl zasažen ruskou kulkou přímo do hlavy. Kamarádi mu teď kopají hrob a vyhlédli mu pro něj místo. Větve ponurých jedlí bělostným sněhem zatížené sklánějí se nad ním a až kraj shodí svůj zimní úbor, zazelenají se tu keře u hrobu rostoucí a vypučí na nich něžné narudlé květy šípkových růží. Pod nimi bude spát svůj věčný sen mladý praporečik, který už bude žít jen ve vzpomínkách těch, kterým tolik byl drahý.

U vchodu k vlastním zákopům přicházíme k dvěma horským dělům. Jakoby nějaký obr zde ve sněhu nechal stát kolečka od pluhu – ale již vidíme mosaznou hlaveň horského děla a vedle ve vykopané jámě skladiště nábojů. Přichází právě několik vojáků, obsluhujících tato horská děla, vyjímají náboje, nabíjejí a po chvíli už se rozléhá dunivá rána po okolních kopcích a lesích. A za ní druhá a po ní zase další dvě.

Bylo střeleno od ruských zákopů. Rusové ovšem postřehli směr střelby z naší strany a po nějaké minutě počala divoká střelba z pušek z ruských zákopů a nad námi svištěly kulky, jakoby se komáři odněkud vyrojili. Uchylujeme se raději do úzkých chodeb střeleckých zákopů, ale i zde kulky nad námi hvízdají a v jejich monotónní koncertování mísí se hukot šrapnelů, které byly posílány téměř nepřetržitě jeden za druhým přes naše hlavy na ruskou stranu fronty. Po prohlídce zákopů vracíme se za nezměněného koncertu válečného k našemu autobusu. Jedeme roklinou kol odpočívajících tam tyrolských střelců, loučíme se s našimi Brňáky a Plzeňáky a dále doprovází nás jakási rozpuštělá písnička italského tercetta, již rozumí pouze několik posluchačů, kteří se vesele smějí. Vzdalujeme se a písnička zaniká. Přešli jsme zálohu polních myslivců a za zešeřujícího se již dne přicházíme k automobilům. Šoféři již netrpělivě vyčkávají a ukazují na blízký vršek, kam ve vzdálenosti 600 až 800 kroků dopadly a vybuchly před hodinou dva ruské granáty. Je dobře znát dvě temné skvrny trychtýřů na bílém sněhu.

Zříkáme se jednomyslně naděje na nějakou ještě snad další podívanou na vybuchující ruské granáty.

Nasedáme do našeho autobusu „Nach Bodenbach“ a nastupujeme zpáteční cestu. Za šera odjížděli jsme silnicí pro naši dělostřeleckou skupinu, která ještě neustala ve své činnosti a chrllila ze svých 16 jicnů vybleskující do tmy oheň za dunivých ran a hukotu šrapnelů.

Tak jsem se vracel ze svého křtu ohněm.

L. T.

Venkov č. 48 dne 25. února 1915

Sniatynské záznamy

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný

Při návštěvě naší nejuvýchodnější fronty meškal jsem také ve Sniatyně, haličském to městě na řece Prutu, nedaleko bukovinských hranic. Venkov je rusínský. Ve městě samém je však největší procento Poláků vedle Rusínů a Židů. Sniatyn byl přes pět měsíců obsazen Rusy a patřil ke zřízené gubernii **černovické**. Tato se nijak nekryla s našimi hranicemi, zahrnovala do sebe, kromě rusínské bukovinské oblasti, také část jihovýchodní Haliče s městy Sniatynem a Kolomyjí. Jak jsem se měl příležitost sám přesvědčit na zbylých ruských vyhláškách, v těchto městech podepisovaných „černovickým gubernátorem Evreinovem“. Dále podle doslechu ještě kraj u města Horodenky a Nadvorné náležel k Černovické gubernii.

Měl jsem příležitost seznámit se sniatynským městským tajemníkem, rozvázným starším pánem, Polákem, který si činil pilně záznamy o sniatynských denních událostech z pohnutých dob ruského vpádu do Haliče po bitvě u Lvova.

Jsou to vskutku zajímavé záznamy, jako byste se dívali na kinematografické obrázky. Zde uvádím jen ty nejcharakterističtější.

I. V divokých zmatcích

31. VIII 1914. Brzy ráno, po čtvrté hodině, bylo možno pozorovat na ulicích nezvyklý ruch. Vozy s nákladem, lidmi a dětmi vyjížděly ze Sniatyna, posléze pan okresní hejtman a úředníci opouštěli město.

Byl jsem povolán do obecní pokladny, abych ukryl obecní majetek. Učiniv tak, vrátil jsem se domů. Odchod obyvatelstva byl přivoděn obavou před Moskaly, kteří se v okolí Kocmanie začali objevovat v malých tlupách. Všeobecný poplach zachvátil i moje ženské a musel jsem je odvézt do Jablonova, což jsem s velkými obtížemi mohl provést až kolem jedenácté hodiny dopolední.

1. IX. Vrátil jsem se z Jablonova po druhé hodině odpolední. Všechny státní úřady opustily město. Mezi lidem je velká panika. Všechno odjíždí, podobně i v Kolomyji a Zablotově. V Kolomyji se nařiká na okresního hejtmána a starostu.

2. IX. Panika trvá, obyvatelstvo, zvláště židovské, opouští město.

4. IX. Ve čtyři hodiny třicet minut přijeli kavkazští kozáci, v počtu asi 63, od Černovic, směrem na Jankovce. O šesté hodině ranní přešli pěšky ulice města čtyři ruští vojáci pohraniční stráže. Poté se vrátili k Balkum a hned na to přijelo třicet vojáků pohraniční stráže pod velením setníka Ignáce Nikodémoviče Janovského. Zničili telegrafní a telefonní síť vyrubáním telegrafních sloupů ve městě, u pošty, jatek a v Ústí. Potom část odjela na železniční stanici a i tam zničili telegrafní a telefonní zařízení i signální zařízení nádraží. Následně zničili i další zařízení nádraží, nábytek, spisy, vyprázdnili skladiště tak, že vyhodili zboží na koleje. Odtamtud si je odnesli lidé z okolních vesnic. Ubytovali se v Obecním domě.

O jedenácté hodině dopolední je slyšet dělostřelbu z okolí Gvozdce. Později bylo zjištěno, že to byly výbuchy ručních granátů, jejichž prostřednictvím bylo nádraží vyhozeno do vzduchu.

Ve tři hodiny odpoledne přijelo po silnici od Kolomyje asi 20 kozáků pod velením praporčíka (šlechtice). Ubytovali se také v obecním domě. Z kanceláře si vzali dvě mapy. Rozmlouval jsem s nimi o autonomii Polska. Pravil jsem jim, že nevěřím carovým slibům. O půl páté rozkázali osedlat koně a o páté odejeli k Orszowcům. O půl šesté přijelo zase dvacet kozáků a ubytovali se na Wygodzie. V devět hodin večer se vraceli tři občané domů do Augustova, ale kozáci je nepustili a vrátili je zpět do města. V jedenáct hodin v noci přijelo od Horodenky stovacetpět kozáků. Poslední z této tlupy vyloupili soukromé byty soudce Firmaniuka, Dr. Rosenchecka, Chaima, Lastera a jiných. Pak odejeli směrem k Niepolokowcům. Ve městě nepřenocovali.

5. IX. O jedenácté hodině dopoledne byl viděn oddíl kozáků, asi čtyřicet mužů jedoucích z Augustova na Potoczek ku Stecové.

6. IX. O jedenácté hodině dopoledne přijela hlídka dragounská o deseti mužích. Projeli město střední, nemocniční a hlavní ulici a vrátili se do Bukoviny. Toho dne v sedm hodin večer byl chycen ruský vyzvědač Ivan Lewicki, bývalý číšník ze Zaleszczyk vybavený ruskou legitimací, která nasvědčovala, že prokazoval služby ruským důstojníkům. V půl jedné v noci byl odevzdán naší četnické stanici ve Waszkowcích.

7. IX. Ráno v pět hodin jsem jel na kole do Kolomyje, abych se něco dozvěděl, protože jsme úplně odříznuti od světa. Dozvěděl jsem se, že Stanislavov je od Moskalů plně obsazen. Most na Bystrici a viadukt v Lojové je vyhozen do povětří. Ruská vojska táhnou na Halič a Delatyn. Lvov ohrožen. Na

jeho osvobození se chystá údajně podle jedněch 1200, podle druhých 3000 německých automobilů, které dorazily před Lvov.

8. IX. Naše hlídka zeměbranecká se vrátila do Snyatina.

9. IX. Ve čtvrt na jedenáct přijelo 20 mužů ruské pohraniční stráže do Russova přes Stecovou a přešel značný transport ruského vojska s vozatajstvem. Dána byla o tom zpráva do Zablotova. Protože však v Ilincích bylo toliko 500 mužů naší pěchoty a v Zablotově toliko 80 mužů zeměbrany, bylo upuštěno od útoku.

V Černovicích zakládají gubernii. Občanská stráž koná policejní službu. Černovicemi prochází denně 5 až 6000 ruských vojáků do Haliče.

10. IX. V noci o desáté hodině bylo slyšet 10 dělových ran u Kolomyje. O 7. hodině večerní měl být proveden rozsudek smrti na 30 sedlácích ze Záluží a Karlova, odsouzených pro vyloupení nádraží. Výkon byl odročen a sedláci odvezeni do Uher.

11. IX. O půl deváté hodině ranní byl vlak s ruským vojskem jedoucí z Černovic do Záluží ostřelován naší stráží na mostě přes Przeruvu. Mnoho vojáků bylo zabito a raněno. Vlak se musel vrátit do Černovic. Z našich vojáků byl raněn pouze jeden, a to ještě lehce.

13. IX. O páté hodině odpolední byl oběšen Ivan Žurakowski, protože kozákům ukazoval místa k plnění. Exekuce byla vykonána na vrbě u trhu proti Kuglerovi.

14. IX. Večer v sedm hodin bylo dopraveno ze Stecové 32 sedláků a 9 žen do městského vězení za to, že loupili ve vsi a u Khona.

15. IX. Okolo Mamamestie, Lužan a Černovic jsou značné ruské síly. Pod Kotzmaniem učinila naše domobrana o 60 mužích útok na ruské vozatajstvo. 10 zabitých a mnoho raněných. Z našich 5 lehce a jeden těžce raněn.

V poledne obsadili Rusové Kolomyju. Předměstí Mariahilf spáleno.

16. IX. Očekávám příchod ruského vojska.

Z obavy před tím, že by uvěznění sedláci ze Stecové mohli vyvolat intervenci ruského vojska, jel jsem do Zálučí-dvora k našemu velitelství s dotazem, co učiniti se sedláky. Bylo rozhodnuto pustit je na svobodu. Sedláci to přijali s vděčností a spokojeně odešli domů.

Před polednem, asi o jedenácté hodině, opustila naše posádka asi o 60 mužích Zálučí-dvůr.

Delatyn, Nadvora a Lancyn jsou obsazeny ruským vojskem. O třetí hodině po poledni přijela kozácká hlídka, asi 30 mužů, a žádala o připravení různých potřeb pro ruské vojsko. Nejprve pak byl pro plukovníka, který přijede zítra s 1500 muži. Hlídka se vrátila ke svým a spala ve stanech na hankovických polích. Z věže tam bylo vidět za noci táborové ohně.

V noci o 11. hodině zatkl naše četnictvo Jancia Wynohradnyka a listonoše Prytula a odvezlo je do Zálučí. Byl hledán též soudní oficiál Liskowacki. Nebyl nalezen. Proto četnictvo uložilo přísně městské stráž, aby zatkla Liskowackiho, až se vrátí, a dopravila ho do Zálučí.

7. IX. Ráno o páté hodině přivedla městská stráž Liskowackiho na magistrát, odkud byl dopraven do Zálučí-dvora.

II. Předvoje ruské

V osm hodin ráno vešly první ruské hlídky do města a za nimi celý pluk kozáků s hudbou v čele. Dále pak šest děl, dlouhá řada vozů se střelivem a proviantem, dvě polní kuchyně a čtyři vozy červeného kříže.

Nebytovali se ve městě, ale na rozkaz plukovníka odebrali se na pole Kulaczyna.

Kozácký esaul (odpovídá hodnosti plukovníka) Plotnikov se zpupně prohlásil velitelem města. Ptal se po zbraních a požadoval dodání koní, kočárů, automobilů a motocyklů. Také potraviny, mouky,

cukru, čaje, rýže, chleba, tabáku i jiných věcí s tím, aby se nic nezatajovalo, neboť, jak sám potom něco nalezne, běda městu. Po čas těchto jednání hrozili revolvery, a zvláště proti židům tvrdě vystupovali, čemuž Beruch Sternberg musel se strachem naslouchat.

U Chaima, Lastera a Nusima vzali 26 pytlů mouky, u Abrahama Osterera 400 kg cukru a 5 kg čaje, v jiných obchodech sebrali pečivo, cukroví, čokoládu a trikové zboží. V hlavní trafice všecek tabák. U pátera Kaščínskiho pár koní a pár drahých bot a soudek másla. U Kesslera dva motocykly.

V 11 hodin dopoledne vypukly šarvátky mezi našimi lidmi a drobnými hlídkami kozáckými (Zalučí dvůr, Waszkowce, Olszynka a Zavala). Během šarvátek přenesli kozáci svůj tábor do Niepolokovic.

V poledne rozbil esal a jeho intendant byt hejtmanův a lékárnu. Prohledali všechny zásuvky nábytku. Co vzali, není známo.

Před šarvátkou vykonala naše domobrana popravu na třech ráno zatčených. Dle pověstí byli Wynohradnyk a Prytula oběšeni a Liskowacki zastřelen. Po této popravě prý jakýsi Porajka byl rovněž zastřelen, protože se odmítl zúčastnit exekuce.

Kvůli bezpečnosti postavili kozáci ve městě stráž v počtu 11 lidí. Pekařům Kosieckimu a Melzerovi bylo dodáno 1200 kg mouky k upečení 800 bochníků chleba. A to do 5 hodin ráno.

18. IX. O páté hodině ranní byl chléb naložen na tři povozy a v sedm hodin odvezen kozáckou hlídkou do Niepolokovic. Bylo zamluveno další pečení chleba. V devět hodin večer vystřelil opilý kozák v nálevně Karpa Streiflera dvě rány. Vzal jsem ze stráže dva kozáky a odzbrojil opilého. O 11. hodině noční odešla stráž od brány a začala plnit byty a obtěžovat obyvatelstvo. S policií jsme ji odvedli na policejní strážnici.

19. IX. Ráno znovu odvezen chléb o páté hodině. Ve tři hodiny odpoledne přišly děti Liskowackiho s ohromným nářkem na magistrát žádající vydání svého otce. U nejstarší dcery to vypadalo, jakoby šílěla. Bylo mi přestáti velmi těžkou chvílí. Snad nejtěžší od vpádu kozáků.

20. IX. V 9 hodin ráno opakoval se srdcervoucí nářek Liskowackých, ke kterým se přidala ještě žena Prytulova. Velký sběh lidí před radnicí. Při nedělních pobožnostech byly drženy celé proslovy před shromážděným lidem. V 11 hodin byly děti vezeny k Zálučí, aby se přesvědčily, že otec ještě žije. U Żienkiewiczze uslyšely rány z děl, poděsily se a vrátily se do Gójův.

22. IX. Ruská vojska se hotoví k odjezdu. Bitva na horách a u Kolomyje trvá neustále. Odpoledne o třetí hodině s velkou pompou se konal pohřeb padlého strážmistra Františka Skácela. Pět kněží a množství lidí. Do kostela také přišli dva ruští poddůstojníci. Slzeli při vzpomínce, že je čeká stejný osud. Když se ubíral pohřební průvod na hřbitov, jely kolem dvě setniny kozáků. Když kozáci uviděli průvod, zastavili se a sejmuli své vojenské čapky.

V noci byla potyčka s kozáky pod Niepolkowcemi. Naši se skryli ve vrbovní na břehu řeky.

23. X. V poledne sem přijela jedna setnina donských kozáků od Černovic. Zastavila se na dlažbě u nemocnice. Ve tři hodiny odpoledne celá naše posádka počtem 300 mužů chvatně balí své věci. O čtvrté hodině odpoledne odešla směrem na Zálučí. Naše vojsko se pokusilo o útok na nádraží. Ruské vojsko ustoupilo pod Sviatyn, zbytek odešel na břeh řeky. Došlo k silné střelbě. Celá dolina se otrásala, ale byla to bitva nekrvavá. Po hodině střelby stály dvě setniny kozáků na koních v ulici Ormiánské. Po páté hodině odpolední odejeli všichni k Horodence a Iwankowcům. Večer se obnovil ruch ve městě a naděje stoupla. Noc byla poklidná.

24. X. Ráno o osmé hodině přejala kozácká hlídka městem a vrátila se na Orszowce. Kolem Augustdorfu bylo vidět velké oddíly kozáků. Každou chvíli je čekáme ve městě. O jedenácté hodině obsadili Moskali zase nádraží. Kozáci projíždějí městem.

25. X. V osm hodin ráno přijelo deset donských kozáků a ptali se po našem vojsku. Potom zase odjeli zpět. V devět hodin dopoledne prošlo sedm setnin kozáků, 6 děl a jedna strojní puška i s trémem směrem k Zablotovu. Odpoledne o půl třetí přijela jedna setnina donských kozáků. Jejich

velitel, podplukovník (podesaul) Popov, má být velitelem města. Po třetí hodině přešel jeden prapor pěchoty.

26. X. V noci vylámali, patrně kozáci, dveře od modlitebny „Chewri thylim“, zničili pět tór, potrhali je a poházeli po ulici.

27. X. V jedenáct hodin dopoledne nastala bitva pod Waszkowcemi. Našich bylo asi 1000 a Moskalů více se dvěma děly. Naši se drželi dobře. O třetí hodině odpolední dostali vlakem z Wyžnice posilu. K tomu dvě děla a strojní pušku. Palba byla vedena z pušek a děl, byly použity i granáty. Bitva trvala do páté hodiny odpolední. Potom nastal soumrak a Moskalé ustoupili.

III. Střídavé štěstí

28. X. Výsledek bitvy mi není znám. Popov nařídil stavět stáje pro kozáky a dále prohlásil, že nebude vystavovat žádné průvodní listy.

29. X. O třičtvrtě na dvě odpoledne kozáci rozbili bránu u městského skladiště a sebrali dvě fůry sena. Ohlásil jsem to podplukovníku Popovovi a ten zakázal brát cokoliv ze skladiště. Pod Černovicemi zuřil bitva.

30. X. Odpoledne o čtvrté hodině zalarmoval kozák posádku v reálce. Po půlhodině celá posádka odešla směrem k Wygodě. Ve čtvrt na sedm večer byla slyšet usilovná střela z pušek od Wygody. Kulky svištěly ulicí Urmianskou. Velký rámus byl slyšet i ve střední ulici. Ve čtvrt na osm padlo asi deset ran z pušky na rohu ulice. To Moskali kryli svůj ústup. V půl osmé byla vystřelena našimi rána z děla na důkaz vítězství. Mezi obyvatelstvem byla velká radost. Bylo provoláváno „hurá“ a vojsko bylo hoštěno ve městě. Vojáci byli velmi unavení, mokří, hladoví, pokrytí sněhem. Celý den neměli nic teplého v ústech. V bitvě tři vojáci padli, 26 jich bylo zraněno těžce a 40 lehce. Do jedné hodiny v noci byli všichni ubytováni. Našeho vojska přišla jedna brigáda pěchoty, dvě švadrony husarů, osm polních děl, dvě houfnice a čtyři strojní pušky. Velitelem byl generálmajor Schultise.

31. X. Od časného rána byl již živý ruch ve městě. Všude plno lidí i uherského vojska. Za volání „hurá“ byl vzyčen rakouský prapor. V osm hodin ráno však již bylo troubeno na poplach před radnicí. Dvě setniny pěchoty pak vyšly k Orszowcům. Dvě pak ke Kulaczynowie, rozestoupily se do střelecké čáry (schwarmlinie) a dvě hodiny stály v poli. V jedenáct hodin dopoledne odešlo veškeré naše vojsko z města i s děly k Zálučí. Nebylo ani možno vojáky pohostit teplým jídlem.

1. XI. Není žádného vojska v našem městě. Panuje všeobecná stísněnost a očekávání nejisté budoucnosti. Odpoledne po třetí hodině přijela kozácká hlídka od města asi o 30 mužích. Prikázali sejmout rakouský prapor a vzyčít ruský. V půlšesté odpoledne umístila se setnina podplukovníka Popova a tlupa Kwiatkowského do svých původních bytů.

2. XI. Pleněny byty.

3. XI. Pokračuje plenění bytů. Panuje velká stísněnost. Město jakoby vymřelo. Žádný obchod není otevřen. Na ulici není vidět člověka, pouze ruské hlídky přecházejí. Po soumraku je zakázáno vycházet na ulici. Ruská posádka je v pohotovosti. Čeká se na příchod našich.

4. XI. Ráno přišla setnina kavkazských kozáků. Čeká se každou chvíli střetnutí s našim vojskem. V noci plenění.

5. XI. Ruské vojsko dostává stále nové posily. Ve městě jsou tři roty pěchoty a po jedné setnině kozáků v Mitu... a po jedné v Potočku.

6. XI. Rota Kwiatkowského odešla z města. Po celý den drobně prší.

7. XI. V 11. hodin dopoledne měl u mě plukovní štáb (20 důstojníků) poradou. Musel jsem jim vařit čaj.

8. XI. Velitelem města jmenován podesaul Bogdaněnko. Rozdělil město na osm rajonů a postavil stráž spolu s policií, aby zabránil kozáckému drancování.

9. XI. O půl desáté dopoledne byla slyšet střelba z pušek za Prutem. Střelba trvala asi deset minut.
10. XI. Dvě setniny kozáků přešly k Neipolokovcům. Pět setnin a dvě děla stojí za Wygodou. Tři setniny a čtyři děla v Mikuliczách. Naši i ruští ranění byli odvezeni do Nowosielce.
14. XI. Přejchod ruských vojsk na Černovice. 2 pluky pěchoty, čtyři pluky kozáků, 38 děl a 16 strojních pušek. Celkem asi 15 000 vojáků. Vozatajstvo se jako bez konce tudy ubíralo do večera.
15. XI. Vozatajci jeli celou noc. Přes den zase trén odváží naloupené věci: kočáry, koně, koberce, kufry, samovary, bicykly, všeliké věci v balících, kufrech a podobně.
16. XI. Za noci jede vozatajstvo, jako včera. O půl čtvrté odpoledne přijeli dva generálové. Hrabě Kalenbach, adjutant velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče, a ještě jeden generálmajor. V noci udělali alarm na zkoušku.
17. XI. Ráno v sedm hodin odjeli oba generálové do Horodenky. Dnes byl vypleněn dvůr doktora Goldstauba.
18. XI. Klid, noc proběhla bez plenění. Jedna setnina kozáků odjela směrem k Zablotovu.
19. XI. Napadl sníh. Nepříjemné chladno a vlhko. Došla zpráva, že Kossov byl zabrán Moskaly.
22. XI. V půl osmé ráno je slyšet dělostřelbu od Černovic. Kozáci čekají na pěchotu a dělostřelectvo. Ráno má začít boj. V deset hodin přijíždí dělostřelectvo a jedna setnina kozáků. V poledne přijel generál Arotinov se štábem. Byl ubytován v dvoře dra Goldstauba. Večer v osm hodin byli na udání uvězněni Barbaszewská, Lewicki, Żukowiecki a Krupski.
23. XI. Ráno přišly dva pluky pěchoty o 4000 mužích. Ráno byli propuštěni včera uvězněni poté, co s nimi byl sepsán protokol. Do čtyř hodin odpoledne je ve Sniatyně 2700 mužů pěchoty, 1800 kozáků, 10 děl, 120 muničních vozů a k tomu 3000 koní. Město je úplně vyjedeno. Je tu nedostatek krmiva, chleba, ovsu, dřeva i nafty. Co bude dál?
- V noci přišla další pěchota a velký vozatajský průvod. Večer v šest hodin byly slyšet rány z děl z Berbeszti.
24. XI. Mráz 11,5 °R. Silná palba. Ráno v šest hodin odejela děla na Zálučí a přišla další pěchota. Ve třičtvrtě na sedm dělostřelba v Berbeszti. V sedm hodin vyšla celá posádka na Zálučí. V osm hodin dělostřelba před Waszkowcem, Kniažem a Berbeszti. V jedenáct hodin intenzivní palba z pušek před Waszkowcem, která trvala asi půl hodiny. V poledne dělostřelba v Berbeszti ustala. Ve dvě hodiny odpoledne se opět rozpoutala asi půlhodinová přestřelka z pušek před Waszkowcem. Ruská děla pálí téměř nepřetržitě a to i salvami. Večer bitva přestala. V pozdním odpoledni, asi kolem čtvrté, odjíždějí polní kuchyně na bojiště. Ve městě je velký nedostatek všeho. Nafty pouze jedna bečka, litr stojí 64 haléře, 50 kg dřeva dvě koruny. Drahota stoupá, velká stísněnost.
25. XI. Waszkowce byly obsazeny Rusy. Naši ustoupili do hor. Do Sniatina má přijít 4000 mužů na noc. Večer přišel jeden pluk pěchoty s osmi strojními puškami.
26. XI. V devět hodin ráno odešel pluk pěchoty k Waszkowcům. Ve městě je velký nedostatek povozů.
27. XI. Z našich je raněno 9, z Moskalů 18. Moskalé obsadili Černovice.
28. XI. Z raněných 5 umřelo.
29. XI. Lékař ruského červeného kříže ještě s jedním kozáckým důstojníkem si v lékárně nabrali zdravotnického materiálu, za který nezaplatili.
2. XII. V noci velký přechod vozatajstva z Černovic na Kolomyji. Je slyšet dělostřelba od Roztok.
4. XII. Odjelo dělostřelectvo na hory u Kossova.
5. XII. Kozáci odešli ráno do Kolomyji.

7. XII. Odejel jsem ráno ještě se dvěma občany do Wyžnice, abychom poprosili generála Ariutinowa, aby ponechal na funkci velitele města Bogdaněnka. Generála jsme nezastihli, odejel do Kolomyje. Výsledkem bitvy u Rostok bylo obsazení území Uscie-Putilla.

8. XII. Velitelem byl jmenován praporečik Kiesewicz.

10. XII. V devět hodin ráno měl plukovník Bittner projev k představitelům města a úřednictvu. Mimo jiné řekl, že Halič zůstane nesporně pod ruským panstvím, a vyzval obyvatelstvo k loajalitě. Pokud má ještě někdo v držení zbraň, je povinen ji odevzdat ruským vojenským úřadům. Bude mu podle tarifu zaplacená. Je-li mezi obyvatelstvem nějaký rakouský voják, ať se dobrovolně přihlásí. Složí v Černovicích přísahu, že po čas války nebude bojovat proti Rusku, a zůstane na svobodě. Dále navrhoval, aby obec vyslala deputaci ke generálnímu gubernátoru hr. Bobrinskému s prosbou, aby městu byla poskytnuta peněžitá podpora.

IV. Ruské svátky vánoční

16. XII. Plukovník Bittner žádal, aby bylo uspořádáno divadelní představení v době ruských svátků božího narození.

18. XII. Bylo vyzdobeno nádraží a reálka ku příležitosti carových jmenin.

19. XII. Jmeniny carovy byly oslaveny před reálkou. Vojsko bylo nastoupeno před reálkou a na projev plukovníka odpovídalo sborově: „Tak točno, vysokie Blagorodie!“ (Tak je tomu vskutku, Vysokoblahorodi!) Pak provolalo třikrát „Urra!“ a odpochovalo do kostela.

24. XII. Kolují různé pověsti o vítězství našich. Štědrý večer je velmi smutný, bez dárků a stromečků.

28. XII. Je slyšet dělostřelbu od Strožynce. Stejně tak druhého dne a dne následujícího.

1. I. 1915 Bylo vzato 160 povozů ze Sniatynu a okolí, které mají vézt obilí ze zalučského nádraží do Wyžnice.

2. I. Bylo přivezeno 16 raněných kozáků a 9 našich.

3. I. Seret a Ladovce byly zabrány Moskaly. Plukovník Bittner nařídil, aby ruští vojáci uspořádali v Sokolovně dvě divadelní představení a tři představení kinematografická u příležitosti ruských svátků.

6. I. Moskali obsadili Kimpolung. Odpoledne bylo kinematografické představení.

7. I. Dopoledne bylo kino. Odpoledne uspořádáno představení divadelní. Vojáci při představení byli s puškami v sále. Velitel mi řekl, že je to tak lepší pro disciplínu. Před představením zazpíval jevištní sbor „Bože cara chranji.“ Na to byla dávana hra od Čechova „Vyznání lásky“ a „Moskal kouzelník“. Mezi tím pěvecké sbory a deklamace. Po představení zazpíval sbor: „Sláva, sláva Rossyji.“

8. I. Odpoledne bylo opakováno divadelní vystoupení ze včerejška.

9. I. Odpoledne bylo kino a po té byly slavnosti ukončeny.

10. I. Byla slyšet dělostřelba od Černovic.

12. I. Bylo přivezeno 130 raněných a chorých od Wižnice. Mezi nimi jeden raněný voják s omrzlými nohama, z kterých maso odpadávalo.

14. I. Ruský nový rok. Došly k nám velmi příznivé zprávy. Varšava byla námi dobyta a u Jakobenu v Bukovině bylo pobito a raněno 13 000 Moskalů. Velká porážka Rusů u Varšavy. Armáda o 200 000 mužích byla rozprášena. Konrád von Hoetzendorf, náčelník rak.-uherského štábu byl vyznamenán.

15. I. Pritulová se dozvěděla o smrti svého muže, pověšeného za vyzvědačství rakouským vojskem v Zálučí. Má v úmyslu zítra převést mrtvolu do Snijatyna. Liskovačká odpoledne po městě hrozně naříkala.

16. I. Plukovník nařídil, aby se hrálo divadelní představení a kino jen pro pozvané hosty.

17. I. Představení se konalo. Dále bylo přivezeno 19 zraněných Moskalů a 6 našich od Žabieho.

19. I. Jordán – svěcení vody. Velitelem města se stal praporčík baron Rutenberg. Zažádal o přesný plán města a rozpočet pro rok 1914.

20–23. I. Denně je přiváženo asi 20–30 raněných. Mezi nimi obyčejně i několik našich.

1. II. Přejichod jednoho dragounského pluku z Krymu přes město. Pluk byl vybaven hudbou a oddělením strojních pušek (osm kusů). Velký průvod vozatajský, s polními kuchyněmi a sanitními vozy. Zdrželi se ve Snyatině asi dvě hodiny. Mezi tím důstojníci obědvali v reálce. Táhnou do Kolomyje. Za svého krátkého pobytu zde se chovali zcela pokojně.

V. Konce ruského panství

4. II. Proslychá se, že Moskali ustoupili na Kolomyji. Přišlo 100 rekrutů moskevských v civilních šatech. Žid vezl mouku do Kossova. Tři kilometry před Kossovem byl vojenskou hlídkou vrácen zpět do Snyatina. Z toho vyplývá, že je tam nebezpečno.

5. II. Přišlo dalších 300 rekrutů, rovněž bez vojenského šatu. V noci bylo přivezeno asi 100 raněných od Kossova. Je slyšet dělostřelba od Kossova a Pistynie.

7. II. Zřejmý ústup Moskalů z hor. Přišla část trénu z Kossova. U mně byli tři kozáci a strážmistr. Strážmistr říkal: „S námi je zle. Jsme unavení, hladoví a proti svěžimu vojsku ničeho nezmůžeme. A rakouských vojáků je mnoho.“

9. II. Moskali teď stojí v Sokolovce a Berhomceji. Je vidět, že značně ustoupili.

10. II. Panuje značná stísněnost a obavy, že se Snyjatin stane bitevním polem.

11. II. Po celý den je slyšet dělostřelba od Berhometu. Odpoledne projíždí neustále vozatajstvo.

12. II. Neustálý přejezd vozatajstva. Dělostřelba je slyšet od Vyžnice. Štáb ruské divize je už ve Waškovcích a má přijít do Snyjatina.

15. II. Rekruti odešli ráno ve čtyři hodiny k Černovicím. Train jede do Horodenky. Ve městě je plno vojska všech druhů zbraní. Jeden prapor odchází ke Kolomyji se čtyřmi strojními puškami. Odešel tam také pluk kozáků s osmi děly. Most ve Waškovcích hoří a na Przerwie je most rovněž podpálen. V Zablotově byl most vyhozen do povětří. Ve čtyři hodiny odpoledne je kanonáda slyšet u Trójce. Ve městě je divizní štáb s generálem Aretinovem.

16. II. Ráno v půl sedmé rány z děl u Zablotova. Také byla slyšet palba z pušek od Waškovců. Velké napětí, očekáváme rozhodnutí každou chvíli. Nepokoj po celém městě. O půl dvanácté kanonáda od nádraží na Waškovce a Kniáže. Po poledni přibývá ještě více ruského vojska. Po třetí hodině kanonáda na Waškovce trvá dále. V noci opustili Moskalé Zablotov.

17. II. Most na Prutě byl vyhozen do vzduchu a detonace byla velmi silná. Některé domy ve městě se zatřáslly. Bylo použito ekrazitu k vyhození jednotlivých traverz. Město je celé obsazeno. V ulici Motýlkově a na dalším břehu je umístěno osm strojních pušek a tři děla. Hlavní síla šla na Horodenku. Vyčkávání je velmi trapné. Vojáci z jednotlivých pozic přicházejí do domů a ohřívají se. Padá sníh s deštěm. Večer o šesté byla odvolána děla a strojní pušky byly uschovány v domech.

18. II. Ráno odešlo veškeré vojsko ruské směrem k Horodence. Zůstala jenom jedna setmina kozáků ke krytí ústupu. V devět hodin dopoledne jsme slyšeli rány z děl z okolí Hankovic. Přichystali jsme si rakouský prapor. O desáté hodině ostřelovalo naše vojsko pozice kozáků ze hřbitova v Zálučí. V poledne kozáci prchli k Horodence.

Po druhé hodině odpoledne hlídka našich legionářů vstoupila do Snyjatina. Za chvíli zavlály z radnice rakouský a polský prapor a město bylo osvobozeno od Rusů.

Potud sniantynské záznamy.

Nejsou bez zajímavosti a jsou dobrou ilustrací válečného území v dnešní době. A na své zajímavosti pro mne získaly především přehledem bojů v Bukovině a v jihovýchodní Haliči. Tyto poměry mně s obvyklou dávkou laskavosti vyličil velitel důležité části naší východní fronty, plukovník Pap, když jsem měl před nedávnem příležitost ho na frontě navštívit. Rodem Rumun a v míru profesor na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě, kde vyučoval opevňovací práce.

Dnes je zcela nejpoblárnější osobností v celé Bukovině a v jihovýchodní Haliči. Marciální postava se sympatickým vystupováním. Provázal mě ke svým zákopům pouze s karabinou přehozenou přes rameno, bez šavle. Za jízdy po rozmoklé a krkolonné cestě a za chůze po nezoraných polích mi sdělil v podstatě tyto informace:

V říjnu minulého roku byla sestavena armádní skupina generála Pflanzera-Baltina a bylo jí přikázáno jako hlavní úkol zatlačit Rusy vniknuvší do Uher Tatarským průsmykem. Tehdy byla v Bukovině jen malá skupina 6–7000 domobranců pod velením četnického plukovníka Fischera a skupina ta po odchodu Rusů z Černovic dne 19. října 1914 postoupila až k Prutu. Dne 24. října 1914 byl zahájen postup s úmyslem obsadit Kolomyji. Dne 27. října 1914 byla dosažena za držení linie Kossov Kuty. Dále bylo rozhodnuto postupovat přes Zablotov na Snyatin, aby tak byla poskytnuta pomoc plukovníku Fisherovi ohrožovanému generálem Ariutinovem. V noci z 27. na 28. října byl podniknut útok na Zablotov. Překvapení Rusové ustoupili. Přesto však nebylo možno postupovat na Snyjatinu, protože bylo nebezpečí, že bude ztraceno spojení s armádní skupinou Pflanzarovou. Došlo proto k ústupu na linii Kossovo Kuty, které bylo dosaženo 31. října.

Dne 3. listopadu byl zahájen útok na Delatyn. U Kolomyje bylo 12–16 000 Rusů a jejich útok bylo možno očekávat každou chvíli. Došlo také k útoku u Delatynu, ale po zjištění značné přesily ruských vojsk bylo po třídenním boji rozhodnuto o ústupu na jih.

Mezitím se Rusové znovu přeskupili a zahájili ofenzivu na Černovice. Útok byl zahájen 24. listopadu na Waškovce. Ve dnech 25. a 26. listopadu pokračovaly útoky za velkých mrazů dále. Nesetkaly se však s úspěchem a protože křídlo našeho vojska bylo ohroženo, ustoupili jsme na výšiny u Magury.

V noci z 3. na 4. prosince podnikli Rusové útok na Krzyworowni, jenže tehdy se již naše vojsko ubíralo do karpatských průsmyků a do Uher. Jeho zbytky zabránily Rusům naše u Plosky pronásledovat.

Dne 27. prosince bylo sděleno konfidentem, že Rusové ustupují. Zpráva však byla nepravdivá a naše vojsko narazilo na ruskou přesilu. V silvestrovské noci jsme však dostali zprávy, že Rusové obdrželi posily ze tří stran, takže nebylo jiné řešení než ústup.

Dne 6. ledna převzal podplukovník Pap velení místo nemocnělého plukovníka Fischera. Hned začal své pozice důkladně opevňovat. Během ruských vánočních svátků k tomu bylo dost klidu. Když pak Rusové podnikli 16. ledna 1915 útok, byl odražen a stejně tak útoky v následujících dvou dnech.

Koncem ledna byla zahájena ofenziva a jednotky podplukovníka Papa zatlačily Rusy až k Seretu. Pak ustupovali Rusové ještě dále. Černovice byly vyklizeny a dne 18. února vstoupil podplukovník Pap do hlavního města Bukoviny. Rusové ustoupili až k Bojanu a Nowosielici. Tak byla osvobozena celá jihovýchodní Halič se Snyjatinem, Kolomyjí a Nadwornou.

L. T.

Venkov č. 74 ze dne 27. března 1915

Nový a Starý Sonč po odchodu Rusů

Od našeho válečného zpravodaje

Po návštěvě bojiště u Limanové jsme měli na programu ještě prohlídku Nového a Starého Sonče, posledního městečka na soutoku Popradu a Dunajce. Zde také po nějakou dobu před vpádem Rusů proléval náš Válečný tiskový stan.

Sestupovali jsme pozvolna z limanovské Mozdarky. Dnes je zde pohřebiště jak našich padlých vojáků, tak i padlých Rusů. Padli dne 12. prosince 1914 na příšerném jevišti krvavého boje, o kterém jsem se zmínil v některé z minulých zpráv. Prohlíželi jsme a měřili jsme obrovské jámy způsobené explodujícími granáty. Namnoze budily tyto jámy dojem, jakoby tam někdo chtěl zasadit vzrostlé stromy. Ubírali jsme se kolem střelami rozrytých a převážně nesklizených polí, na kterých hnily nesklizené hlávky zelí, vydávající odpudivý zápach hniloby. Zamířili jsme zpět na ke svému vlaku, který na nás čekal na limanovském nádraží.

Bezprostředně před Limanovou dohonil nás malý podezřele rozkymácený voziček, tažený malým koníkem, kterého popoháněl asi 14letý chlapec, žid v dlouhém kabátě se známými „pejzy“. Za vozičkem kráčelo mlčky osm starých haličských židů, jeden za druhým, v čele pravděpodobně s místním rabínem. Podivný tento průvod upoutal samozřejmě naši pozornost. Když se k nám přiblížil, nahlédli jsme do vozíku. Zde byly uloženy dvě mrtvolky ruských vojnů. Na náš dotaz nám bylo sděleno vedoucím průvodu: „To židé.“

Když utichla bitva u Limanové a bojující vojska odešla a nad válečným polem se rozhostil klid, vylezli schovaní obyvatelé Limanové ze svých sklepních úkrytů. Vyšli také místní židé hledat svoje padlé souvěrce. Hledali je proto, aby je pohřbili odděleně od ostatních padlých na svém vlastním židovském hřbitově. Odvezli jich již několik, a nyní odváželi ještě dva židy – ruské vojáky padnuvší u Limanové.

Vlakem až do Nové Sonče jsme se nedostali. Přejezd přes Dunajec nebyl možný, protože byl naším vojskem před příchodem Rusů zničen a nyní ho ještě nestačili opravit, i když na jeho opravě se pracovalo nepřetržitě dnem i nocí. Sešli jsme na železniční násep za pomoci vojáků, kteří nám svítili na cestu plynovými světly. Dunajec jsme přešli po pontonovém mostě nad jeho rozbouřenými vodami. Pak jsme se ocitli v Novém Sonči, přeplněném vojskem všech kategorií, jakož i přechetnými polskými legionáři jak pěšími, tak jízdními.

Ubytovali jsme se v hotelu, kde za pobytu Rusů pobýval štáb zde operujícího ruského vojska, a ihned jsme se vydali na obhlídku města vojskem nadmíru oživeného.

V ulicích padaly v první řadě do oka vyhlášky, v nichž děkoval velitel třetí armády generál Borojevič obyvatelstvu za nadšené uvítání rakouských vojsk po útěku Rusů. Vedle těchto vyhlášek byly ještě vylepeny vyhlášky z období pobytu Rusů v Novém Sonči. Ruské a polské plakáty, nyní již značně potřhané a blátem umazané. Na jednom bylo vyzýváno obyvatelstvo, aby odevzdalo všechny střelné zbraně a náboje na místní magistrát. Na jiné vyhlášce bylo obyvatelstvo informováno, že jeden rubl má hodnotu 3 rakouské koruny 33 haléře. Na dalším byl zdůrazněn zákaz prodeje lihovin a naprosté jejich zničení. Posléze zde byla vyvěšena také proklamace velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče, která jménem ruského cara vyzývala obyvatelstvo, aby na ruské vojáky hledělo jako na osvoboditele, jež mu chce vrátit jeho národní svobodu a zvláště Polákům slibovala co nejširší autonomii.

Vešli jsme do nejbližšího obchodu obstarat si některé nutné nákupy. Byl to obchod se smíšeným zbožím. Ve výkladní skřini se vyjímaly vedle kuchyňského nádobí a různého řemeslnického nářadí od hlíny umazané lahve. Byla to drahá vína, která obchodník před Rusy zakopal ve sklepě a teprve nyní po jejich ústupu toto zboží vynesl na světlo boží.

„Byla tu velice přísná sháňka po lihových nápojích. Dokonce trestem smrti bylo hrozeno tomu, kdo by si nějaké lihové nápoje ponechal pro svoji potřebu a zvláště pak v případech, že by je prodával,“ vyprávěl nám majitel obchodu. „Vylili jsme vše na ulici, kde to čpělo lihem jako v lihovaru. Moje žena dokonce, aby nepřišla do podezření, respektive do konfliktu se zákazem, vylila na ulici i všechny svoje kompoty a zavařeniny.“

„Zažili jsme mnoho strachu,“ vyprávěl dále obchodník. „Chtěl jsem prchnout i s manželkou. Zavazadla byla už poslána předem dráhou, ale my jsme to už nestihli. Dnes toho už nelituji, ale osobně si nemohu stěžovat. Přes to, že den za dnem jsme žili ve strachu, že Rusové, až budou muset ustoupit, se nám pomstí. Věřili jsme, že budou naším vojskem přinuceni k ústupu a že v posledních chvílích svého pobytu u nás nám způsobí značné útrapy.“ Nestalo se tak a Rusové zde zanechali ještě na 300 rakouských zajatců.

„Já sám jsem ještě za 23denního pobytu Rusů získal obchodně. Přišel jeden ruský důstojník obstarat značné množství kuchyňského nádobí a příborů. Byla to první ruská návštěva v mém obchodě a věřte, že jsem mněl trému. Když jsem účtoval, psal jsem obnosy v korunách našich. Na účtě jsem zaznamenával jen čísla, bez označení peněz. Důstojník pohlédl na sumu a vyplatil mi ji v rublech.“ (Podle vyhlášky výše uvedené ruský důstojník za zboží zaplatil trojnásobek jeho ceny.)

„Ve zmatku jsem to ani nepostřehl. Až po odchodu důstojníka jsem zjistil velký rozdíl v příjmu. Po delší rozvaze jsem zůstal při této praxi i nadále (bodejť by ne). Už proto, aby nemysleli, že jsem jednomu prodal draho a druhému levně. I jinak se tu Rusové chovali slušně, až kavalersky. Ovšem je to jejich známá taktika, která má povahu rozhodně dočasnou a nikoliv trvalou. Však my židé ji známe nejlépe. Když jsou v úzkých, hned dovedou psát psaníčka „milým židům“, a když jsou na tom dobře, znají jenom pogrom...“

Podobné řeči jsme slyšeli i v Novém Sonči i jinde.

Přenocovali jsme tam. Ještě než jsem uleh, někdo nesměle zaklepal na dveře. Přišel „můj infanterista“. Naši sluhové měli být ubytováni v jedné tamější škole. Ale snad ani neodložili šaty, už zjistili, že místnosti jsou plné cizopasného hmyzu. Kromě toho se dověděli, že v době, kdy tam byli Rusové, sloužily místnosti jako vojenská nemocnice pro ruské vojáky trpící cholera. Tyto okolnosti ho přiměly k rychlému opuštění těchto místností. Raději že přespí na nevytopené chodbě hotelu.

Samozřejmě jsem přikázal, aby si připravil lůžko v mém pokoji.

Druhého dne jsme odjeli do Nového Sonče, který byl vzdálen od Starého jen devět kilometrů. Jeli jsme na typických malých vozících, tažených malými koniky, kteří však kupodivu značný náklad, namnoze šest dospělých osob, docela lehce utáhli. Přejeli jsme narychlo zhotovený dřevěný most přes Poprad, starý most byl zbořen, a ujížděli jsme po dobré silnici kupředu. Cestou jsme potkávali naše vojáky lehce zraněné v bojích Západní Haliče, ubírající se k nádraží ve Starém Sonči, a povozy s těžce raněnými. Kromě toho tu projížděly různé přípráže s různými válečnými zásobami. Procházely tu vojenské hlídky a ubíral se tu i průvod ruských válečných zajatců. Asi 600 lidí ve čtyřstopech vedených maďarskými honvědy, kteří měli na puškách nasazené bajonety, které se blýskaly ve slunci. Silnice měla velmi živý provoz.

Ve Starém Sonči se opakovala historie stejně jako v Novém Sonči. Vcelku byl lícen pobyt Rusů jednotně. Starý Sonč však byl svědkem také větší srážky našeho vojska s Rusy. Bitva se sice odehrála na výšinách nad Starým Sončem, ale městečko samo nezůstalo ušetřeno. Předně Rusové rozstříleli místní školu, kde byla umístěna naše vojenská telegrafní stanice. Granáty dopadly s velkou přesností na svůj cíl. Rusové měli možnost za svého pobytu si městečko přesně zmapovat a takřka na centimetr si vyměřit vzdálenost.

U jednoho selského stavení vidíme na zahradě hlubokou jámu, jakých je spousta na místech, kde se odehrával boj. Padl sem granát, vyhodil hlínu, pomazal zeď budovy a hroudami rozbil okno. Hospodář je právě na zahradě a shrabuje vlhkou slámu, která je tam rozházená. Za rozhovoru

vykládá, že Rusové měli na jeho zahradě u stromů uvázáno 80 dělostřeleckých koní. Samozřejmě jim podestlali slámou, kterou vyházeli ze stodoly, aniž by se ptali na hospodářův souhlas. Jsme zváni do stavení. Sedíme u teplé kuchyňce s krbovým komínem, jakoby velkým kachlovým příkrovem nad plotnou, a hospodář s hospodyní, polští to „goralé“, živě nám líčí pobyt Rusů ve Staré Sonči. Bylo u nich ubytováno několik dělostřelců. Spali v kuchyni a hospodář s rodinou v sousední světnici. Hospodář je zámožnější rolník, mající úhledný zděný domek. Ruští dělostřelci stále vybízeli hospodáře, aby jim zaopatřil „vutku“, takže ani jim nestačil připomínat přísný zákaz prodeje lihovin. Když pak jednou hospodyně zapomněla v kuchyni láhev s denaturovaným lihmem, který používala k rychlejšímu podpalování v krbu, zmizel všechn obsah láhve, než se vrátila ze dvorka. Na vojáky si nestěžovali. Byli prý velmi přísně drženi. Nejhorší chvíle pak zažili obyvatelé venkovského stavení po útěku Rusů, když se nad Starým Sončem rozpoutala bitevní vřava. Strachy byli doma přikrčeni a naslouchali hřmění děl a hukotu šrapnelů a granátů, létajících vzduchem. Čekali každou chvíli, že některý zasáhne dům. Žena a děti byly ve sklepe a jen hospodář prodléval na chodbě. Dnes už jsou všichni veselí, jako někdo uzdravený po těžké operaci, a plní naděje, že zůstanou ušetřeni dalšího válečného běsnění.

V poledne nastoupili jsme zpáteční cestu. Zase tytéž obrázky na silnici. Ranění, povozy červeného kříže, válečné příprěže a zajatci. Z vlaku jsme se zase dívali na zanedbaná pole. Jen tu a tam jsou zoraná a většinou nesklizená. Zde i onde neposečené podupané obilí, zelná pole s šedavými, zmrzlými hlávkami zelí. Živé silnice s karavanami vojenských povozů, jedoucích za naším postupujícím vojskem. Kolem tratě stojí vojenské železniční hlídky a tu a tam vojenské tábory s vysoko plápolajícími ohni.

K večeru začalo mžít. Setmělo se. Vidíme jen rudé záře ohňů a obrysy beskydských hor a kolem jenom tušíme ta roztoužená pole, tolik toužící po pluhu a rádlu...

L. T.

Venkov č. 86 ze dne 12. dubna 1915

V dobách válečného cestování

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný 8. dubna 1915

I. Čenstochova

S povděkem byla uvítána myšlenka našeho důstojníka, rytmistra zemských jízdních střelců tyrolských J. Koschulla, přiděleného již před několika týdny k našemu tiskovému stanu válečnému, abychom si prohlédli význačnější města Ruského Polska, zabraná spojeneckým vojskem.

Ó, radostné cestování – ve válečné době a dokonce na válečném území. Je to skoro ještě horší než když: „Jednou se kolo zláme nebo vůz se zvrhne“. Na každé stanici, nejen kde se vystupuje, ale i kde se jen přeseďá, je nutné jít se hlásit k staničnímu vojenskému velitelství. Zde se teprve člověk dozví, kdy, jak a kam se může dál ubírat. A že taková věc se nedá zařídít obratem ruky, je samozřejmé. Někdy by dokonce bylo možné takový desetkrát „zvrhnutý vůz“ postavit zase do normální polohy, ale nedá se nic dělat, je nutno se podřídít. Je doba válečná a obezřetnost je na místě.

Za takových okolností ocitáme se za časného rána na nádraží v Katovicích v Pruském Slezsku, odkud nás má vlak dovézt do naší první zastávky – stanice Čenstochová.

Byl to válečný vlak, a tudíž neměl žádnou první a druhou třídu. Ze zdravotních důvodů je sestaven pouze z vozů třetí a čtvrté třídy. Jednoduchý dřevěný nábytek je možno snadno dezinfikovat, a tudíž zbavit všeho všivého neřádu ohrožujícího cestující nákazou skvinitého tyfu. Nikdo by ani neřekl, jaký úkladný vrah se skrývá v takové vši. Proto jsme se také bez reptání smířili s takovým složením našeho vlaku a zaujali jsme místo ve vagonech vykázaných pro důstojníky. Byl jsem

přítom ozbrojen proti tomuto úkladnému nepříteli „Fugou“, výborným to preparátem pruské továrny „Medika“, který došel značné obliby i u ostatních členů tiskového stanu válečného. Byl jím „pohoštěn“ i švédský cestovatel Sven Hedin při návštěvě naší fronty. Ale člověk je přece jen rád, když má aspoň trochu jistoty, že se s tímto svým nepřítelem nesetká vůbec. A tu trochu jistoty jsme při svém cestování v Ruském Polsku na německých vlcích měli.

Brzo jsme přešli říšské hranice a ocitli se na ruském území, dnes ovšem obsazeném spojeneckými vojsky.

Nevím, zda to nebyl příliš osobní dojem, ale celý ráz krajiny jakoby se obratem změnil. Snad to byly v první řadě silnice. Na německé půdě byly široké, pohodlné, šterkem upevněné, kdežto na ruském území mizely mi úplně a jen tu a tam jsem rozeznal jakousi cestu vedoucí do sousedních polí. Silnice, které by byly stromy osázené a zpevněné šterkem, byly zcela výjimkou. Také se mi zdálo, že i tyto silnice, na rozdíl od našich, jsou neobyčejně úzké.

Co dále rušilo dojem z krajiny, byly už následky války a byla to nádraží. Hned v Zavěrcie – nádraží vypálené. Zbyly jen holé zdi a z nich narychlo vybudovaný dřevěný barák, kde byly umístěny úřadovny a čekárna. I jiná nádraží jsou poškozena a přinejmenším jsou minami zničeny nádrže na vodu, sloužící k doplňování vody na lokomotivách. O mostech přes potoky, řeky a údolí ani nemluvíme. Ty ležely a rezavěly buď ve vysokých jarních vodách anebo na březích a stráních. Naš vlak zatím uháněl po mostech provizorních, které byly důkazem dovednosti a rychlosti našich ženistů.

To všechno byly stopy válečného běsu, který se prohnal krajem v loňském podzimu. Německé jednotky po svém náporu na Varšavu se zde připravovaly k nové ofenzivě, která měla za následek současný stav zdejší krajiny.

Kolem nás mizí širé lány většinou neobdělávaných polí. Venku celou cestou nevidíme ani človíčka při polní práci. Pouze tu a tam v lesích sbírají ženy a děti klesti.

Skřivani se třepotají již ve slunném blankytu a jejich zpěv se rozléhá krajem. Jakoby se v něm divili, že jejich kamarád-oráč se tentokrát neobjevuje. Snad někde zaspal. Volají ho, lákají, jenže bůh ví, kde je dnes ten, kdo tu ještě loni z jara chodil za pluhem.

V poledne jsme přijeli do Čenstochové. Na nádraží s ruským a polským nápisem je rovněž vodní nádrž rozvalena a jsou zde patrné i stopy poškození železniční trať, která je ovšem dnes již opravena.

Po ohlášení na německém vojenském velitelství jdeme již do města Matky Božské. Kdo by u nás neznal Čenstochovou, proslulé polské poutní místo s drahocenným, starobylým obrazem Panny Marie v klášteře Jasnohorském. Tisíce, ba statisíce poutníků se zde vystřídalo během roku, a to nejen z katolických krajů západních, ale i z východních krajin, z pravoslavného Ruska. Před tímto obrazem padají lidé na kolena i na tvář na chladnou dlažbu zešeřelé kaple mariánské.

I my jsme se odebrali k památnému klášteru na Jasně Hoře. Vyhledali jsme si „izvosčika“ v modrém plášti s číslem na tabulce pod límcem kabátu zavěšené a ujížděli jsme – pokud toho slova možno u vychrtlé kobyly užití – vzhůru alejí mohutných stromů na Jasnou Horu. Prošli jsme klášterními branami, v nichž nás vítá celá řada žebráků, hlavním právě opravovaným kostelem a ocitáme se v poboční kapli mariánskému obrazu. Vedle nás a několika německých vojáků a důstojníků bylo tu značně místního obyvatelstva, které se kupilo hlavně kolem zpovědnic. V nich zasedali jasnohorští Pavláni ve svých bílých hábitech. Byla právě předvelikonoční doba. Vysokou klenbou zvučely motlily a zpěv. Před oltářem s obrazem Matky Božské skvoucím se drahými kovy i kameny klečelo a leželo několik žen, modlících se zpovědníkem uložené pokání.

Po prohlídce velké klášterní knihovny a klenotnice vycházíme na klášterní náměstí, z kterého je krásný výhled do kraje. Na levé straně Čenstochová, dole přímo pod námi se pak zvedají krásné věže chrámu sv. Barbory, kde je rovněž zázračná studna, uctívána převážně katolíky. Nemíním se

tu však zabývat líčením zázraků, které se tu již přihodily, ani popisováním poutního místa. Nejnutnější je možno se dovědět z každého naučného slovníku a detaily pak z knížčky, kterou tu kluci prodávají před kostelem za pár feniků.

Moji pozornost upoutaly jamky ve zdi vnější klášterní brány, pocházející patrně od projektílů vystřelených z pušek. Vysvětlení této věci se mi dostalo od jedné prodavačky, mající svůj krámk u zdi klášterní.

„Na prostranném náměstí před klášterem jasnohorským tábořilo okupační německé vojsko. My jsme zde prodlévaly klidně u svých stánků a obchody v domech kolem dolní strany náměstí byly také otevřené. Celkem byl tu ovšem značný ruch. Znenadání je slyšet střelbu. Rána za ranou třeská. Nevěděla jsem, odkud padaly. V tom se však již německé vojsko za mocného pokřiku a rozčilení vrhá na dolní stranu náměstí. Nepopsatelný lomoz. Do něho se ještě mísí řinčení rozbitého skla z výkladních skříní. Padají ještě ojedinělé rány. Dlouho to trvalo. Dodatečně jsme se dozvěděly, že snad nějací přestrojení ruští důstojníci střídali z oken na německé vojsko, které pak zaútočilo na domy na náměstí, aby se zmocnilo pachatelů tohoto nerozvážného činu. Vystřelené kulky zanechaly stopy i zde na klášterní bráně. A jak vidíte – stařena opsala rukou polokruh a nataženým ukazovákem, jakoby chtěla spočítat řady domů, vroubíci dolní stranu jasnohorského náměstí – „obchody všechny jsou tu zavřeny. A jejich majitelé pryč. Pryč.“

Zadíval jsem se na mrtvé domy pod klášterem jasnohorským. Nastával nevlídný večer, zahaloval se do těžkých šedých až černých mraků a sypal se z nich na daleký kraj mokrý sníh, jenž tál ihned na zemi a měnil se v odporné bláto.

„A jaké jste tu měli letos obchody?“ Chci zavést hovor jinam.

„Do války byly dost dobré. Poutníků přicházelo hodně, ale za války!?“ Stařena se divně usmála. Snad jakže se tak mohou ptát.

„Prosze pana“ dopověděla teprve po chvíli svou nedokončenou větu tímto svým stereotypním polským oslovením. Bylo to řečeno takovým tónem, že jsem vskutku hned pochopil.

„A což pater Macoch vás tu nepoškodil?“

„Macoch“ – stařena pravou rukou plácla si na zařatou pěst levé ruky na prsou položené a rozpačité se rozhlížela po obrázcích, růžencích korálkách a jiných drobnostech, vyložených v jejím stánku. Až mne mrzelo, že jsem se vytasil s touto otázkou. Již jsem chtěl ledabyle prohodit: „A což! Ten lump sedí v piotrkovském kriminále, spravedlností neušel – nechme toho –“ ale stařena se již pomalu, jakoby zaraženě, rozpovídala.

„Macoch, to je tragedie Jasné Hory. Vždyť není horšího škůdce církve, než je zvrhlý kněz, který svého posvátného svěcení nedbá. Nedbá svých přísah, kterými přísahal samotnému Bohu a dopouští se celé řady zločinů, které končí bratrovraždou. Byla to veliká rána a její účinky pocítila i Čenstochová. A nebýt takové velké lásky prostého polského lidu k naší Matce Božské – kdož ví!“

Tiskový stan válečný 9. dubna 1915

II. Lodž

S velikou tíhou došlápla tlapa válečného netvora na život obyvatelstva v Lodži. Velkoměsto o 600 000 obyvatelích. Na periferii ježí se přečetné tovární komíny, ale snad ani jediný z nich nedýmá. Nepracuje se. Válka již v létě vyhnala dělnictvo z továrních dílen. Muselo vyměnit svůj pracovní oděv umaštěný oleji za vojenský stejnozkroj hroudové barvy. Pokud zde někteří dělníci zůstali, neměli práci pro nedostatek materiálu a stejně tak odbytu výrobků.

Dle toho také to tak ve městě vyhlíží.

Přijeli jsme do Lodže za časného sobotního rána. Po přihlášení se u německého vojenského velitelství, umístěného v jednom z nejnádhernějších hotelů na hlavní lodžské třídě. Po vlídném přijetí a ubytování rozhlížíme se trochu po lodžských ulicích. Na svém původním rázu asi město

nic nezměnilo. Na obchodech staré nápisy v písmu ruském a polském. Na čistých ulicích metaři v pilné práci. Podél chodníků otevřené kanály, jimiž v některých ulicích se hrou celé potoky vody. Kovovými hustými mřížemi jsou kryté pouze tam, kde probíhají ulicí napříč, nebo u hotelů a kaváren.

Prodavači novin nabízejí od časného rána do noci své „zboží“ kolemjdoucím.

V dopoledních hodinách začal na piotrkovské třídě, hlavní to třídě lodžské, velkoměstský ruch. Promenáda byla v plném proudu, pravděpodobně jakási „šábesová promenáda“, které se účastnili téměř výlučně místní židé. Aspoň se tak zdálo – byli nápadní svými dlouhými kaftany a nízkými černými čepičkami s malým štítkem vpředu.

Pořádek na ulicích udržovala německá domobranecká jízda. U mnoha z těchto vojáků jsme viděli také nízké kozácké koníky, živě potřásající svými hlavami a bystře klusající podél chodníků. Promenáda musela být stále v pohybu. Nikdo se nesměl zastavovat a zvláště ne před Grad Hotelem, kde bylo vojenské velitelství. Jinak zakročovala vojenská stráž s bezohlednou přísností. Dokonce i kočáry a automobily, vojenských nevyjímaje, nesměly tu stát.

Pouze v poledne byla učiněna výjimka, když se před hotelem vyměňovala vojenská stráž. Německé vojsko přišlo ze svých kasáren, jak bylo zvykem se svými pištcí, bubeníky a s hudbou. Kráčeli „parádním krokem“ a mezi tím, co se strážě vyměňovaly, zahrála hudba tři koncertní čísla. Tu byla Piotrkovská třída v pravém slova smyslu zacpána Lodžany. Teprve když byla výměna stráží ukončena, uvolnila se opět promenáda.

Zajímavá promenáda. Mezi krásnými, někdy až přepychovými, úbory lodžských dam se mísí ošumělé kaftany židů a tlupy otrhaných a nezdravých dětí, které jakoby neměly nic jiného na práci, než pátrat po cizincích.

Již nás také vyslídil chlapec asi desetiletý v oškubaném šatě s vypelichanou tchořovicí na hlavě. Bledý obličej, zaslzené oči. Stále si rukávem otírá nos. A hned začíná: „Mein lieber, susser Herr, schenken Sie mir zwei fenige...“

A zase znovu a stále dokola. Dva feniky jsem sice neměl, ale číšník v kavárně, když mi dával na dvoumarku nazpět, propašoval mezi niklové desetifeniky také několik kopějek. Těch jsem se nyní u žebrajícího hochy zbavil. A ještě ani chlapec ode mě daleko neodběhl, už jsem byl zase obklopen houfem žebrajících dětí.

Jeden vykládal, že otec je v zajetí, další, že rodiče jsou bez práce, další si stěžoval na nemoc v rodině a že ještě dnes nic nejedl. Zabočil jsem do vedlejší poloprázdné uličky a houfec dětí za mnou. Fňukání, pláč a nárek neustávaly. Jakoby mě chtěly přesvědčit, že já vlastně jsem jejich bídou vinen a až každému dám ty dva feniky, že rázem bude po bídě. Zjednal jsem si klid, nejstaršímu děvčeti jsem dal dva nikláky a nařídil, aby se všichni spravedlivě rozdělili. Byl jsem vysvobozen, ovšem jen na nějakou hodinu, protože odpoledne se vše opakovalo znovu a večer také.

Je vskutku mnoho hladu a bídy v dnešní Lodži, v tom krásném půlmilionovém městě polském. Sám jsem se přesvědčil o této skutečnosti. Jel jsem se také ještě podívat na židovský hřbitov lodžský. Kolem něho vybudovali Rusové střelecké zákopy. Když pak došlo ke srážce mezi Rusy a postupujícím německým vojskem, jali se Němci ostřelovat svými děly tyto pozice ruské, přičemž několik granátů dopadlo i do židovského hřbitova. Granáty vytrhly ze země několik náhrobních kamenů a značně poškodily i několik hrobek zámožných židovských rodin.

Na cestě ke hřbitovu předjeli jsme čtyři pohřby. Podle průvodu se dalo usoudit, že je jednalo o pohřby chudých lidí. Na židovském hřbitově pak byli nebožtíci ponecháni v rituální umývárně. Tam přítomný sekretář židovské náboženské obce na náš dotaz, zda se nejedná o nějakou epidemii, nám sdělil, že umrtí je pravidelně v nejchudších rodinách a příčinou je hlad. Městská správa se snaží hladu čelit nejruznějšími prostředky, ale jak se zdá, její síly jsou slabé. Každou neděli a ve sváteční dny jsou pořádány veřejné sbírky ve prospěch strádající chudiny v Lodži. Ale výnosy

těchto sbírek jsou nedostatečné. Na tyto sbírky připávalo i přítomné německé vojsko. Ale když došli úřední zprávy o událostech ve Východním Prusku, byla vydána v Lodži dne 22. března 1915 tato vyhláška:

Dle rozkazu pana vrchního velitele se od nyníška zakazuje všem vojenským osobám přispívat na každonedělní pouliční sbírky pořádané ve prospěch núzných v Lodži. Těchto finančních prostředků může být použito ve prospěch německých krajanů v Memelu a okolí postižených bestialními ukrutnostmi Rusů. Sběratelé a sběratelky nesmějí proto napříště německé důstojníky a vojáky žádat o příspěvky. Císařský německý policejní prezident: šl. Oppen.

Toto nařízení je striktně dodržováno.

Jinak v hotelích, kavárnách a restauracích se zdá, že život probíhá normálně. Ovšem i ten má ráz dnešní válečné doby. Německé vojenské uniformy skoro všude převládají. Ať jdete po ulici, sedíte v kavárně, v restauraci nebo v hotelu, všude je civilistů poskrovnu.

Samozřejmě i zde ve válečném obvodu je veřejný život omezen. Policejní hodina končí o půlnoci. Všechny význačnější cesty, výjezdy z města a příjezdy do města jsou hlídány vojenskými strážemi. Každou chvíli je dopadena nějaká podezřelá osoba a často je i odsouzena pro vyzvědačství.

Právě před naším příchodem do Lodže je vylepen plakát charakterizující současnou dobu. Je na něm německy a polsky vyhlášeno:

Polním soudem místního velitelství v Lodži byli dne 18. a 20. března 1915 odsouzeni k trestu smrti:

1. *Tkadlec Rudolf Vinkler z Lodže pro vyzvědačství.*
2. *Cihlářský dělník Václav Stalinsky z Kutna, protože měl u sebe střelnou zbraň, jíž užíval při lupičských výpravách proti venkovanům.*
3. *Obchodník Uzser Fischmann z Lodže pro vyzvědačství.*
4. *Dělník Konstantin Sibilski z Lodže pro vyzvědačství.*
5. *Krejčí Marian Lewandowski z Lodže pro vyzvědačství.*
6. *Paní Maria Sibilska z Lodže pro vyzvědačství.*

Všechny tyto osoby byly dne 20. března 1915 zastřeleny.

Lodž 21. března 1915

místní velitel

Lidé se zastavovali u těchto oranžových plakátů, četli je, potřásali hlavami a zase se bez debat ubírali dál. Jako by se vše rozumělo samo sebou. Válka je válka. Přivádí s sebou vyzvědačství, přivádí i popravu.

Lodž si už zvykla na válku. Nejen hospodářský život je v ní nadobro ochromen, ale i válečná vichřice zahučela zde s velkou silou a zanechala po sobě stopy. Nejznatelnější jak zmíněno na židovském hřbitově. Ale i ve městě cestou ke hřbitovu jsme jeli kolem několika domů, rozbořených dělostřeleckými granáty. A také kolem asi osmi vojenských hrobů.

Od lodžských hřbitovů je krásný pohled na město. Ale nyní je to také pohled smutný až teskný. Vyhaslé komíny trčely k modrému nebi a z města po silnici ke hřbitovům se šinuly pohřební průvody jeden za druhým.

Hrobníci na lodžských hřbitovech měli plno práce. Po celý den a často dlouho do noci kopali a kopali...

A za hřbitovy, skoro již na obzoru, se tyčil větrný mlýn a točil svými obrovitými lopatami, jakoby tam kdosi ruce vzpínal k nebi a prosil o slitování.

III. Káliš

Ujíždíme širokými nivami západní Polsky od Lodže ke Káliši. Kraj je to většinou rovný jako stůl a je tu a tam mírně zvlněný. Vesnické domky se krčily do svých zahrad, ale vypadaly jako vymřelé. Jenom větrné mlýny, dva až tři u každé vesnice, točí svými lopatami a dávají známky života. Tu a tam vidíme obyvatele, kteří vycházejí na balkonky u mlýna a zvědavě pohlížejí za našim vlakem.

A zase pole nedotčená pluhem. Tu a tam ještě nesklizená loňská úroda. Každou chvíli míváme střelecké zákopy, které byly vybudovány vloni na podzim při druhé ofenzivě německého vojska na Varšavu. Dnes už jsou naplněny bahnem a vodou a jsou jen němými svědky loňských houževnatých bojů. Dnes je celý kraj jakoby zakřiknut řáděním války a váhavě očekává budoucnost.

Zastavujeme na nádražích vypálených nebo rozstřílených, popřípadě aspoň se zničenými nádržemi na vodu pro lokomotivy. Jezdíme zvolněným tempem po opravovaných mostech a přejezdech. Strážé německého vojska pátravě pohlížejí po jednotlivých vagonech a zvláště pak když zjistí, že cestující projevují u oken větší zájem o okolí, kterým vlak projíždí.

Na dlouhé trati potkáváme i četné vojenské vlaky spěchající na frontu na východ, jiné odpočívající na nádraží a vracející se s nemocnými nebo raněnými. Popřípadě převážející vojáky do výhodnějších pozic.

Je těžká doba a zkušenosti osmiměsíčního válčení nás mnohé naučily. Trpké zkušenosti to byly, které byly zapláceny drahou lidskou krví. V prvé řadě to byly zkušenosti, týkající se vyzvědačství. Tuto zkušenost charakterizuje německý plakát vylepený dnes na všech německých nádražích a vagonch německých vlaků.

Praví se v něm:

Pozor – Vojáci!

Za příčinou obrany proti nepřátelským vyzvědačům a jejich pomocníkům, kteří jak bylo prokázáno se v množství potloukají na našich nádražích a v našich vlacích, je ministerstvem války zakázáno našim vojákům a zvláště pak raněným sdělovat cokoli v neznámým mužům a ženám o postavení a přesouvání vojska, o nových vojenských formacích a vojenských opatřeních.

Vojáci, buďte opatrní při svém rozhovoru v přítomnosti cizích osob. Nedejte na sobě vyzvídat. Jediné neodpovědné slovo může mít za následek smrt vašich kamarádů. Cizince, kteří se k vám vztahují a chtějí vás vyslechnout, označte bezodkladně železničním úředníkům.

Německý voják musí umět nejenom bojovat, ale i mlčet pro svou vlast.

Řadové velitelství

A ještě jeden plakátek vylepený v německých železničních vagonch charakterizoval dnešní válečnou dobu.

Nebyl velký, byl na bílém papíře tištěný a přece upoutal na sebe pozornost každého cestujícího. Jakési „německé desatero“ tohoto znění.

1. *Nemrhejte chlebem*
2. *Bud'te mírní v jídle i pití*
3. *Vařte si brambory*
4. *Chlebem šetřte, ne penězi*
5. *Šetřte tukem a máslem*
6. *Cukr je také potravina*
7. *Pěstujte zeleninu*
8. *Sázejte brambory*
9. *Sbírejte odpadky*
10. *Vzpomeňte bratří na poli válečném*

Ano, tyto texty přiléhaly k tomu všemu, kolem čeho jsme jeli, co jsme viděli, nebo alespoň jen tušili. Jsou výjimečné doby, které vyžadují i výjimečných opatření. Vždyť se dnes rozhoduje nejenom o životní existenci jednotlivců, nýbrž i o existenci celých států, a v takové době nelze přehlížet na první pohled i nepatrné záležitosti.

Díval jsem se dlouho na ten malý lísteček s „německým desaterem“ v mém kupé. A naplňovalo mě to jakýmsi uspokojením až zadostiučiněním. Zadostiučiněním pro mě jako člověka, který již po téměř deset let hájil myšlenku agrární, proti výpadům jejích odpůrců. Bohužel musela přijít tato krvavá válečná doba, aby položila největší důraz na veliký význam agrární otázky. A ten význam bude den ze dne ještě více zdůrazňován. Jaká je to satisfakce pro nás všechny a hlavně pro vedoucí činitele a zakladatele strany agrární.

Vybavily se mi také vzpomínky na poslední zasedání rakouské delegace z května minulého roku v Budapešti. Značný rozruch a zájem tam způsobil náš delegát Jan Sedlák svým obsažným referátem o zemědělských dodávkách vojenských. Zdůrazňoval bezpodmínečnou nutnost podpory domácí zemědělské výroby a nutnost její ochrany. Ukazoval na její důležitost z hlediska vojenského a dokazoval své vývody i staršími vojenskými daty.

Kdo z nás tehdy tušil, že jeho řeč bude v dohledné době naplněna.

Dnes je všechno tak samozřejmé, že se nikdo ani nedívá vládním nařízením ohledně zemědělských otázek.

Tento fakt našel své zdůraznění i při letošních Bismarkových dubnových slavnostech v Německu. Byl vydán obraz německého železného kancléře a pod něj napsán jeho památný a významný výrok. „Ten národ spěje k rozkladu, jehož zemědělství hyne.“

Nikdy nebyla tato slova srozumitelnější než právě v dnešní době.

Přejeli jsme řeku Vartu, v níž se topil také pobořený most. Přejíždíme další potoky a říčky a ujíždíme stále ještě opuštěnými lány poli.

Teprve když jsme se přiblížili ke Káliši a tím i k německým hranicím, zahlédli jsme přece tu a tam orače v poli.

Připravujeme se k vystoupení z vlaku. Bereme své fotografické aparáty. Naši vojenští sluhové pak naše zavazadla. Už zase jedeme přes provizorní most, na kterém němečtí ženisté horlivě pracovali. Stojíme u oken vagonů a díváme se na úsilí pracujících ženistů. Ještě značnou dobu trvalo, než zastavujeme na nádraží v Káliši. Jako bychom objížděli celé město, které celou dobu z vagonu prohlížíme, než zastavíme na nádraží.

Konečně vlak zastaví, my vystupujeme z vagonů a seskupujeme se na nástupišti. Ještě jsme se nerozhlédlí a už vidíme staršího německého důstojníka, jak k nám chvátá v průvodu vojenské stráže. Zastavuje u nejbližšího k němu stojícího maďarského sochaře prof. Marothó, který v rukou drží svůj fotoaparát. Důstojník zběžně zasalutuje: „Jsem major X. Y., velitel železniční stanice v Káliši. Dostal jsem telefonický pokyn, abych zatkl ty civilní osoby, které fotografovaly opravovaný most.“ Vtom spatří staničního velitele našeho kinematografa, rytíře Eywó, rovněž s fotoaparátem v ruce. Za ním jsou dva jeho vojenští sluhové se stojanem a filmovou kamerou. Již na něj ukazuje a prohlašuje: „Tento pán je také zatčen.“

Stejně se vedlo i nám ostatním. Švýcarovi N. Lennhofovi, Maďarovi Dr. Fabinyimu a mně. Pouze malíř Hollitzer zůstal nepovšimnut. Neměl totiž fotoaparát.

Seskupujeme se kolem staničního velitele a ujišťujeme ho, že nikdo z nás most nefotografoval. Avšak teprve tehdy, až přišel vedoucí naší skupiny rytmistr Koschull a předložil naše průvodní listiny, vydané vrchním armádním velitelstvím, jsme propuštěni a můžeme odejít do města.

Káliši! V míru měla 80 000 obyvatel. Dnes je tento počet jistě značně zmenšen. Jedeme dlouhou Vratislavskou třídou, která je dnes jen sutinami z cihel a promísené rozbitou maltou. Zříceniny domů, vlastně jen jednotlivé zdi. Tu a tam očázené kouřem. Zbytky oken trčí k nebi, tři až čtyři

patra. V nejvyšších poschodích jsou místy ještě přilepená ke zdi kachlová kamna, jakoby jakési obrovské vlašťovčí hnízdo. Nicméně celá dlouhá hlavní třída je prakticky sutinou. Jakoby zub válečného běsu zde rozhlodal nejkrásnější výstavné domy města, které zde leží v rozvalinách až k ruskému pravoslavnému kostelíku se šmolkovými kopulemi, z nichž některé jsou také poškozeny střelami.

Náš židovský kočí nám vypráví příčinu tohoto zpusťování. V domech byli ukryti důstojníci ruské pohraniční stráž. Když Kališi procházelo německé vojsko – město leží takřka na hranicích říšských – začali Rusové střílet z oken na Němce.

V odplatu byly domy rozstříleny a zapáleny a dnes jsou z nich hromady cihel, jakoby tu proběhlo zemětřesení. Nyní jsou ještě dodatečně minami bořeny vysoké zdi, protože jsou obavy, že větrem a deštěm zvětralé zdivo by se mohlo v nepředvídaném okamžiku zřítit na kolemjdoucí.

Na doby hrůzy jakoby dnes už nikdo nepamatoval. Kališané chodí kolem zřícenin vratislavské třídy bez zájmu. Zvykli si již na tento příšerný obraz. Jen se nám zdá, že pátravě nahlížejí do našich obličejů, jakoby z nich chtěli vyčíst, co my říkáme, jaký na nás činí dojem tato cihlová pustina.

Jedeme zvolna po ulicích, kde zdivo napadalo daleko do ulice a zúžilo ji. Chodí se vyhýbají našim vozům, vyskakují na hromady cihel a ohlížejí se stále zvědavě ještě za námi. Přejíždíme most u ruského kostela a ocitáme se před městským vojenským velitelstvím.

Velitel města Káliše, německý plukovník šl. Gamm nás přijímá s bodrou laskavostí, dává svolení k fotografování a my zase spěcháme dál. Vracíme se na Vratislavskou třídu, kde se setkáváme s obrovským motorovým pluhem, který pracuje na polích v okolí města Káliše. Nyní, když se schyluje k večeru, ubírá se na své noční stanoviště, aby ráno zase vyrazil na jinou stranu. Povozy naše již ujíždějí kolem nádraží ven z města po dlážděné ulici k německým hranicím. Jedeme do Skalmierzyc, které jsou již na německém území a odkud můžeme jet vlakem.

Skoro těsně na říšských hranicích setkáváme se u Szczyptorna s velkými zástupy ruských zajatců, které jsou doprovázeny německými vojáky s bajonety nasazenými na puškách.

Tři oddíly zajatců v čtyřstupech. Každý Rus, na jehož uniformě je přišito číslo na žlutém podkladě, nese nějaký materiál ke stavbě baráků, které vidíme seskupené na pravé straně silnice. Baráky však nedostačují, a proto je doplňují plátěné stany. V této době je zde umístěno 60 000 ruských válečných zajatců. Zajatci zde pracují na regulaci potoků, úpravě silnic a dále na stavbě dalších baráků.

Dlouho jsme jeli kolem tohoto ruského průvodu. První oddíl, kde bylo několik set zajatců, nesl kmeny stromů, celé klády. Druhý oddíl prkna, dva kusy každý ze zajatců, a třetí oddíl dlažební kostky.

Ubírali se zvolna těžkým krokem, ušli asi hodně dlouhou cestu. Únava jim zírala z očí, tázavě si nás prohlížejících. Zřejmě už se těší, že spatří cíl svého putování. Slunce skrývající se již za obzor posledními nachovými paprsky ozařovalo krajinu a bílá prkna, šinoucí se a klátící se volným tempem v polích skoro už u zajateckých baráků, která jakoby se sama ubírala na svoje místo, protože oblečení zajatců jakoby splývalo barvou se svým okolím.

Ohlížíme se ještě zpět ke Káliši, která nám mizí ve spleti větvoví silniční aleje.

Kdy se asi zase vztýčí nové domy na Vratislavské třídě!?

L. T.

Venkov č. 114 ze dne 13. května 1915

Po odchodu Rusů

Od našeho válečného zpravodaje

Tarnov 12. května 1915

Zlaté májové slunce se rozzářilo právě nad širokým a dalekým krajem, když přede třemi dny se náš zvláštní vlak zastavil na nádraží v Bogumilovicích, poslední to stanici před Tarnovem. Dále už jsme nemohli jet, kvůli zničeným mostům přes Dunajec a stejně tak přes říčku Bialou, na které Tarnov leží. Další cestu, asi osmikilometrovou, jsme museli podniknout pěšky. Bogumilovické nádraží bylo přímo na naší frontové čáře a podle toho také vypadalo. Několik ruských granátů pobořilo jeho zdi a srazilo i několik písmen z názvu nádraží. Vechtrovský domek na konci nádraží byl rovněž rozbořen a jen stará mohutná osika u nádraží rostoucí potřásá svojí starou hlavou nad tou spouští.

Válečný víchř zde nejvíce zuřil v době zimní a teď na jaře ve svém běsnění pokračoval.

Bylo to tenkrát po bitvě u Limanové, kdy se v březnovém lesíku na Mordarce rozhodlo o válečném štěstí a Rusové museli ustoupit až za Dunajec. Bylo 12. prosince 1914. Několik dnů na to si zde zbudovali Rusové zákopy na východním břehu Dunajce a naši vojáci současně na břehu západním.

Dnes jsou ovšem již zákopy opuštěny, třebaže před týdnem v nich bylo ještě značně živo. Některé z nich jsou vedeny po železničním náspu a jdou dále do polí, kde se ještě objevují zátarasy z ostatného drátu.

A políčka, která byla oseta ozimem ještě v klidnějších podzimních dobách, vesele se zelenají. Žitko po kolena sahající již kláskuje. Ti zelení vousáčkové jakoby se divili, co že to za úrodu z ostatného drátu spletenou tam přes zimu vyrostlo.

Jdeme po železničním náspu k rozbořenému mostu. Kolem všude lidské mraveniště. Ženisté tu v plné práci opravují. Tu jsou přinášeny obrovské traverzy, kousek dál zase skupina vojáků zatlouká do řeky kládu pomocí kladiva, které vytahují a spouštějí. Přitom si zpívají písničku, která zároveň udává jejich pracovní tempo. Jinde zase pracují na upevňování zbylých kamenných pilířů. Ženisté také dokončují práce na prozatímním dřevěném mostě, po kterém je vedena dřevěná koňská dráha do Tarnova. Tuto provizorní dráhu postavil během dvou dnů s převážně českými ženisty nadporučík Hošek. Na mostě železničním je nejjilejší pohyb a ruch, jakoby ses díval do včelího úlu. Naši důstojníci, kteří mají dozor nad těmito pracemi, jsou přesvědčeni, že v nejbližší době bude zase moci první vlak vjet do Tarnovského nádraží.

Sestupujeme z náspu a ubíráme se polní cestou vedoucí na hlavní silnici a k Tarnovu. Na východním dunajeckém břehu přicházíme k ruským, velmi výhodně položeným zákopům. Jsou však nad míru prosté a jednoduché ve srovnání se zákopy našimi. A stejně tak opevnění z ostatného drátu není tak důkladně udělané, jako na naší straně. Člověk se až diví, jak to Rusové vydrželi těch skoro až pět zimních měsíců.

Dnes už tady nejsou. Ustoupili značně daleko a máme zprávy, že ustupují stále.

Nad ruskými zákopy se zelenají pastvíska, na kterých se popásají krávy a obcházejí opatrně jámy od granátů. Jen jedna nezkoušená, mladá jalovička přece jen spadla do hluboké jámy a marně se pokoušela dostat ven. Teprve přivolání oráčů ji z jámy vyprostili.

Dříve se v polích v Tarnova nikdo neobjevil, z obavy, že by mohl být zraněn. Teprve 7. května, když se dunění děl začalo vzdalovat k východu, vtrhla do políček nová armáda, a to armáda oráčů. A všude plno spěchu, aby se dohonilo to, co válka zpozdila.

Od severovýchodu, kdesi od Radomyšle, je ještě slyšet vzdálené dunění děl. Ale kdo by se z pilných oráčů o to staral. Jsou krásné dny. Ze zelených lesů se ozývá zpěv ptáků. Slunce jasně září a z modrého blankytu se ozývá třepotavý zpěv skřivana. Nebýt rozbořeného mostu a několik domů, člověk by ani nevěřil, že tudy prošla válka.

Jdeme již po silnici k Tarnovu.

Z dálky ji bylo možno vytušit podle mraku prachu, který se nad ní zvedá. Vine se mezi políčky, lesy a stromořadím, ale nedá se tu ani dýchat. Provoz je značný. Jeden autobus a automobil za druhým. Jedou rychlým tempem a za nimi se zvedají oblaka prachu. Mezi nimi ujíždějí vozatajské kolony se zpocenými a uprášenými koniky. Jedni chvátají na frontu, jiní se z fronty vracejí a do toho se mísí vojenské hlídky, oddíly zajatců a raněných vojinů a mezi tím vším prach, prach a prach.

Nejinak tomu je na hlavní silniční třídě v Tarnově.

Při vchodu do města vítá nás skupina dětí – prodavačů nejrůznějších věcí. Zprvu si nás zvědavě prohlížejí, ale po chvíli již volají: „Ruské cigarety! Zápalky! Chléb!“

Chléb upoutal zvláště naši pozornost. Byl bílý, krásně upečený a na ulicích tarnovských byl prodáván ve značném množství. Housky bělouňkové, bocháňky stejně bílé, vše lákalo a my, kteří jsme odvykli těmto pamlskům, jsme chtivě po nich sahalí.

„Kdyby to tak měli Vídeňáci. Kdyby to tak mohli dostat lidé v Praze,“ říkal si každý z nás.

Rusové si tu žili dobře. Dovezli velké zásoby bílé mouky. Kromě toho zde bylo k dostání ještě dnes množství ruských cigaret, ruského čaje, kaviáru, uzených ryb, ruského cukroví a ještě mnoho dalších věcí, ovšem s příslušným válečným zdražením. Město samo, třebaže mnoho obchodů je ještě zavřeno (bohatší židé uprchli), není mnoho porušeno. Naši dělostřelci ostřelovali pouze budovy a místa, o nichž věděli, že je Rusové používají k vojenským účelům. Následkem toho není v Tarnově mnoho pobořených budov.

Na tarnovských ulicích je dnes znovu živo. Tu se procházejí spousty lidí, tu se zase tísni u úřadů, kde je prováděna kontrola obyvatelstva. Nejvíce je vidět na ulicích haličské židy. Přecházejí a prohlížejí zde táhnoucí vojsko. Dívají se s uspokojením na kolony ruských zajatců. Zjev zajatců provokuje židy k různým poznámkám. Z mnoha hloučků tarnovských židů zaslechlí jsme výkřiky: „Nu, jdete už do Krakova, jak jste říkali?“

Když tu byli Rusové jako okupační armáda, rozpočítali si dny, kam až se dostanou, a počítali s velice krátkou dobou, kdy se dostanou do Krakova.

Zvláště židé cítili se oprávněni k tomuto sarkasmu. Ruský okupační režim byl pro ně velmi tvrdý. Zvláště v době, kdy byl velitelem města plukovník Markievič. Dříve byli zvyklí obchodovat a pohybovat se jen ve svých komunitách a svých obchůdcích. Ruský okupační režim je začal používat na nejhrubší práce. Museli zametat silnice, vyvázet smetí a jinou nečistotu a vůbec dělat těžké práce, na což nebyli zvyklí. Proto je nutno pochopit, jak se rozjásali, když Rusové zmizeli a namísto nich se objevily první vojenské hlídky rakouské a německé.

Dnes jsou již zase ve svém dřívějším živlu. Přešlapují na chodnicích, obchodují a vyhledávají s oblibou zvláště nás novináře a živě vypravují o událostech, které se staly za vpádu Rusů do Tarnova. Že popouštějí hodně uzdu své orientální fantazie, je samozřejmé.

Co píšu tyto řádky, ozývá se dlouhý hvizd lokomotivy. Přijel první rakouský vlak po opravených mostech přes Dunajec a Bielou na tarnovské nádraží.

Nádraží samo, které jsem si již dříve prohlédl, je poškozeno střelbou našich těžkých děl. Všechna okna rozbítá a skleněná střecha na peróně rovněž rozbítá střepinami granátů a šrapnelů. Ale nyní již se vše dává do pořádku. Ruští zajatci mají tu značné zaměstnání. Zametají, odklízejí rozbité zdivo. Řemeslníci nejrůznějších povolání jsou již v čilé práci. Jistě to nebude trvat dlouho a Tarnovské nádraží bude zase v úplném pořádku.

Tarnovští se dnes radují. Pět měsíců žili jenom ve strachu před střelami „Tlusté Berty“. Tak totiž byly přezdívány naše houfnice ráže 42 cm. Celé noci nespali a naslouchali hukotu střel těžkých děl létajících nad městem. Čekali, že každou chvíli některá mezi ně spadne a zničí veškerý život kolem.

Dnes si ani nemohou zvyknout, že je tu všude kolem klid a bezpečí. Pevně věří, že se válečné hrůzy nebudou opakovat. Rakouští vojenští letci, kteří se tu přechodně utábořili, přinesli zprávy, že ruská hlavní armáda se ubírá zpět už i od řeky Sanu.

L. T.

Venkov č. 126 ze dne 27. května 1915

Na útěku ze zajetí ruského

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný 26. května 1915

Na jednom západohaličském nádraží jsem se setkal v posledních dnech s jednoročním dobrovolníkem od 24. praporu polních myslivců, desátníkem Dr. Karlem B., budapešťským advokátním koncipientem.

Čekali jsme na jeden a týž vlak, který se měl již každou chvíli objevit. Nicméně nám bylo sděleno, že uvedený vlak má značné zpoždění. Vzali jsme tuto zprávu s největším klidem na vědomí. Byl nádherný květnový den, slunce radostně svítilo a my byli přesvědčeni, že sedět zde pod košatými stromy u nádraží je daleko příjemnější než v kupé železničního vozu.

Za hovorů mi sdělil Dr. B. zajímavé epizody ze svého válečného života. Právě jede z hlavního válečného stanu, kde s ním byl zaveden rozsáhlý protokol.

Polní myslivci zmíněného praporu přišli totiž koncem listopadu v okolí Brzeska, jakožto zadní voj naší armády v západní Haliči tehdy operující, do tuhé srážky s náhle se objevivším ruským vojskem.

Myslivecký prapor se držel statečně. Rusům se teprve po přisunutí značné posily podařilo část praporu zatlačit do nevýhodné pozice, následně ho obklíčit a potom zajmout. Myslivečtí zajatci byli pak dopraveni pěšky přes Tarnov do Dembice. Zde byly již oddíly zajatců pohromadě a Dr. B. se podařilo za všeobecného ruchu a zmatku vskočit do jednoho opuštěného, prázdného domu a tam se ukrýt. V tomto úkrytu setrval Dr. B. po celé tři dny čekaje, až se silnice trochu uvolní. Třetí dne v noci, když byl také puzen hladem, úkryt opustil a prchal ke Hrobčicím, maje stéle ještě na sobě rakouskou uniformu. Zde se uchýlil k jednomu Židovi, který mu dal najist a uniformu mu vyměnil za občanský oděv, kabát, kalhoty a kaftan. V Hrobčicích se zdržel až do konce prosince. Třebaže se mezi obyvatelstvem vědělo, že je uprchlý rakouský zajatec, nikdo ho neprozradil. Obyvatelstvo ho všemožně podporovalo. Koncem prosince se však v domě, kde se skrýval Dr. B., ubytoval oddíl ruských pěšáků a ještě i zdravotní oddíl. Vyptávali se, jak to přijde, že on, mladý a zdravý člověk, není na vojně. Z opatrností jim řekl, že není rakouským státním příslušníkem, ale řeckým studentem práv z Athén. Řekl to proto, že u zdravotního oddílu sloužil také Boris Gorkij, synovec spisovatele Maxima Gorkého, který měl značné jazykové znalosti. Kromě své mateřštiny, ruštiny ovládal dokonale i německy, polsky, francouzsky, anglicky a italsky. Dr. B. si tudíž zvolil feckou národnost, aby s ním nemohl Gorkij hovořit. Přesto však byl Rusům podezřelý. Boris Gorkij oznámil na ruské vojenské velitelství, že se zde patrně skrývá podezřelý mladý muž.

S Dr. B. byl zaveden výslech. Tázali se ho, proč nemá žádnou legitimaci. Odpověděl, že ji někde založil nebo docela ztratil. Četnický nadporučík, který výslech vedl, mu přikázal, že musí zůstat v místnosti a nesmí se z ní vzdálit. Před dveře byla postavena vojenská stráž a druhý den měl být Dr. B. dopraven na vojenské velitelství. K tomu však nedošlo. V noci Dr. B. vylezl oknem a Rusům utekl. Předtím se již poptal, jak nejrychleji a jakým směrem by se mohl dostat do Uher. A nyní také nastoupil tuto cestu. Za deset dní přešel řadu vesnic. Nedzwiada Malá, Chuta, Zogolów, Trzebnie, Kopytava, Taliszówka. Perej, Niemaszow, Mahowiska, Draga Nowa, Gojsce a Jola.

V Jole, tři kilometry od Dukly, se setkal s ruskou pěší hlídkou, která ho zatkla a odvedla na kozácké velitelství. Poněvadž mluvil maďarsky, byl označen ze maďarského vyzvědače. Kozácký hejtman usedl ve svém pokoji k protokolu a tázal se zatčeného:

„Kdo jsi ty?“

„Žid z Hrobčic,“ zněla odpověď.

„Kam jdeš?“

„Do Dukly za švagrem.“

„Proč?“

„Obchoduji s tabákem.“

(Pozn. Kozáci si všude brali v první řadě tabák. V Rusku se s ním volně obchoduje, není monopolem. Proto židé odnášeli tabák do Uher a prodávali ho tam.)

„A kde máš nějaké legitimace, papíry?“

„Kozáci mi je pobrali.“

Hejtman kozácký odhodil pero, zadíval se na několik řádek na papíru a na Dr. B., vstal a prohodil:

„A, jdi si tedy do Dukly dále.“

Dr. B. byl tedy propuštěn, ale do Dukly nešel. Slyšel, že je tam spousta ruských vojenských hlídek, a proto se obrátil zpět ke Gojsce. Bylo to takových jedenáct kilometrů od Dukly a tam se schoval u jednoho polského rolníka. Pobýval tam až do prvního března. Dr. B. byl všemi v Gojsce hoštěn, přestože že věděli, že je to uprchlý rakouský zajatec. Když přišly do vsi ruské vojenské hlídky, ulehl Dr. B. do postele a sedlák – jmenoval se Jan Wozniak – říkal, že tu je nemocný.

1. března přišla zpráva, že u Jasla jsou pruští vojáci. Dr. B. tudíž nastoupil neprodleně cestu do Jasla. 3 km před Jaslem byl zadržen kozáckou hlídkou, která mu řekla, že do Jasla nemá přístup žádná civilní osoba. Musel zpět, i odebral se do Kopytany, kde pak pobyl celý měsíc. Zde také dostal veškeré zaopatření od tamních občanů. Soudní rada Dr. Trznadel mu dal šaty, prádlo a jiné potřebné věci. U této soudní rady byl schován jiný rakouský zajatec, a sice jistý poručík od 7. pluku polních houfnic. V civilu úředník banky UNION z Budapešti. Utíkal ze zajetí k Jaslu a byl chycen, a protože u něj byly nalezeny závažné listiny, ze kterých bylo zjištěno, že je rakouským dělostřeleckým důstojníkem, byl postaven před vojenský soud. Byl uznán za rakouského zvěda a odsouzen k trestu smrti. Rozsudek již podepsal i lvovský generální gubernátor hr. Bobrinski. Odsouzený poručík však po rozsudku v noci vyskočil z místnosti, ve které byl v Kopytavě vězněn. Přestože tato místnost byla ve druhém patře, dopadl do sněhové závěje a nic se mu nestalo. Potom se schoval u jmenovaného soudního rady, kde se počátkem května poznal s Dr. B.

Pro oba uprchlíky z ruského zajetí nastal velký den dnem 6. května, kdy do Kopytan po ústupu Rusů přišla německá vojska. Oba se šli ihned hlásit k německému veliteli generálu Stockovi, který je poslal do Grugy u Krosna, kde byli vyslechnuti rakouským polním podmaršálkem Arzem. Oba pak byli odesláni do hlavního válečného stanu, kde rovněž celá jejich záležitost byla sepsána protokolárně. Nyní jsou již oba na cestě ke svým útvarům.

Dr. B. poutavě vyprávěl. A z jeho zaujatého vyprávění bylo znát, že celé toto dobrodružství skutečně prožil. A snad by ještě vyprávěl i jiné zajímavé detaily, kdyby nepřijel jeho vlak a cíl jeho cesty nebyl jiný než můj.

L. T.

Venkov č. 128 ze dne 28. května 1915

Radko Dimitriev v Radomyšl

(Od našeho válečného zpravodaje)

Radomyšl 18. května 1915

Včera večer překymácel se náš automobil po strašně rozježděné silnici. Musel se vyhýbat nekonečným, několikakilometrovým karavanám našeho trénu. Přeskakoval zmoliny, hned se brodil pískem a prachem z Tarnova do Radomyšle.

Kolem nás byly ještě čerstvé stopy válečného víchru. Pokácené lesy, z jejichž kmenů byly upravovány cesty. Kolem cesty mrtvolý koní. Čerstvě vyházené zákopy plné vystřílených nábojů. U ruských zákopů tu a tam zanecháno ještě množství nevystřílené munice. Čerstvé hroby vojáků, většinou říšskoněmeckých.

Spálené domy, ba vypálené celé vsi, jako Žarnoka, Dulča Velká, kde shořelo 120 selských domů. Na silnici plno prachu, jenž usedá daleko kolem do sadů a luk a barví všechnu trávu i stromy kolem na šedavo.

V Radomyšl, kde rovněž na náměstí bylo mnoho židovských domů vypáleno, prvně se k nám přihlásili Židé. Stěžovali si, jak zle s nimi Rusové nakládali. Jejich synagogu zneuctili, učinivše si z ní latrinu. Na venkově nešetřili ani majetku polských rolníků. Třebaže většina domů byla zapálena při střelbě, mnohé z nich byly úmyslně zapáleny ruským vojskem na ústupu.

Za řeči jsem se dověděl také, že v zimě tu po nějakou dobu sídlil Radko Dimitriev a byl se svým štábem ubytován ve starostově domě. Uchýlil se sem po bitvě u Limanové, kdy musel před postupujícím našim vojskem odejít z Okočimi, kde obýval nádherný zámek barona Gotze, známého haličského pivovarníka.

Zajímalo mě, dovědět se něco bližšího o osobě tohoto ruského vojevůdce, původem Bulhara. Jeho jméno jde od úst k ústům po velikém vítězství našich spojeneckých vojsk na Dunajci. Vyhledal jsem tedy pana Evžena Matulu, starostu radomyšlského, jehož jednopatrový domek je na náměstí v sousedství fary a jeho zajímavé sdělení předkládám tu našim čtenářům. Pan Evžen Matula, který je také lékárníkem, vyprávěl mi v podstatě toto:

Těžké doby jsem prožil i se svým městem v této děsné válce a doufám jen, že doby ty se už nevrátí. Radko Dimitriev, který je ruským generálem pěchoty a velitelem třetí, našimi vojsky pronásledované ruské armády, bydlel tu po plně dva měsíce. Tenkrát byla Radomyšl střediskem, ze kterého byly vedeny a z něhož byly vedeny operace veliké třetí ruské armády, která byla rozložena od Visly, přes Dunajec až do Karpat. Generál bydlel u mě. Bylo to počátkem prosince 1914, kdy sem vtrhly velké masy ruského vojska. Přibyl sem také velký štáb s automobily, kočáry a jízdu. Byl to štáb velitele armády generála Dimitrieva. Etapním velitelstvím mně bylo přikázáno, abych u sebe ubytoval jeho Excelenci. I očekával jsem tuto velikou návštěvu. Také netrvalo dlouho a generál vystoupil před mým domem z jednoho automobilu. Představil jsem se mu. Generál přitom podotkl: „Dle všeho pobudu si zde delší dobu. Budete již tak laskav a přenecháte mi svůj byt.“ Nečekaně přátelský způsob, jak Radko Dimitriev ke mně mluvil, mi dodal odvahy. Poukázal jsem na těžkou zkoušku, jakou přestál právě Radomyšl od kozáků, kteří tu židům domy vypálili. Prosil jsem generála o dobrotivou ochranu města i mého domu. „Vím o tom,“ pravil generál, „teď je však válka a s kozáky je těžko vyjít. Ale já budu pečovat, aby k dalším škodám již nedošlo.“

Vojevůdce obýval u mě tři pokoje. Můj salon, který má okna na náměstí, byl jeho ložnicí. Přes balkon byl sem veden telefon. Druhá světnice byla jídelnou. Ve třetím pokoji nocovali generálové, kteří projížděli Radomyšlem, anebo jiní hosté Dimitrievovi. Porady se obývaly v saloně.

Radko Dimitriev je asi šedesátník, menší, sražené postavy, výraz obličeje jednoduchý, ale prozrazující zdravý rozum. Oči má tmavé, vlasy lehce prošedivělé. Známý je generálův rozvázný krok. Nikdy jsem neviděl tohoto ruského vojevůdce jít rychlým krokem. Generál mluví hlasitě a

rozhodně. Je také přísný, a proto je více obáván než oblíben. Ale ať kdokoliv z důstojníků mluvil o veliteli armády, dal vždy každý najevo, že Radko Dimitriev je zdatný vojevůdce a nadto jeden, jemuž i válečné štěstí přejí.

S armádním generálem přibýli též čtyři další generálové. Mezi nimi generál Kollontaj, který byl šéfem vojenských železnic v obvodu armády. Plukovníkem-adjutantem byl plukovník Marklewicz, Polák, který však mluvil polsky jen lámaně. Jeho bratr býval v Krakově advokátem.

V mém domě, a sice u mé švagrové, bydleli kromě toho mladší adjutanti armádního velitele. Jeden štábní setník a dva nadporučíci. Tito jídali také s generálem.

Varoval jsem se rozprávět povídky, přesto okolnosti již byly takové, že mě generál sám oslovil a mnohdy i déle se mnou rozmlouval. Často usedal i k mému chlapci a se zájmem sledoval, jak se učil. Vyprávěl mi, že má v Petrohradě také dvě děti, šestnáctiletého hochu a třináctiletou dcerušku. Na mého synka se vypytl také učitele. Chtěl vědět, jak se učí a jaké dělá pokroky. Se zřejmou chloubovou mi vyprávěl, že jeho děti jsou výbornými školáky.

Mladší důstojníci mi často sdělovali nejodvážnější válečné plány na dobytí Krakova a o tažení k rozhodné bitvě v Německu. Vyšší důstojníci byli uzavřenější. Společná u všech se mi zdála nenávisť proti Němcům a Maďarům.

Radko Dimitriev také rozmlouval o politických otázkách rakousko-uherských a jednou mi řekl: „Ruská armáda dříve neustane, dokud nevtáhne do Berlína a dokud Německo nebude zdoáno.“ Na moji námitku, že pro mocnářství naše bylo naprosto nemožné přejít zavraždění následníka trůnu, pravil Dimitriev: „Dobrá, ale pak se mělo válčit jen se Srbskem a ne s Ruskem.“ Vůči ruskému armádnímu veliteli jsem nenašel žádné další argumenty.

Generál o mých krajanech se vyslovil velmi lichotivě. Pravil, že to s námi myslí dobře, protože je Slovan, jako my. Z Polska bude království s největšími svobodami. Může prý každého ujistit, že car má největší sympatie vůči Polsku a Polákům. Nechť se prý podíváme na rakouské zajatce, jak špatně vypadají. Jak jsou vyhladovělí, bez bot a nečistí. Rusko hospodářsky posiluje a Rakousko upadá. Věděl jsem ovšem, co si mám o tomto barvitěm líčení myslet.

Také o Uhrách a o Maďarech mluvil generál. Jednoho večera jsem seděl u jídla, když Radko Dimitriev znenadání, značně rozčilen, přijde ke mně. To bylo zcela výjimečné. Pravil: „Víte, co se stalo, víte, co nám udělali? Vystřelili do Tarnova 42cm granáty. Na nádraží a reálku! Všechno je tam rozbito! Naštěstí nikdo z vojáků nebyl zasažen, ale za to mnoho občanů, ba i nevinných dětí! To udělali Maďaři! A ti za to budou pykat. Až přijdu nyní do Uher, dám první dvě maďarská města srovnat se zemí.“

O Židech, jako každý Rus vůbec, mluvil Radko Dimitriev jenom to nejhorší. „To jsou chlapi, které je nutno držet zkrátka. Židům nevěříme ničeho.“

První dobu generál churavěl a dal lékařům mnoho práce.

Ošetřoval ho také jeho bratr, který byl profesorem lékařství na universitě v Petrohradě. Nyní je šéflékařem nemocnice v Tarnově. Radko Dimitriev po několik dnů i ležel a mně si stěžoval na bolesti žaludku.

Koncem ledna přesídlilo armádní velitelství do Jasla. Radko Dimitriev se se mnou rozloučil laskavým tónem: „Děkuji vám velice, pane starosto, za přátelské přijetí, jehož se mi u vás dostalo. Vše bylo velmi dobré. Podívejte se prosím, zda v bytě je vše v pořádku a zda nic neschází. Nemáte snad nějakou žádost?“

Poděkoval jsem za laskavý ohled na celou obec za pobytu armádního velitelství v ní. Děkoval jsem též generálu, že umožnil mé švagrové, že se mohla setkat se svým mužem, mým bratrem, který byl v Přemyšlu zajat. Pak jsem přednesl ještě dvě prosby: aby mi byly dány dva metráky uhlí, které jsem pro pány důstojníky spotřeboval a za nynějších poměrů bych je nijak nezískal. Dále pak, aby mi byl dán průkaz, že můj dům má být napříště ušetřen jakéhokoliv ubytování vojenského.

Poukazoval jsem na to, že jsem starostou, lékárníkem, ba že musím i funkci lékařskou vykonávat, protože zde žádného lékaře není, což všechno mě nad míru zaměstnává.

Radko Dimitriev mi vyhověl. Uhlí jsem dostal a byla mi vystavena „bomaška“ (průkaz), že u mě nemá být nikdo z ruského vojska ubytován, což se také stalo.

Jsem za to vděčen veliteli třetí ruské armády, ale doufám, že doba zkoušky je už pro nás pryč, že se nevrátí a že naším spojeneckým vojskům se podaří vybojovat slavný mír.

L. T.

Venkov č. 137 ze dne 8. června 1915

V bitevní čáře

(Od našeho válečného zpravodaje)

Tiskový stan válečný 15. května 1915

Jarní plískanice, jakou si je jen těžko možné v „normálním“ dubnu představit, rozblátila v polovině tohoto bláznivého měsíce – nepreháním, řeknu-li celou naši východní frontu. Sníh, déšť, vánice, lijavce – hned se to vše střídalo, hned to zase přišlo jako smluveně najednou. Někdy to přišlo za plné záře sluneční. Chodte prosím vás za takového počasí po rozmeklých polích, anebo po lukách, nemluvě ani o cestách, „silnicích“ rozrytých tisíci koly různých povozů. Na to jsme si museli zvyknout na naší východní frontě.

V takové době, kdy mlhy vylézají z údolí řek a rozlehlých lesů a válejí se po dalekém kraji, umlká i boj na frontě. Odpočívají pušky v zákopech i děla zahalená plachtami ve svých úkrytech. Jen tu a tam se ozve ojedinelá rána, upozorňující, že stráže jsou stále stejně ostražitě.

Ale i nálada vojáků není v takových dnech zrovna nejlepší. Tolik se po celou zimu těšili, že zjara, když již nebude té válce konec, budou aspoň moci opustit své zimní úkryty v zákopech a budou moci usednout pod širé nebe. Nyní, velmi často, jak je sluníčko vyláká, mnoho se ho ani nabažít nemohou. Již zase, aby se schovali před deštěm a sněhem do svých úkrytů pod prkenné střechy.

Takové dny prožívali naši vojáci v polovině měsíce dubna o ruských velikonočních.

Bylo to ve válečném území pitrovském, v Ruském Polsku. Právě se snesla nad krajem jedna z oněch dubnových „přeháněk“. Naši vojáci se před ní ukryli na slámu pod nízké střechy ve svých zákopech. Vedle ne právě vybraného slovního častování „pana Apríla“ jiskřil šibeniční humor, div, že sláma nechytila.

Záložní poručík, velitel zákopnického oddílu, ležel ve svém oddělení na slámě a pokuřoval klidně cigaretu. Pozoroval obláčky dýmu vznášející se ke stříšce.

Vtom hlásí stráž, návštěva z ruských zákopů, nějakých třicet kroků vzdálených. Nejprve spatřily stráž, že Rusové vystrčili ze svých zákopů na dlouhé tyči bílý prapor. Pak vyskočil jeden ruský voják ze zákopů a po něm druhý. Kdosi jim nahoru podával velkou nůši, kterou oba vojáci uchopili a ubírali se s ní, jakož i s bílým praporem, k našim zákopům.

Poručík vstal a šel návštěvě vstříc. Ruští vojáci i se svým břemenem stanuli již na pokraji našich zákopů. Vzdali vojensky čest a jeden z nich – poddůstojník – hlásil, že jejich pan velitel jménem svého oddílu přeje rakouským vojákům šťastné a veselé Velikonoce a posílá jim nůši velikonočních vajec. Rozpředla se kratší debata, poptáváno po zdraví pánů velitelů. Náš důstojník zdvořile poděkoval za pozornost a Rusové odešli.

U celého praporu vzbudila neočekávaná návštěva pozornost. Ovšem bylo hned uvažováno, jak se odměnit. Přece bylo nutno dbát rytířskosti i proti protivníkovi. Po delším jednání a úvahách bylo rozhodnuto podniknout hon na zajíce, kterých bylo za frontou nadbytek, a vrátit Rusům nůši plnou „Velikonočních zajců“. Vykonáno. V několika málo hodinách byla kupa zajců postřelena, složena do nůše a poslána k ruským zákopům rovněž s příslušným velikonočním přáním.

Ku zvláště zajímavé scéně došlo také v Karpatech u Stropkova pod dukelským průsmykem. Fronta ona byla obsazena husary, kteří byli usazeni ve střeleckých zákopech. Koně měli umístěné ve vesnicích za frontou pro případ, že by Rusové začali ustupovat a naše jízda by je pronásledovala.

O ruských velikoncích na Boží hod zpozorovaly husarské hlídky ruského vojína. Byl bez pušky a jakékoliv jiné zbraně, ubíral se k jejich zákopům a nesl, spíše vlekl, velký koš. Vzbudilo to velký zájem a všichni přemýšleli, co to může znamenat. Na ruské Velikonoce nikdo nepomyslel a záhada byla rozřešena, teprve až Rus dospěl k svému cíli.

Privlekl v koši velikonoční vejce a buchty a rovněž dopis svého velitele, v němž tento přeje svému udatnému odpůrci veselé velikonoce a projevuje naději, že si brzy budou moci stisknout pravice na znamení míru.

Generál hr. Leonhardi, který velel tomuto úseku fronty, poslal ruského vojína i s jeho dary dále ke sborovému velitelství, kde ruský gratulant na rozkaz generála jízdy, arcivévody Josefa, byl bohatě obdarován různými velikonočními dary, pohoštěn a poté zase poslán zpět ke svým. Milému Rusovi se všechno neskonale zamlouvalo. Vína a likérů požil tolik, že odcházel náležitě rozjařen. Srdečně se loučil s hlídkou, která ho doprovázela, a slavnostně sliboval při opouštění naší bitevní linie, že přijde zase brzo.

Samozřejmě ani tato ruská pozornost nezůstala bez odpovědi. Generál hr. Leonhardi odeslal ještě téhož dne jednoho důstojníka se dvěma vojíny, kteří odnášeli do ruských pozic koš vepřové šunky, chleba, šampaňského a jiného vína včetně likérů a důstojník měl tlumočit velikonoční přání.

Důstojník byl na ruské straně přijat velmi laskavě. Ruský velitel, jakmile byl informován o jeho příchodu do zákopů, vyšel mu vstříc – objal ho a po ruském zvyku i políbil se slovy: „Christos voskres!“ (Kritus vstal z mrtvých!) Po delší přátelské rozmluvě byl husarský důstojník vyprovozen zase zpět.

Podobných scén se odehrálo na východní frontě, v období ruských velikonočních svátků, více. Tyto svátky jsou Rusy slaveny jako vůbec největší církevní svátky v roce. Vyrcholují v církevních obřadech „Vzkříšení páně“, které začínají o půlnoci na bílou sobotu a po nich pravoslavní, ihned jak vyjdou z kostela, políbí s výše uvedeným pozdravem každého, koho prvně potkají.

I sám ruský car, který se účastní této půlnoční bohoslužby, políbí vojína, který u chrámových dveří drží čestnou stráž a se kterým se, jakožto s prvním, car setkává.

Již je po ruských velikoncích a s nimi i po velikonoční idyle na bitevní čáře. Neuplynulo mnoho dní a ruské pozice v Karpatech jsou ztraceny. Na Dunajci mezi Tarnovem a Gorlicí se o nich rozhodlo. Husaři generála barona Leonhadriho opustili střelecké zákopy, osedlali své koně a dnes jsou už bůhví kde v Haliči. Daleko od Stropkova za pronásledovanými velikonočními gratulanty z Karpat.

L. T.

Venkov č. 156 ze dne 3. července 1915

Na alpské frontě

(Od našeho válečného zpravodaje)

V Dolomitech 20. června 1915

Bylo mi smutno z toho, když mi bylo řečeno, že jsem přidělen k expoziturnímu tiskovému válečnému stanu, který se má odebrat na naše jihozápadní bojiště. Za ty nekonečné měsíce světové války, po které jsme byli téměř připoutáni k našemu severovýchodnímu bojišti, zdomácněli jsme takřka na celé ruské frontě.

Seznámili jsme se s ní tak důkladně, ať již za mlžných podzimních dnů, za zimního svitu, nebo za jara, které bylo zprvu zablácené a na to zahřáté májovým sluncem. Nedovedli jsme si představit, že po velkých úspěších našich zbraní v květnových dnech bychom mohli poznat ještě frontu jinou.

A přece!

Bylo to po svátcích svatodušních, kdy byl vydán císařský manifest k národům rakouským, začínající pádnými slovy: „Italský král vyhlásil mi válku...“

A pak již jen krátká doba uběhla a já se loučil s dosavadním sídlem našeho válečného stanu tiskového, abych se odebral na novou naši frontu, frontu alpskou.

Tyrolští střelci (Standsschützen)

Alpy!

V jiných letech v této roční době sem začínalo pravé stěhování národů. Nádherná, pohádková krása alpských hor lákala vždy k sobě celý svět. Nejen vášnivé turisty, kteří tu čas od času zahynuli pod lavinami, které se na ně zřítily. Nejen vášnivé lovce, kteří se s nasazením života po krkolomných cestách plížili k plachému stádu kamzíků, anebo klopýtali přes kořeny v lesích, slídíce za ranního šera po tokajících tetřevích. Tyto hory lákaly i pohodlné občany, kteří pak seděli v některém z luxusně zařízených hotelů na úpatí alpských hor a po vykoupání v osvěžujících zelenavých vodách alpských jezer se dívali z okna na zapadajícím sluncem zruřovělý sníh na temenech alpských horských velikánů. Dívali se na vycházející měsíc, který si občas sedl na ostré skalnaté hřbety, které chvílemi vypadaly jako hřbety jakýchsi předvěkých netvorů. Měsíc se zadumaně zadíval dolů do údolí na lesnaté stráně, na zpěněnou řeku, chvatně spěchající ke svému vzdálenému cíli.

Příroda je zde stejná, nezměněná, jenom její obdivovatelé se nedostavili. A jak rádi by se sem zase rozjeli a peněz nešetřili, ale válka nedovolí.

Alpské hory se dnes diví, cože je to za změnu!? Mají sice zase návštěvu, velmi silnou návštěvu, ale nezvykle divnou. Po krásných automobilových silnicích, vinoucích se alpskými údolími, jezdí nekonečné karavany vojenských příprěží, procházejí zástupy vojska pěšího i jízdního (na kolech a na koních) a dělostřelectva. Údolími alpských hor se rozléhá ozvěna dělových ran. Odráží se od skalnatých strání a padá kamsi do hlubokých lesů. Znějí tu výstřely karabin a rachocení strojních pušek. Přes stráně a údolí se vinou modravé pruhy opevnění z ostnatého drátu a zabíhají daleko k vodám řek a jezer. Všude jsou postaveny střelecké zákopy a vojenské kryty, a to i ve výškách přes 2000 m nad mořem.

Alpské hory se dnes diví a jejich staré štíhlé a vysoké jedle, kolem nichž se to všechno odehrává, v němém úžasu shlížejí dolů, a jakoby nepoznávaly svých vlastních lidí, svých vlastních alpských horalů.

I alpští horalé se dnes změnili. Zevně. Skorem do posledního muže zaměnili svůj alpský kroj za vojenskou uniformu. Obsadili zákopy a úkryty ve svých rodných horách. Čekají, zda se opravdu objeví nepřítel, aby se s ním mohli vypořádat.

Nejcharakterističtější po této stránce jsou nesporně **tyrolští střelci** (Standsschützen).

Včera jsem měl příležitost navštívit jednu jejich setninu v její pozici v horském lese.

Nebylo to jen tak snadné. Nejprve jsme jeli chvatně hodně kilometrů automobilem do hor. A pak teprve nastala vlastní namáhavá cesta pěšky. Krok za krokem je příliš smělé slovo. Místy se jednalo jen o jakýsi šplhací posun. Tento výstup nám dokazoval, že k tomuto cestování je třeba více, než jak praví naše píseňka, „...jen když já mám zdravé nohy, k tomu dobré boty.“

Ne, k tomuto cestování jenom dobré boty nestačí. Musí být okované. Bez nich se tam nahoru člověk nedostane.

Šli a šplhali jsme tudíž vzhůru. Kolem opevnění z ostatného drátu, které nám každou chvíli slibovalo strašné poškrábání, učiníme-li špatný krok. Anebo uklouzne-li nám okovaná bota.

A už jsme se ocitli před prvním střeleckým vojenským úkrytem. Vůbec jsme ho neviděli, než jsme se ocitli přímo v něm. Tak bezvadně byl maskován. Prošli jsme ho, nahlédli do střílen. Bylo z nich vidět celé údolí se silnicí. Pak jsme se ubírali stezkou, již pohodlnější, k táboru tyrolských střelců. Cestou jsme šli ještě kolem dvou statků na stráni ležících. Na jejich stráních sekali trávu střelci, kteří byli na dovolené. Za chvíli jsme se ocitli již v prkenných lesních kasárnách tyrolských střelců. Někteří odpočívali ve stínu lesních velikánů a na jednom pařezu seděl stařec asi šedesátiletý. Na očích velké kostěné brýle a prohlížel si jakési noviny. Spatřiv nás, bystře povstal, složil noviny i brýle a vojensky pozdravil majora tyrolských střelců, který nás doprovázel. Byl to kuchař této setniny, který se právě připravoval k vaření oběda a čekal, až hoši oškrábou brambory. Vedl nás k veliteli, majoru tyrolských střelců P. do jeho kanceláře. Ale ten nám již kráčel v ústřety v doprovodu dvou svých setníků.

Zajímaví lidé. Major P. se zlatým límcem, muž prostředních let, jakoby odedávna nosil tento vojenský úbor a po boku nosil šavli se zlatým portepé. A přitom v míru rozkazoval jenom svým zaměstnancům-číšníkům ve svém rozsáhlém hostinci, ležícím kdesi pod Velkým zvonem.

Jeho setnik-pobočník, stejně zajímavý starší muž zarostlé tváře, je v době míru správcem školy. Má lehčí ruku ku psaní a je zběhlejší ve čtení mapy.

Druhý setnik doprovázející majora, typická osoba. Tyrolský sedlák dvašedesátiletý. Bezmála dva metry vysoký, štíhlý a rovný, jako ty smrky a jedle kolem. Přes svoje stáří má ještě černý mohutný plnovous, jasný, orlí pohled. Má tři syny a všichni jsou na vojně. On sám náleží k tyrolským střelcům již 44 roky. Má proto na svých prsou kromě jubilejních vojenských medailí i záslužný střelecký odznak.

Tyrolští střelci jsou stará instituce země tyrolské. Tam každý muž má právo, počínaje 17. rokem, vstoupit do svazku tyrolských střelců. Odedávna měly právo tyto střelecké sbory cvičit se volně ve střelbě. V letech šedesátých ujala se pak této instituce vojenská správa a organizovala ji potud, že opatřila pro střelecké sbory pušky a střelivo a stanovila, že každý člen musí do roka při střílení do terče, které se odbývalo každou neděli, vystřelit nejméně šedesát ran. V posledních letech výslovně bylo určeno, že z manlicherovky.

Vzhledem k tomu, že takto ve střelbě byly cvičeny již celé generace, je dnes v Tyrolích obrovské procento výtečných střelců.

Ve svazku tyrolských střelců jsou dnes v Tyrolích všichni muži od 17 roků až do vysokého stáří. Instituce tyrolských střelců je velmi konstituční. Důstojníci jsou voleni mužstvem. Poddůstojníci jmenováni, pokud ovšem za vojenské služby nezískali tu kterou hodnost sami.

Permanentní vlastní vojenská služba tyrolských střelců nastala v okamžiku vypovězení války ze strany Itálie, kdy jejich země začala být bezprostředně ohrožena nepřítelem. Opustili svá zaměstnání z doby míru, oblékli vojenský šat a odebrali se do opevnění ve svých horách a lesích. Zabezpečují střežení mostů, silnic a vůbec důležitých vojenských objektů. Vydržuje je nyní samozřejmě vojenská správa jako každé jiné vojenské jednotky. Střeletčí důstojníci mají stejný plat jako stejné hodnosti c. a k. řadového vojska. Ve stejnokroji liší se ovšem střeletčí důstojníci od ostatních tím, že mají stejně jako mužstvo na límci tyrolský zemský znak a na čapce nemají kokardy, ale pouze knoflík s císařskými iniciálami, které nosí mužstvo.

Seděli jsme dlouho s tyrolskými střelci u jejich kasáren. Poblíž byla také improvizovaná kaple ozdobená věnci z chvojí. Nad oltářem pak kříž z chvojových věnců a veliké srdce. Každou neděli zde nábožným Tyrolákům sloužil mši svatou kněz z nedaleké vesnice. Bylo to opravdu příjemné posezení ve vonícím lese s vyhlídkou do vysokých hor, kde se v úzlabinách ještě bělal sníh. Horská bystřina střemhlav přehající kolem odpočívajícího horského mlýna byla slyšet až k nám. Bílé květy černého bezu z mlýnské zahrady vydechovaly na nás svoji těžkou vůni. Z lesa se ozývala kukačka,

kteřá jakoby chtěla přerušit hvízdání kosa nad bystřinou a náš rozhovor s důstojníky tyrolských střelců. Teprve až na nás začala doléhat vůně nedaleko se vařícího oběda v polní kuchyni, zvedli jsme se a rozloučili se s důstojníky a opodál stojícím mužstvem. Vzorů tyrolských střelců následují občané i v jiných našich alpských zemích. V Korutanech se na tomto příkladu organizují mladí muži pod názvem „Jungschutzen“.

Byly to vesměs sympatické postavy tyrolských střelců, přesvědčené ve svém nitru o vážnosti doby a upřímně odhodlané do posledního muže a do posledního dechu hájit svou rodnou zem.

„Sollen sich nur die Wallischen zeigen!“ (Ať se jen Vlachové ukážou!) pronesl s významnou odhodlaností starý hejtman tyrolských střelců. Na tváři ostatních bylo znát, že promluvil za všechny a že promluvil všem ze srdce a z duše.

L. T.

Venkov č. 163 ze dne 10. července 1915

V dělostřeleckém ohni na horách

(od našeho válečného zpravodaje)

V Korutanech dne 7. července 1915

V jednu hodinu ráno je odchod ze sídla sborového velitelství.

Tak bylo stanoveno jednoho večera sborovým velitelstvím, jehož pohostinství požívala právě naše zpravodajská skupina a jež nám poskytlo možnost sledovat průběh moderní bitvy ve vysokých horách. Příšerný i úchvatný to obraz zároveň. Obraz, který se vryl do mé duše a snad navždycky. Jeho popis stěží dovede mé skromné pero svěřit příteli papíru.

To se musí vidět. Nikdo to nevypíše, malíř to nezachytí. Snad jedině nějaký fotoaparát budoucnosti, ale úplně dokonalý, mohl by podat obraz ten v pravých jeho barvách a vyvolat snad i stejný hluboký dojem, jakému jsem podlehl já a se mnou i další účastníci naší výpravy.

V jednu hodinu ráno jsme byli tedy na místě naší schůzky.

Bylo to na konci, či u vjezdu do malého alpského městečka, odpočívajícího v říční údolní rovině, vroubené z obou stran horskými velikány, na jejichž vrcholech se běhaly pruhy ledového sněhu.

Všechno ještě spalo, jenom vojenské hlídky přecházely tu u budovy s osvětlenými okny. Zde bylo umístěno sborové velitelství a kromě toho zde bydlel i sborový velitel sám. V okolí a v městečku byla různá skladiště našich válečných potřeb, rovněž řádně zajištěná hlídkovou službou. Na některých lesních pasekách a pastvinách plály ohně, u kterých se ohřívají vojáci chystající se na hlídku.

Byla jasná, měsíčná noc, zlatý měsíční srpek stál vysoko na ztemnělém nebi mezi rozestými tam stříbrnými hvězdami, když jsme nastoupili naši pouť za vedení nám přiděleného husarského důstojníka, který tamní horskou krajinu dobře znal.

Přešli jsme dřevěný most přes hučící řeku a brzo jsme se již ocitli v temném lese na úpatí horského velikána, na jehož vrcholu bylo vyhlédnuto naše pozorovací stanoviště.

Za cesty jsme mnoho řečí nenadělali. Jakživ jsem nevěřil, že člověk se může také naučit „rychle spát“. Až v této válce jsem tomu uvěřil. Jenže pouze nějaké dvě tři hodiny spánku, které jsme měli k dispozici, nám nestačily k tomu, abychom hned přešli do svých normálních kolejí. Polorozespalí ještě, pouze mechanicky stoupali jsme lesem vzhůru jeden za druhým za naším vůdcem. Měsíc prozařoval nám své světlo větvemi vysokých jedlí na cestu, jež dýchala chladivým ozonem a kolem níž se potácely do svých úkrytů svatojánské mušky, opozdivší se kdesi v temnu lesním na svých milostných záletech.

Po chvíli jsme dohonili transport dělostřelecké munice. Tři kárečky, každá tažena dvěma páry silných, pingavských koní, zvolna jen mohly být dopravovány po příkré cestě k muničnímu skladišti nepříliš vysoko položenému. Odtud pak další doprava střeliva do vysokých pozic dělostřeleckých baterií byla obstarávána jen prostřednictvím soumarů, na jejichž hřbet byla naložena munice a tak byly doplňovány zásoby u jednotlivých děl.

Přešli jsme stezku vedoucí přes lučinu na příkrém svahu hory. Byli jsme již dosti vysoko nad údolím, kde ve svitu měsíčním bělaly se domky našeho městečka a kde svítila narudlá zář táborových ohňů. Louka zvolna dýchala miliony svých květů do tiché noci, která tu tak klidně spala ve své nádheře nad údolím.

Naše cesta byla ještě daleká. Přes 1100 m jsme měli ještě vystoupit, abychom dosáhli výšky více než 1900 m nad mořem. Cesta byla rozpočtena na dobu tří hodin, protože přesně ve čtyři hodiny ráno měla být zahájena palba na italské pozice. Nebylo nám proto možno otálet. Stoupali jsme zvolna stejnoměrně, stále tiše, mlčky zase temnem lesa a jen chvílemi přerušil ticho skřípavý náraz ocelového kování naší vysokohorské turistické hole, když narazila na kámen na naší cestě.

Slyším nad sebou na cestě ztlumený hovor a dupot koňských okovaných kopyt – a již také ve svitu měsíce pozorujeme proti nám tři soumary v průvodu dělostřelců, ubírajících se dolů ke skladišti střeliva pro dělostřeleckou municí.

Zastavujeme se na kraji srázné cesty a čekáme, až přejde transport. A zase zvolna dále.

Před třetí hodinou ranní byli jsme již značně vysoko. Noční tma se počala již měnit v šero a údolí nám mizelo v modravě barvě počínajícího jitra. Hvězdy se tratily a měsíc bledl a bledl. Také les nám zmizel a my ve výši asi 1700 m nad hladinou mořskou kráčeli jen vysokou trávou příjemně a silně vonící. Procházíme houštinami nízkých plazivých borovic, kobercovitých trsů alpských růží v plném rozkvětu.

Krátce před čtvrtou hodinou v našich výšinách se již začalo rozbřeskovat ráno. Ale dole v hlubokých údolích a v horských lesích je ještě značná tma ještě zvětšovaná ranními mlhami vystupujícími z řeky, vlhkých údolních luk a lesů. Kráčíme stezičkou po úbočí mezi šedavými skalisky trávou se vinoucí, značně už neustálým stoupáním znavení a toužící po konečném cíli putování. Přes cestu se nám vine drát polního telefonu, spojující dělostřeleckého pozorovatele s baterií. Překračujeme ho pozorně.

„Prosím, již jsme blízko cíle Již jenom kousek kolem tamté sněhové závěje za ona skaliska,“ ukazuje nahoru náš husarský nadporučík se zřejmým úmyslem nás povzbudit. „Bude dobře, když se dostaneme z okruhu této baterie.“

Ukazuje napravo za křovím nenápadně umístěnou baterii dělostřeleckou a dívá se na hodinky. „Hned jsou čtyři hodiny. Kanonáda započne.“

Napínáme poslední síly nevyspalého těla a pohlížíme před sebe na zdánlivě blízké skalnaté vrcholy, tyčící se namnoze do výše 3000 m nad mořem.

Rozhlížíme se kolem za neustálé chůze. Jak nádherná podívaná! Před námi celé pásmo horských vrcholů, současně říšská to hranice italská. Od levé ruky kupředu běžící ohraničuje v temnu a lesích zatopené, námi neviděné, pouze tušené údolí. Vpředu opětně jeden velikán s jakýmsi ještěřčím hřebenem na kamenném čele. Ten dává údolí odbočující směr napravo. Před námi, za námi, vedle nás všude vynikají horské vrcholy a strkají své sněhem obělené, holé hlavy do bezmračného nebe. Pod námi zeleň horských lučin, ještě níže tmavé lesy a všude klid. Tak tichý svatý klid, jaký je si možno představit snad jen před branami onoho světa.

Všechno tu ještě jakoby spalo, ptáčka neuslyšíš a i ty miliony květů alpských lučin a pastvin sladce tu dřímají. Nachové trsy alpských růží, roztodivné lomikámeny všech barev, zvláštní netřesky, žlutý alpský mák, sklání tu ve skalních sutinách svoji ospalou něžnou hlavičku, stejně i zvonky

pomněnkové barvy roztřepených okrajů, v trávě tiše spí i velké modré květy bezlodyžného hořce pod velkými studenými krůpějemi ranní rosy – a tisíce a tisíce nádherných květů jiných.

Ne, nespí to všechno! Jdeme již po zvlněném temeni hory, v jedné prohlubince za mohutným skaliskem vidíme dva důstojníky v pláštích a u nich tři vojíny. Jeden z důstojníků má schýlenou hlavu k dalekohledu upevněnému na trojnohém stojanu a něco bedlivě sleduje. Je to dělostřelecký pozorovatel. Vedle něho druhý důstojník stojí opřen o skalisko a v ruce drží polní telefon. Zvedá ho něco do něj říká. Jsme příliš vzdálení, abychom rozuměli.

Pokračujeme dále ve své cestě. Záslechneme z nižších podloh, kde jsou zákopy naší pěchoty, ojedinělé rány pušek. Jsou to přestřelky hlídek.

V tom však již bezprostředně za námi houkne jedna z polních houfnic tam umístěné baterie. A již kolem nás hučí a vyje granát letící do údolí k protější horám, kde jsou italské pozice.

To byl signál k zahájení bitvy. Čtvrtá hodina udeřila.

A již to hučí, hřmí a hlomozně rachotí na celém úseku naší fronty. Jakoby se všechny ty velehory kol dokola rozeřvaly. Jakoby kdosi neviditelný s příšerným lomozem probíhal, létal kol těch nebetyčných vrchů, tu utíkal do mlžných temných dálek, tu zase se vracel, hned údolím se rozběhl, hned zase točil kol jednoho homolovitého vrcholu, řval, rachotil a duněl.

Máme posledních nějakých sto kroků k našemu cíli. Jdeme zvolna, sotva noha nohu mine, už se ani nedíváme na úzkou stezičku a pátráme jen, zda uvidíme účinky dělostřelby někde na protějších horách, tmavou, řídkou mlhou zakrytých.

Ano! Teď se blýsklo na jednom vrcholku v ranním šeru a vzápětí se objevil bílý mráček dýmu, jenž chvíli zůstal nehybně na jednom místě. Šrapnel vybuchl nad italskými zákopy ve vzdálenosti asi šest kilometrů vzdušnou čarou. A již vidíme stejné úkazy i na jiných místech proti nám ležících hor.

Skoro současně od rozjasňujícího se východu metá i slunce své zlaté šípy nejdříve na nejvyšší skalnaté vrcholy a zbarvuje je jemně do zružovělého tónu stejně jako i snih v úžlabinách vrcholů.

Jsme již na místě a uchylujeme se do nám vykázaného úkrytu mezi šedými skalisky. Prostíráme své pláště na zarosenou travu do sousedství nízkých „políček“ alpských růží. Po nich poletuje jakési vyděšené ptáče. Po každé dělové ráně se rozkřičí a rozlétné se do lesíku plazivých borovic. Vzápětí se znovu vrací, aby znovu křičelo a vše opakovalo. Je to úzkost o mláďata zde někde v křoví či trávě ukrytá, nebo jen následek příšerného koncertu v těchto jindy tak klidných a tichých výšinách?

Do hukotu a lomozu zaznívá nyní pojednou hluboce dunivá rána, spojená s citelným ořesem patrným až u nás. To se „Tlustá Berta“ rozzlobila a pronesla kdesi níže pod námi své pádné slovo. Rozhlížíme se po horách, zda uvidíme někde výbuch jejího granátu ráže 30,5 cm. Díváme se a už se nám zdá, že cíl její střely bude pro nás neviditelný. Když tu najednou po značné době se náhle vyvalí mohutný mrak černého dýmu na špičatém vrcholku vzdálené hory a strnule se nad vrcholem zastaví. A po chvíli se k nám vrací ozvěna výbuchu granátu, který alpského obra jakoby na chvíli proměnil v sopku s vyvalivším se právě dýmem z kráteru. Vzápětí po výbuchu 30,5 cm granátu objevují se po stranách jeho černého dýmu obláčky bílé. To přiletly dva šrapnely, aby vykonaly svoji úlohu pro případ, že by se italští alpíni rozutíkali ze svých pozic z obavy před zasypáním lavinou kamení způsobenou nárazem hmoždířového granátu na skalnatý horský vrchol.

Po celých deset minut trvalo bombardování italských pozic nepřetržitě. Rána padala za ránou, ba celé salvy dělostřelecké. Do toho se mísily z nižších poloh dávky našich strojních pušek a výstřely z pušek naší pěchoty.

Nevalně příjemné to „Dobré jitro“ nic netušícím Italům.

Po deseti minutách dělostřelba trochu polevila. Zaznívaly jednotlivé rány po sobě, jakoby všechny zúčastněné baterie byly dirigovány z jednoho centra.

Lomoz a hukot šrapnelů, hřmění a rachot výstřelů neutuchá. Šrapnely a granáty vybuchují dále na homoli alpského obra, na něhož si zamířila „Tlustá Berta“, a mraky černého dýmu teprve po chvíli mizí v neznámu. Bílé obláčky šrapnelů, vybuchnuvších na úbočích hor, jakoby se bezradně zastavovaly, nevědouce kudy kam. Teprve proud ranního vánku je rozčeše na bílé pruhy a jimi ovění vrcholky hor.

A v horách to hřmělo dál, po každém výstřelu jakoby se nejprudší bouře rozpoutala. Ovšem teď už za úplně jasného nebe. Za rozzařujícího se slunce ranního, při němž hvězdy ztratily se nám již docela, měsíc zbledl a blesky vybuchujících šrapnelů a granátů nad italskými pozicemi staly se skoro nenápadnými.

Za této scenérie přihlížíme již hodinu účinkům naší dělostřelby, a zápas sám, který se tu před našima očima odehrává, má vysloveně ráz boje obléhacího. Zde v Alpách to vlastně není boj poziční k jakému docházelo na frontě východní a západní. Je to boj, jak již řečeno, obléhací.

Moderní zápas dělostřelecký je vůbec neskonale odlišný od starého boje dělostřeleckého. A ve skutečnosti moderní boj, jak se vyvinul aspoň na alpské frontě, není ničím jiným než bojem o získání, eventuelně o udržení stanoviště dělostřeleckých pozorovatelů.

Ti jsou dnes hlavní součástí moderního dělostřeleckého boje. Dělostřelecké baterie jsou nenápadně ukryty v lesích ať už skutečných nebo umělých. Popřípadě jsou schovány za kopci a horami, přes které se stíhají na nepřítel. Dělostřelečtí pozorovatelé jsou ovšem také umístěni v náležitěm krytu. A to na vrcholech hor a často i v přední linii před zákopy naší pěchoty. Je jich třeba, aby mohli dobře pozorovat a zjišťovat, co se děje v nepřátelském táboře, eventuelně jakých účinků docílují v něm střely z našich děl. Zda jsou děla dobře zamířena a pokud je třeba zkorigovat jejich zamíření. Tady jsou pozorovatelé myslící hlavou, očima i mozkiem dělostřelecké baterie. Vše ostatní je mechanická záležitost. Proto jsem přesvědčen, že boj o tato stanoviště je tolik důležitý, ba často i rozhodující.

A zvláště zde v Alpách je ve výhodě ten, kdo má dobře umístěného zkušeného dělostřeleckého pozorovatele. Naši dělostřelečtí pozorovatelé mají oproti italským jedenáctiměsíční zkušenost z fronty východní a jihovýchodní.

Dělostřelba trvá dále stejným tempem. Granáty a šrapnely hučí a vyjí vzduchem mezi horami, vzdalují se a vybuchují na protějších horách. Občas zahoukne si i „Tlustá Berta“

A zahraje si s homolovitým alpským vrcholem na sopku. Zda je tam ještě nějaký život možný, nemůžeme ani dobrým kukátkem pro značnou vzdálenost zjistit.

Přihlížíme užasle této nebývalé podívané, když v bezprostřední blízkosti kolem nás houkne pronikavá dělová rána v dosti vysoké tónině, krátce a břitce. A již těsně kolem našeho úkrytu frčí granát přes údolí do nepřátelských pozic. To přišla na řadu baterie polních houfnic umístěná zde ve výšce asi 2000 m a ukrytá blízko nás na temeni hory v luční prohlubince. Střílí dále a když střela dopadne a vybuchne v nepřátelské frontě, rozehřmí se ozvěna ve skalních stěnách vrcholu hory, jako by tam někdo spouštěl vši silou obrovské železné rolety u kupeckého krámu. Jednu po druhé. A v hukotu dělostřeleckých baterií mísí se dále rány z pušek pěchoty ze zákopů a dávka ze strojní pušky se ozve tak, jakoby někdo zatleskal účinkujícím kanonům.

Náhle pozorujeme změnu! Navykli jsme při sledování našich dělostřeleckých střel, že jejich hukot při vzdalování od nás se ztrácel, tlumil a nakonec zmizel.

Pojednou pozorujeme, že naopak hukot šrapnelu letícího kolem nás se stále zesiluje, jakoby pod námi do údolí jela neviditelná lokomotiva šílených tempem. Rázem však lomoz ten ustane. Skoro vzápětí se ozývá několik málo set metrů pod námi v lesím údolí hromová rána. Její ozvěna se rozletí po skalách a po lesích.

To italská kanonýři nám poslali svoji navštívenku.

A pak přišla šrapnelová návštěva italská stejnou cestou několikrát, hledajíc zřejmě v tomto obvodu některou z našich výborně postavených baterií. Přišla však vždycky marně. Nejvýše, že nám poskytl změnu při našem pozorování dělostřeleckého boje.

Přihlíželi jsme mu velmi dlouho a teprve před polednem vraceli jsme se zpět do sídla sborového velitelství.

A zase jsme šli po lučinách a pastvinách vrcholu hory, kolem dávno již probudivších se květů, které se již zcela otevřely a obracely se k jasnému slunci. Šli jsme dále po úbočích cestách, na nichž pracovaly četné dělnické kolony. Mlhy z úbočí již zmizely a pod námi hluboko po lučinách vinul se klikatý pás nazelenalé řeky. U ní v nestejných vzdálenostech se kupily domy měst a městeček. Z té výšky vypadaly domky tak maličké, že se nedaly přirovnat ani ke krabičce sirek.

V horách boj neustal, ale zde na druhé straně již nebyla znát divokost dělostřeleckého koncertu. Šli jsme kolem několika horských samot, u nichž malé děti se ustrašeně tulily k sobě. Chudě oblečené děti s ústečky umodřenými od borůvek, počítající na svých umatlaných prstících rány děl sem zaléhající.

Ach děti, děti!

L.T.

Venkov č. 167 ze dne 13. 7. 1915

Ve sněžných vyšínách

Od našeho válečného zpravodaje

Tiskový stan válečný 27. června 1915

Jak jinaký je tu boj na frontě alpské, než byl na pláních haličských, ruskopolských anebo i v samotných horách karpatských. Zcela odlišný, svérázný a vynucený ve své formě krajinným útvarem. Zde se zvedají do výše 2 až 3000 m nad hladinou mořskou horští velikáni, prorážející mraky svými šedými špičatými a zasněženými skalnatými hlavami. Jeden vedle druhého, často jako jeden do druhého vrostlý. Jakoby se kolem krku drželi a uminili si, že dále nepustí nikoho.

Vrátili jsme se právě z několikadenní exkurse po naší alpské bitevní čáře. Na této cestě jsme jeli vlakem alpskými údolními, ve kterých byla právě senoseč v plném proudu. Vůně z alpských lučin osvěžovala a příjemňovala nám vzduch i v našem železničním kupé. Náš vlak se rozjel po úbočích hor a projel několika tunely, které pronikají alpskými horami. A pak jsme se ocitli v cíli naší cesty, v sídle jednoho etapního velitelství uherských honvédů. Zástupci důstojnického sboru, v čele s velitelem, husarským rytmistrem, nás nenuceně vítají na nádraží a vedou nás dále do útulného městečka, ozdobeného ještě četnými prapory na počest našich vojsk, znovu dobyvších hlavní město Haliče Lvov. Jdeme hlavní třídou městečka, do níž se vesele v jasů letního slunce třepetají jednotlivé prapory a nad to se tyčí v blízkém pozadí alpští velikáni s lesnatými úbočímí a tmavými skalnatými vrcholy, v jejichž hlubokých úbočích se bělá sních.

Přicházíme k místnímu kostelíku, ale tu musíme chvíli posečkat. Proti nám se právě objevila karavana válečných příprěží, vezoucích štípy z lesa k blízkým polním pekárnám. Prohlížíme malé horské vozíky, tažené nevzhlednými a vskutku utahanými koniky. Tak nějak známí nám připadají, ale ovšem. Když se podíváme na vozky v bílých ovčích kožíších s kulatými kloboučky na hlavách, nikdo jiný to nemůže být. Jedině naši Slováci z podkarpatských stolic uherských. Naši staří známí i neznámí z východní fronty. Tolikrát jsme se s nimi setkali na našich cestách, nejenom v Uhrách pod Karpaty, ale i v Haliči a v Bukovině. Nyní jsou tedy i zde.

Slováci přejeli a cesta byla volná. Ubíráme se dále. Všude je plno vojáků. Někteří se ubírají znovu na frontu. Jiní jsou přiděleni službou k vojenskému velitelství, anebo pracují v místním vojenském lazaretu, kde jsou ošetřováni ranění, přivezení právě z fronty.

Ano, ta fronta v těch horách zde.

Druhého dne za časného rána odebrali jsme se k ní do vysokých hor. Byla to nejužší komplikovaná cesta. Pokud to bylo možno, jeli jsme povozem až na úbočí nejbližší hory. Dál už povoz nemohl jet. Nasedli jsme proto na připravené koně a jeli zvolna krok za krokem po rozbahněné lesní cestě do strmé lesnaté stráně. Koně klopytali o kameny, jimiž byla zpevněna horská cesta. Ve vlhkém lesním vzduchu byl silně cítit pot koní. Po nějakých 40 minutách jízdy koňmo jsme museli sesednout a jít dál pěšky. Další jízda by byla jenom týráním koní.

V této části cesty jsme dosáhli první tábory honvédského vozatajstva. Plný palouk seřazených vozů, kolem nich postavené stany pro vojsko a důstojníky. Narychlo zhotovená prkenná bouda. Spižírna s množstvím narovnaných pytlů a beden s potravinami. V lese u stromů uvázaní koně si pochutnávají na seně. Na kraji lesa u mohutného smrku je ukrytá – zamaskovaná důstojnická jídelna.

Velitel vozatajského oddílu, honvédský nadporučík, nás zve již k přichystané tabuli. A ve chvíli nám nosí kuchaři z polní kuchyně čerstvý guláš, pivo a víno. Hostitel nabízí paprikovanou slaninu, uherský salám a jiné národní pokrmy své vlasti. A to všechno zde, v alpských horách, v bezprostřední blízkosti fronty.

Nedosti na tom. Seděli jsme, odpočívali a vyhlíželi protější stráně, kde se bělaly pruhy sněhu. Vtom před naší jídelnou zazvučí struny houslí.

Cikán-voják objeví se u vchodu a přejede ještě jednou smyčcem housle, zda jsou dobře naladěné. Ukloní se nám s úsměvem a již hlasitě spustí známý pochod Rakoczyho, který vystřídají tóny známých uherských písní. Cikán hraje a s jistou virtuositou přehrává svoje melodie. Do taktu pohybuje hlavou, hrudí a celým tělem. Stále stejně se na nás přátelivě usmívá, jakoby měl před sebou svoje varaždínské hosty, kterým v době míru jako „primás“ vyhrává. Musíme říct jeden z nejlépejších primásů.

Po chvíli jakoby přilákán primášovými houslemi přichází jiný jeho druh, starší, zarostlého obličej, zabrnká na struny a již máme celý cikánský orchestr. Jako bychom seděli někde v szegedínské nebo debrecínské rovině a ne bůhví kolik set metrů vysoko v alpských horách na italské frontě.

Nicméně naše cesta je daleká a nám nezbyvá, než opustit toto příjemné zákoutí fronty a ubírat se dále. Dostáváme dlouhé turistické hole, ale zvuky cikánských houslí nás doprovázejí ještě značný kus naší cesty. Z tábora se ozývá veselý zpěv maďarských vojáků, podle rytmického dupotu bot i doprovázený tancem.

„Rádny Maďar si dokáže udělat svoje Uhry i na bitevní čáře. Extra Hungariam non est vita. A proto Hungaria musí být všude a za každou cenu! Vidíte to?“ směje se bodře náš nadporučík, velitel vozatajského oddílu.

Vůbec je nutno říct, že honvédi se vžili do svých alpských pozic za krátkou dobu skutečně dokonale. Snad k tomu přispělo i politické stanovisko, jak nedávno tlumočil v tisku hrabě Albert Apponyi, který po vypuknutí války s Itálií prohlásil: „Máme zvláště vděčné sympatie k Tyrolákům, kteří tak věrně v Karpatech bránili hranice Uher. My budeme za Tyroly bojovat s Itálií se všemi sympatiemi.“

A dnes honvédi, z největší části synové rozlehlých uherských rovin, si navykli na pro ně zcela neschůdné alpské srázy a sedí trvale na svých pozicích, kam je přístup obtížný a sestup stejně nebezpečný. A tak se honvéd sžil se svojí novou úlohou, třebaže je spojena s nepoměrně větší námahou, než jakou byl boj na půdě haličské, nebo v Karpatech.

II. Naši

Než ještě jedny syny širokých rovin jsem našel na své cestě v těchto sněžných alpských výšinách. I toto vojáci tam plní svoji svědomitě svoji těžkou, velmi těžkou úlohu.

Přešli jsme právě horu přes půldruha tisíce metrů vysokou, když jsme potkali skupinu asi deseti vojáků, z nichž čtyři nesli nosítka. Odpočíval na nich raněný honvéd. Již zdaleka jsme zahlédli tuto skupinu stoupat vzhůru po točité cestě. Byli to vojáci přidělení k polnímu lazaretu, který byl umístěn pod vrcholem hory. Sem nosili raněné vojáky z obvaziště u frontové linie. Cesta do příkré stráně neustále stoupající trvala vždy několik hodin. Uvážíme-li, že s raněným je nutno zacházet vždy nejopatrněji a nejpečlivěji, uvážíme-li vzdálenost od obvaziště do polního lazaretu a přitom přenesení raněného nebo těžce nemocného je možno pouze po strmých cestách a na nosítkách lidskou silou, musíme vzdát úctu těmto nosičům raněných.

Už se s nimi setkáváme, tedy míváme jejich skupinu. Stavíme se stranou na úzké cestě a pohlížíme na nosítka. Raněný má zafixovanou jednu nohu a rukou jako by si ji chtěl přidržovat. Druhou rukou má pod hlavou. Leží nehybně, strnule, oči zavřeny. Nosiči postupovali s největší opatrností, jen aby s nosítky náhle nepohnuli a raněnému nepřítížili. Musíme si představit, jak taková chůze unavuje. Přitom mezi nosiči byli vojáci prošeďivělí ze starších, domobraneckých ročníků. Vtom se ze skupiny vojáků, kteří jdou za nosiči, ozvou slova:

„Počkáte, zase ho kósek ponese!“

Zastavuji se a obracím se na ně: „Odkudpak vy jste?“

Udiveně na mě pohlédli, jakoby nechtěli věřit svým uším, že na ně někdo mluví česky.

Ale již se jejich osmahlé tváře usmívají a desátník, který je vede, odpovídá:

„Ale vod Holomóca, Hanáce. Domobrana.“

Jedni vyvalují z cesty balvany, druzí roztloukají kameny na štěrk, kterým zase zasypávají cestu. Další se zabývají rozšiřováním cesty a opevňují horské svahy. Srolovaný ostnatý drát značné váhy je dopravován do těchto výšin na hřebtech horských koní.

Z protější stráně, značně vysoko, skoro již z vrcholu skalnaté hory, doléhá ke mně dálkou tlumené volání.:

„Hóó–ruk, hór–ruk, hór–ruk“ Na chvíli to ustane, ale zanedlouho znovu. „Hóó–ruk.“ Podívám se kukátkem, a je to k neuvěření. To dalmatští vojáci dopravují kamennou úžlabinou dělovou hlaveň na jakýchsi dřevěných sáňkách na vrchol alpského velikána. Člověku se až hlava točí. Pod vrcholem hory vystrkuje sem svoji balvanovitou hlavu starý mrak, jakoby se chtěl podívat, cože to dostává za smělou návštěvu. Ten se asi podiví, až zahřmí z jícnu sem právě dopravovaného děla první výstřely.

III. Před italskou frontou

Po delším cestování po klikaté cestě přicházíme do alpské slovinské vesničky. Odtud již dál vede sjízdná silnice, kde na nás čekají opět povozy, aby nás dopravily k nejbližšímu diviznímu veliteli. Je tu také skladiště nejrůznějších válečných potřeb, munice a potravin. A tu již také k nám přistupuje intendant a nabízí občerstvení. Ze značného výběru nápojů požádal jsem o sklenici čerstvé pramenité vody. Ne snad z nějaké skromnosti, ale z vyloženého požitkářství. Předně vím já, zda bude pivo nebo víno odpovídat svou kvalitou? I když jsem byl několikrát příjemně překvapen. Pramenitá alpská voda přímo od pramene je jen jedna. Rozhodně jsem se nemýlil. Vsedli jsme do vozů a ujížďeli dál. Vedle nás hučely a tříštily se o kameny chvatné vlny modré řeky. Mistry se schovávaly do šedých skalních prohlubenin, vyrvaných za miliony roků dravými vodami sem padajících vod. Na pokraji řeky je voda křišťálová a v hlubinách se barví do zelenomodra.

Přijíždíme do sídla divizionáře. Bydlí v úhledné škole, kde jsou umístěny i vojenské kanceláře s telefonem. Před budovou přechází rázným krokem vojenská stráž. Jakoby cesta byla vyměřena mezi dvěma růžovými stromky. Stráž prochází vždy k růžovému stromku, učiní půlobrat a vrací se k prvnímu.

Generál-divizionář nás laskavě přijímá a sděluje, že po obědě nás zavede do hor na zajímavou pozici svého bitevního úseku.

Odpoledne vsedáme na koně a klušeme za vedení generála a jeho štábních důstojníků k brigádníku-plukovníkovi. Jedeme údolím již mírnějšího říčního toku. Za vsí ze stráně zvučí k nám zvonce černých ovcí, které se tam pasou. Jedeme kolem mlýna, který je zcela opuštěn, protože se blížíme k bitevní čáře na dostřel italských děl. Pouze několik vlašťovek se nad ním míhalo v prohrátém vzduchu a na terase u mlýna se vyhřívala na kameni šedá kočka. Jinak je všechno uzavřeno a opuštěno.

Přijíždíme k dalšímu hospodářskému stavení. Zde už je živo. Vlastní obyvatelé tu sice nejsou, ale je tu ubytován brigádní velitel se svými důstojníky. Ve stodole jsou přivázáni koně.

Seskočili jsme se svých koní, uzdy předali svým sluhům a ubíráme se nahoru k brigádníkovi. Z otevřeného okna světnice, kde je umístěn telefon, slyší útržkovitý hovor s kterousi dělostřeleckou baterií. Po vzájemném pozdravení odcházím s brigádníkem na vyvýšeninku, odkud je dobrý rozhled na veškeré hory, které se tyčí kolem. Jejich stráně porostly lesem a jenom temena jsou pustými skalisky. Usedáme do kvetoucí trávy a nasloucháme důstojníkům, kteří nás provázejí.

Generál-divizionář vysvětluje nám pozici našeho i nepřátelského vojska. Důstojníci také vyprávějí o svých zkušenostech.

Italský voják na ně nečiní zvláštní dojem. Italové začínají kardinálními chybami, s jakými ovšem začíná každý válečný nováček. Tak například při prvních srážkách postupovaly střelecké linie v tak těsném sevření, že to mělo za následek hrozně ztráty. Ovšem již druhý den přišli Italové na to, že se střelecké linie musí pohybovat v co nejdřívších řadách, aby zabránili těmto krvavým ztrátám. Celkový úsudek pak o italském vojsku byl takový, že vojsko nemá dostatečně silné nervy, jak to vyžaduje moderní válka. Ztráty ve vlastních řadách působí na ně po stránce morální přímo zhoubně. Jejich linie začnou kolísat již po několika zásazích našich těžkých děl. Rány našich 30,5 cm hmoždířů způsobují však na skalnatých temenech hor zasažením skalisek celé laviny, které se pak s hrozným lomozem řítí na nepřátelské pozice a zasypávají je.

Italové sami střílejí mnoho z děl, ale špatně. Vyplývali již několikrát mnoho munice, aniž by zasáhli cíle. Mají také špatně umístěné dělostřelecké pozorovatele, které s našimi válečně již zkušenými nelze srovnávat. Některé rány z italských pušek způsobené našim vojákům naznačovaly možnost, že Italové používají zakázaného střeliva, tzv. střel „dum-dum“. Zranění jsou to nannozce hrozná, ale příčinu nebylo možno zatím důkladně prošetřit. Je totiž také možné, že se jedná o kulky odražené od skal, které způsobují také podobná zranění.

Rovněž při útoku na bodák ztrácí italský voják brzo rozvahu, pokud není zrovna v několikánásobné převaze. Zjišťuje-li tuhý odpor, opouští své místo. Ztráty Italů jsou již nyní veliké. Mnoho mrtvol leží před italskými pozicemi nepochováno. Pochopitelně se od nich šíří hrozný zápach a Italové je začínají pochovávat. Ke všem ale nemůžou, protože někteří padlí jsou ještě v úseku dostřelu pušek našich vojáků. Někteří leží v nepřístupných roklinách a pod skalními srázy.

Terén alpský je vůbec pro vedení války nejméně příznivý. Již doprava munice a potravin je nesnadná. Děje se to převážně pomocí koní. Ale ani tuto dopravu není možno všude provádět. Den před našim příchodem postříleli honvédi strojními puškami italskou skupinu koní, jejichž prostřednictvím se Italové pokoušeli dopravit munici a potraviny na své pozice. O další transport se Italové již nepokusili a doprava se nyní děje jen oklikami a lidskou silou.

Divně taky je, že italské velení neopatřilo italské vojáky schránkami, kde by byly uloženy nacionálně padlých vojáků. Nelze tudíž zjistit totožnost toho kterého padlého, který dnes beze jména umírá v alpských horách jako pouze jednotka milionové armády.

„Naši vojíni pohřbili na italské frontě tolik a tolik vojáků.“ Koho však, kdož se kdy dozví?

Ale i u zajatců je možno pozorovat snahu zničit hodnostní označení, popřípadě příslušnost ke zbrani či vojenské části. Když jim to dovolí čas, strhávají ze svého stejnokroje všechny odznaky, které by mohly označit, ke kterému pluku náležejí. Ovšem často k této práci nemají pokdy.

Do těchto a jiných zajímavých výkladů znenadání zazní nad námi rána z děla. A již slyším vytí a hukot granátu letícího přes nás na italskou stranu. Po chvíli zazní druhá rána.

Jak výborně je naše baterie ukryta! Marně po ní pátráme. Ani trochu dýmu se nikde neobjevuje a i směr, odkud rána vychází, těžko, ba nemožno nalézt. Dělo jako by se rozhučelo po celé zarostlé stráni hory, ba jakoby se hora sama rozeřvala. A ozvěna letí od strání přes údolí a mizí daleko, jakoby na všech stranách.

A zase nová rána.

Nyní jsme upozorňováni, abychom sledovali skalnatý vrcholek jednoho z velikánů asi snad 4–5 km vzdušnou čarou před námi se tyčící a okolo dva tisíce metrů vysoký. Šedá barva skal odráží se od blankytné nebe. V tom již pozorujeme, jak se tam vytvořil obláček bílého dýmu, jež se pomalu vznáší vzhůru a rozplývá.

Mezitím již k nám doléhá zvuk rány dělové střely explodující na vrcholu hory.

A opět rána a granát hučí vzduchem. Nyní počítáme vteřiny. Napočítali jsme 14 a na vrcholku hory vyskakuje nový obláček a po několika málo vteřinách zalétá k nám i ozvěna výbuchu.

Na ostřelovaném vrchu se usídlili ve skalách italští dělostřelečtí pozorovatelé. Jejich pobyt tam musel být znemožněn, a proto byla proti nim zahájena palba z děla. Dva již včera byli sestřeleni a leželi mrtví pod skalní stěnou. Dnes však bylo zpozorováno, že se pod vrcholem hory pohnulo něco podezřelého. Proto byla nařízena nová dělostřelba. Vrchol hory byl kol dokola ostřelen. I na druhou stranu padly dva dělové granáty. Takže nemůže tam být už nikdo naživu. Pokud se dnešní dělostřelecký pozorovatel včas nevzdalil, musí být již mrtev.

Padá ještě několik ran. Po každé ráně rozezvučí se od nás na blízké stráni zvonky polekaných černých oveček, které se tam pasou.

Jakoby na těch alpských stráních někdo komusi umíráčkem vyzváněl.

IV. Alpinci a bersaglieri

Na jihovýchodní frontě proti našim vojskům leží vlastní jádro italské armády vůbec – alpinci a bersaglieri.

Kdo z nás byl již jednou v Itálii a třeba jenom v Benátkách, v pohádkové kráse kolébané na lesklých vlnách Adrie, jistě si všiml, přesněji musel si všimnout, nápadných postav italských válečníků, velké postavy, ze které postranně splýval kohoutí chochol. To byli bersaglieri, hlavní jádro a pýcha italské armády. A vojáci, jakoby si toho byli plně vědomi, vykračovali si pyšně, zvolna a těžce po Markově náměstí.

A tito bersaglieri – přeloženo ostrostřelci – společně s alpinci tvoří kádr italského vojska v bitevní čáře. Dějiny obou druhů italského mužstva nesahají nijak daleko do minulosti. Staršími jsou ovšem bersaglieri, ostrostřelci. První sestavené setniny byly tehdy jenom dvě, které zařadil roku 1836 generál Ferrero dela Marmora do sardinského vojska. Již tenkrát tvořily jádro vybraného materiálu, který měl být zvláštním výevikem ve střelbě a pochodech vycvičen a vychován ke vzoru celé armády. Myšlenka ta se velmi osvědčila a byla náležitě uspořádána. V roce 1843 byl sestaven prapor bersaglierů a roku 1852 bylo jich již 10. Při zřízení království italského bylo sestaveno sedm pluků po šesti praporech bersaglierů.

Organizační vojenský zákon z roku 1882 posléze stanovil, že v každém ze 12 italských armádních sborů má být jeden pluk bersaglierů. Kromě toho pak v mobilní milici, tedy v zeměbraně, má být zřízeno dalších 18 praporů téhož druhu zbraně.

Výcvik bersaglierů záleží vedle zvláště pečlivého cvičení ve střelbě hlavně ve vytrvalosti v běhu. Proto při každé příležitosti chodí ve službě skoro poklusem a proto přichází nezvyklému oku tento bersaglierský „pochod“ poněkud komický.

Alpinci, tj. bersaglierů bratři ve zbrani, mají ještě mladší historii. Jejich zavedení do armády spadá do osmdesátých let. Tedy do období rozmachu turistiky a horského cestování, jehož znalosti měly být využity pro potřeby vojenské. Aťsi už Itálie měla mít svého nepřítele v Rakousku nebo ve Francii, vždy se musely boje odehrávat ve vysokých alpských horách, které jsou severní hranicí alpské říše. A pro tuto válku ve vysokých horách bylo sestaveno zcela zvláště vycvičené a vyzbrojené vojsko: alpini. Byli opatřeni vším, co bylo v náročném horském terénu shledáno užitečným nebo nepostradatelným. Těžkými hřebíky okované boty, tlumok, lano, dlouhá turistická hůl s okovaným zakončením. Dlouhé teplé punčochy (v Itálii prakticky neznámé) pocházející z Tyrolska. A tak by se tento vojenský turista prakticky nelišil od obyčejného průvodce po horách, kdyby neměl přes rameno karabinu a kolem sebe pás se střelivem. Ovšem do pluků alpcinců (je jich celkem deset) byli zařazováni jen lidé zvyklí pobytu ve vysokých horách. Mladí muži, kteří se vyznali ve zdolávání skal. Pocházeli z Bergama, Aosty, Piemontu a Abruzzie. S nadsázkou se dá říci, že jim do kolébky nahlížel sám král západních Alp Matterhorn. Z takového lidského materiálu byly sestaveny tyto oddíly, které se mohly odvážit boje v alpském terénu a zvládat všechny námahy takového boje.

I Francouzi si pospíšili napodobit své italské sousedy a vytvořili své „Alpinsi“, kteří jsou skutečně vytvořeni podle italského vzoru. V Rakousku naproti tomu nebylo třeba zakládat nějaký nový vojenský druh. Byly tu odedávna osvědčené pluky alpských zemí, které potřebovaly jenom nepatrný doplněk ve výzbroji, aby se alpcincům vyrovnaly. A tak se staly, při tyrolské a korutanské zeměbraně, pluky zemských střelců tyrolských.

Tak to je tedy historie italských vojenských oddílů, které v současné době kromě dělostřelectva stojí na alpské frontě proti našim vojskům.

Dosud však nedokázali téměř ničeho. Pátý týden již stojí v poli proti nám, ale úspěchu, vzhledem k svým velikým ztrátám, nemají žádného. Všude, kde do dnešního dne narazili na naše jednotky, jenom se zakrváceli a utrpěli značné ztráty. Stojí proti nim ve více jak desetiměsíčním úporném válčení vyškolené vojsko rakouské a tuto skutečnost poznávají jak bersaglieri, tak alpini denně na svém těle nad míru krvavě. A jsou si toho zřejmě i vědomi. Aspoň jejich váhavost a opatrnost tomu nasvědčuje a netají se tím ostatně ani zajatci italští.

Ale zda za takových okolností není již předem ztracena věc, pro kterou byli italští bersaglieri a alpinci posláni krváct a umírat na bojiště a o níž dovedl jim plamennými slovy tolik hovořit d'Annunzio?

V.

Teprve druhého dne nastoupil jsem zpáteční cestu. Tatáž scenerie, tytéž obrazy s nepatrnými změnami jen, jako včera. Jedna z největších změn proti včerejšku byl lijavec. Slunce jasně svítilo, ale pojednou jsem zpozoroval, jak pozvolna vrcholek hory přelézá těžký šedivý mrak. Sotvaže se valil a deset mil od něho bylo cítit vodu. Pochopitelně se na svahu neudržel a bezvládně sklouzl po svahu dolů. Promočil nás skrz za skrz. Ani pláště do deště nám nepomohly. Takový to byl liják.

Přesto jsme vzdorně kráčeli dál, pokud to bylo možné, a čas od času jsme vsedali na koně, pokud cesta nebyla příliš příkrá.

A zase jsme kráčeli kolem ženijní kolony, domobranců z našich jižních zemí, kteří upravovali cestu. Kolem Bosňáků, kteří již dopravili nahoru všechny součástky děla a připravovali již i dopravu střeliva.

Ovšem cesta jen velmi zvolna ubíhala. Šlo se nám velmi těžce a není ani divu, že se nám po sedmihodinovém pochodu podařilo dorazit do turistické chýše s lazaretem, kde jsme po nějakou dobu odpočívali.

Dále jsme šli sice z kopce, ale do vozatajského tábora, kde na nás čekaly povozy, jsme dorazili až za tmy. Velitel vozatajského tábora se s námi upřímně rozloučil a my jsme vyjeli.

Byl to nádherný svatojánský večer. Od hučící řeky vanul chladný závan a v táboře na stráni v lese hořel jeden táborový oheň vedle druhého. Utábořila se zde jednotka ženistů, kteří ve dne poblíž pracovali, a naše vozy jely dál a zvolna se vzdalovaly.

Z lesních houštin podél cesty začaly vyletovat světlušky. Míhaly se mezi stromy a jakoby pozorovaly ohně a divily se, že ještě něco může ve tmě zářit více než ony. Tančily kolem hlav našich koní a padaly nám do klína. Vyjeli jsme do údolí právě, když se nad nebetyčnými velikány vyhoupl měsíc – úplněk. Rozesmál se dolů na vozatajský tábor a postříbřil svým tajemným pohledem vše, na co pohlédl.

Obdivujeme se mlčky této nádheře, a tu nás vyruší dojemné zvuky houslí.

V šeru lesním u cesty stojí hlouček honvédů a tlumeně si zpívá dumku ze svých mladých let. A cikán, náš cikán, varaždinský primáš, k tomu hraje na housličky.

Cikán se s námi loučí měkkými tóny svých houslí, ale najednou přejede smyčcem přes všech struny a spustí skočnou, jakoby chtěl svým druhům krev do žil nalít.

Rozjásají se, rozezpívají a podupávají.

Vzdalujeme se již a jako pohádka mizí celá scenerie táborového lesa. Zpěv honvédů z dálky připomíná popěvek našich slovenských vojáků:

„...aj keď umrem,
Ležať budem!
Hop! Cup! Tralala!
Eště sobě zpíevať budem!
Hop! Cup! Tralala!“

Venkov č. 236 ze dne 30. září 1915

Ve stanu arcivévody Josefa

Od našeho válečného zpravodaje

C. a k. tiskový stan válečný, 29. září 1915

Malé venkovské městečko tonulo v plné záři slunečného letního odpoledne, když jsme do něho přijeli v uprášených kočárech ze vzdálenější železniční stanice.

Bitevní území, ve kterém jsme se nalézali, bylo hodně znát. Všude plno vojska, důstojnictva ubytovaného i projíždějícího, povozy nejrůznějšího druhu a všude spousty rozvířeného prachu, který se vznášel nad cestami a silnicemi a označoval je do značné vzdálenosti.

Jdeme se hlásit k velitelství sedmého armádního sboru, v jehož sídle jsme byli, a nasloucháme se zájmem informacím šéfa štábu. Byly to velmi názorné výklady. Seděli jsme totiž v jeho pracovně umístěné v prvním poschodí jedné restaurace. Šéf štábu měl možnost nám ukazovat naše pozice nejen na podrobné štábní mapě, ale i z okna bylo možno dohlédnout, kde jsou pozice naše a pozice nepřítele.

Teprve nyní jsme projevili údiv nad tím, že sborové velitelství je umístěno tak blízko bitevní čáře.

„Ach, náš sborový velitel, Jeho císařská Výsost, vždycky tak sídlí.“ S úsměvem, ale i hrdostí pronesl mladý šéf štábu: „Původně bylo určeno naše sídlo v místě A, kam bylo možno dojet vlakem. Ale velitelství se tam nezdrželo ani celý týden.“

Jeho císařská Výsost chce být stále mezi svými věrnými a cele mu oddanými vojáky a chce mít do předních pozic co nejkratší cestu. Proto jsme se nastěhovali až sem.“

A z úst všeho důstojnictva bylo slyšet jenom nadšený hovor o rozhodné odhodlanosti sborového velitele arcivévody Josefa. Jeho velká oblíbenost byla zřejmá od obyčejného vojáka do nejvyššího štábního důstojníka.

Když jsme se i my s arcivévodou setkali, nedivili jsme se sympatiím obklopujícím jeho osobu.

Po rozhovoru s náčelníkem štábu nám bylo sděleno, že Jeho císařská Výsost pan arcivévoda si přeje pány zpravodaje přijmout dnes večer o šesté hodině a to ve svém obydlí.

Bylo ještě dost času, a proto jsme se rozešli po městečku a přihlíželi jsme rušnému vojenskému i civilnímu životu. Po ulicích mýslily se převážně vojenské povozy s řůami čerstvě pokosených otav, které si obyvatelé městečka přivázeli z luk. Vysoko naložené vozy se proplétaly v hustém provozu vojenských automobilů i vozů dalších. Dokonce jsme byli svědky, že se vysoko naložené vozy, díky špatné stabilitě, převrátily do příkopu.

Jdeme za městečko do volné přírody a uléháme do příjemného stínu pod vlašský ořech u jakéhosi seníku, který stojí na kraji pole. Na konci městečka jsou dlouhá a široká pole a dále louky vroubené silnicí, která se táhne do dálky asi dva kilometry a pak mizí v hustém lese. Vlastně nic není vidět, protože úsekem, kterým se silnice vine, se vznášejí mračna prachu, která všechno zakrývají. Rozvířený prach zakrývá vše, co se pohybuje na silnici a v odpoledním letním bezvětří zůstává na místě. Jenom na kraji lesa je trochu znát, kam se silnice obrací.

Marň se dalekohledem snažíme rozpoznat něco z pohybu na silnici. Pouze na kratší vzdálenost rozeznáváme vozy, koně a vojáky.

Pojednou upoutal naší pozornost jeden důstojník, který se vynořil z oblaku prachu a pomalu kráčel směrem k městečku. Proti němu kráčejí dva jiní důstojníci, když se setkávají a stavějí se do „pozoru“ a salutují přicházejícímu. Zůstávají v tomto postoji, než vyšší důstojník nepřejde.

Už není pochyby, přicházející je sám arcivévoda. A již také vidíme odznaky jeho generálské polní uniformy. Asi třicet kroků za ním jde jeho osobní stráž – dva vojáci v plné výzbroji. Asi se vrací z návštěvy první linie, vzpomínáme na vyprávění šéfa štábu.

Krátce před šestou hodinou ubíráme se k domu v městečku, kde arcivévoda Josef bydlí.

Jednopatrový, novější domek, stojící proti kostelu, před vysázeným parkem. Kolem vchodu přechází vojenská stráž. Stoupáme po úzkých dřevěných schodech do prvního patra, kde nás přijímá nejprve mladý nadporučík, arcivévodův pobočník. Po představení a kratším rozhovoru jde ohlásit naši zpravodajskou skupinu a za chvíli se vrací.

„Jeho císařská Výsost pány očekává.“ Vstupujeme do rohového pokojíku zcela prostě zařízeného a zřejmě sloužícího nejen za přijímací pokoj, ale i za pracovnu a ložnici. V koutě u dveří je jednoduchá dřevěná postel, uprostřed dřevěný stůl, kolem několik židlí. U jednoho ze dvou oken stojan s květinami. Mezi okny ještě jeden stůl, na kterém je psací stroj, ze kterého trčí arch bílého papíru.

Zřejmě jsme vyrušili sborového velitele z práce. Stojí u stolu a už nám jde vstříc. Štíhlý vysoký generál asi čtyřicetiletý, přívětivě tváře. Dává si nás představovat každého zvlášť. A už přistupuje ke mně.

„Do kterého listu vy píšete?“

„Do „Venkova“ a „Lidového deníku“, císařská Výsosti. Jsou to pražské listy.“

„České. Není-liž pravda?“

„České. Listy české strany agrární.“

„Také jsem znal dosti obstojně česky, když jsem byl u 9. dragounského pluku. Ale mnoho, velmi mnoho jsem zapomněl. Nemám příležitost se cvičit. No doufám, že tu uvidíte hodně zajímavých věcí. Přeju vám v tom hodně zdaru.“

Arcivévoda jde pak od jednoho z nás ke druhému a pro každého má několik srdečných slov. Prodleli jsme u 7. armádního sboru arcivévodě Josefa několik dnů. Každá hodina nás přesvědčovala o oddanosti vojáků k jejich sborovému veliteli. A zvláště maďarští důstojníci a vojáci jakoby chtěli přestihnout ostatní národnosti, které byly zastoupeny v armádním sboru arcivévodě Josefa. V jeho táboře bylo celé Rakousko-Uhersko.

I osobně jsme měli příležitost poznat příčinu oblíbenosti arcivévody Josefa. Byli jsme přítomni útoku našeho dělostřelectva na nepřátelské pozice. Z našeho pozorovacího stanoviště jsme viděli, jak arcivévoda Josef prodléval na bojišti a se svým štábem řídil boj. Osobně řídil boj v první linii poblíž zákopů naší pěchoty, kam dopadaly nepřátelské granáty, jako odpověď na útok našeho dělostřelectva.

Po několika dnech jsme se loučili s městečkem – tehdejším sídlem arcivévody Josefa. Šli jsme poděkovat sborovému veliteli za všechnu laskavost, s níž jsme se tu setkali.

Arcivévoda nás přijal ve svém obydlí, tentokrát každého zvlášť, jak si to vyžádal.

„Tak byl jste spokojen s tím, co jste zde zhlédl?“ zazněl mi vstříc příjemný hlas arcivévodův, když jsem do jeho pokoje vstoupil.

„Úplně, císařská Výsosti. Jsem za vše velmi vděčen.“

„Škoda jenom, že jste se předevírem nemohl dostat k našim pozicím u L.“

Měli jsme totiž na programu také návštěvu našich vojenských oddílů u naznačené osady. Na cestě jsme se však zdrželi u jedné z dělostřeleckých skupin, a protože druhého dne již za noci jsme měli nastoupit cestu jiným směrem, abychom byli přítomni výše uvedenému dělostřeleckému útoku našich baterií, nezbylo nám času, abychom dorazili až k L.

„Škoda!“ opakoval arcivévoda svým příjemným tónem „Jsou tam Češi. Osmnáctý Královéhradecký pluk a také od 75. pluku. Jsou to dobří a zdatní vojáci!“

„Je mi velmi líto, císařská Výsosti, že jsem se k nim nedostal, zvláště když slyším takovou chválu.“

Arcivévoda se zřejmým úmyslem mě potěšit se na mě zahleděl a řekl: „No snad se najde ještě příležitost jindy.“

Ještě několik dotazů o mých zkušenostech získaných u 7. sboru a arcivévoda mi podává ruku na rozloučenou. Odcházím s projevem díky, ale do duše se mi vkrádá lítost, že jsem nemohl navštívit naše vojáky. Za krátký čas se mi dostala do rukou pochvala 18. pěšího pluku podepsaná samotným polním maršálkem arcivévodou Bedřichem. O to víc mě mrzelo, že se návštěva u tohoto pluku neuskutečnila.

Musela naše „osmnáctá chasa“ se svými kamarády z českého jihu vykonat obdivuhodné činy udatenství, za které se jí dostalo takové veřejné pochvaly.

L. T.

Venkov č. 245 ze dne 20. října 1915

Mrtvé město

Od našeho válečného zpravodaje

V Bělehradě, dne 17. října 1915

Pochmurný říjnový den se zamračeným nebem, z něhož už dva dny prší, se začal rozjasňovat, když náš vlak ujížděl širokými nivami jižních Uher k Zemuni.

Železniční trať je plná čilého ruchu. Na každém nádraží jsme se setkávali s nějakým vlakem. Buď vezl vojsko na jih, nebo se vracel s prázdnými vagony. Naše jízda proto pokračovala jen velice zvolna. Někdy jsme čekali celé hodiny na nějakém nádraží, než nám bylo umožněno popojet o pár kilometrů. Přešli jsme již Dunaj u Nového Sadu, ale u Srjemských Karlovaců jsme byli opětovně nuceni k delší zastávce na nádraží.

Po levé straně běly se močály vystouplého dunajského toku, který zaplavoval vrbiny, louky i pole a svou hladinou již dosahoval na železniční trať. Že aspoň již pršet přestávalo. Dešťové krůpěje usazující se na oknech vagonů již mizely a i na oloveném nebi se objevilo několik světlejších trhlin, snad předzvěst toho, že protivný studený déšť přestane.

Minula však hodina, minuly dvě a my jsme byli stále na jednom místě. V močálech poletuje hejno vran, které loví zbloudilé rybky a proudem vyhozené škeble a přihlížíme také reji vlaštovek, prohánějících se vzduchem za komáry a občas odpočívajících na telegrafních drátech. Odkudpak jsou? Zdejší, nebo poutnice z klidnějších severských krajů.

Konečně! Zase jedeme! Jak příjemný je to pocit, když po dlouhém civění na jednom místě opět cítíme otřesy vagonu a pozorujeme pohyb celé krajiny kolem.

Dunajské močály se svými hejny vran a vlaštovek nám mizí, zůstávají stranou a my jedeme černými poli, kolem zlato-rudolistých vinic o hrozny už oloupených. Kolem kukuřičných polí, u nichž se v šedo zeleném plevelu válejí ještě ohnivé koule dýní a melounů. Není divu, že za této zdoluhavé jízdy vjeli jsme do zemuňského nádraží až kolem třetí hodiny odpoledne.

A zase vidíme dunajské vody kol Zemuně a ještě z vlaku prohlížíme na druhé straně stojící Bělehrad. Jeho domy, vypadající z dálky jako dětská hračka, se shromažďují kolem vztyčeného prstu katedrální věže a dále se rozbíhají až k soutoku Dunaje a Sávy.

Vycházíme z nádraží přeplněného našimi a německými vojáky, na jehož budově jsou patry stopy srbských střel, a ubíráme se na nábreží. Válečný život je tu v nejnepříjemnějším proudě. Odcházejí vojenské oddíly a stejně tak i vozatajstvo k přístavišti, aby bylo dopraveno na srbskou půdu. Celé karavany povozů tu čekají, až na ně přijde řada při naložování. Všude lomoz, ruch a křik. Z nádraží sledujeme život na řece. Voda i zde zaplavila břehy a vystoupila značně vysoko. Vojáci jsou zde zaměstnáni nakládáním naplaveného dříví na nákladní lodě. Po řece se prohánějí motorové čluny. Projíždějí se parníky z větší části nákladní. Vlečné lodě projíždějí již s naloženými vojenskými oddíly a trémem, pokud není používáno pontonového mostu, který je postaven hned vedle zničeného železničního mostu.

Právě upoutal naši pozornost průvod skupiny srbských zajatců, ubírající se, pod dohledem našich vojáků s nasazenými bajonety, od pontonového mostu. Nejdříve jde asi 10 Srbů ve vojenských stejnokrojích, za nimi pak 30 mužů v občanském šatě, mezi nimi čtyři Makedonci ve svých známých národních krojích a s červenými fezy. Byli to srbsští vojáci a komiti, kteří v bojích o Bělehrad ztratili styk se svými oddíly a nyní se na výzvu našeho vojenského velitelství v Bělehradě přihlásili jako váleční zajatci. Ubírali se rychlým krokem kolem nás k nádraží. Všichni vysocí, štíhlí, opálení a zarostlí.

Vstupujeme na loď, která je pro nás připravena a má nás dopravit na bělehradskou půdu. Studený vítr nemilosrdně na nás dotírá. Vyhledáváme mírnější závětrí a pozorujeme, jak se nám Zemuň vzdaluje. Na nábreží v úkrytu vidíme ještě jedno naše dělo, na Bělehrad namířené, a u něho na strážní vojáka s karabinou, zachumlaného v plášti. Všechny přístavní čekárny nesou stopy obrovských zápasů. Okenní tabule rozbity i stěny poškozeny střelami z pušek i děl. Ba i zlaté vysoké osiky stojící na nábreží mají větve polámané. Již máme přehled přes celou Zemuň. Nad ní se tyčí kostelní věž. Opodál miléniový uherský pomník. Podle stavu jeho poničení je zřejmé, že se na něj zaměřila srbská děla. Vše se nám poněáhu vzdaluje. Jedeme kolem Rajského ostrůvku, na kterém se zachytila naše vojska a ze kterého byl následně proveden útok na Bělehrad. Dále objíždíme Kozarský ostrov, z něhož v noci ze 7. na 8. října přešly do útoku naše jednotky a dosáhly bělehradského území. Ještě dnes vidíme na břehu tohoto ostrova polámané vrby a další stopy práce našich ženistů, kteří v nepřátelské palbě připravovali pontony pro přechod našich jednotek.

Projíždíme pod bělehradskou pevnost, která je zcela rozmetána palbou našeho těžkého dělostřelectva. U ní stojí budova válečné školy zasažená asi čtyřmi granáty. Za ní důstojnické kasino, rovněž granátovými střelami zničené. Dole pod pevností, u břehu, jsou různá skladiště bez střech s rozstřílenými zdmi.

Celé město je jakoby zakleté. Z žádného komína se nekouří. Pouze ve východní tovární čtvrti třetí vysoký tovární komín, zoufale k nebi chrlí pruhy černého kouře a jako smuteční flór ho rozvíjí nad pevnost a nad město.

Lod' naše se zastavuje a my se po chvilce ocitáme na bělehradské půdě v nepohodlné dlážděné ulici „Carinsko pristanište“

Přehlízíme ještě jednou spousty vod a díváme se přes oba „válečné ostrovy“ (vojno ostrovy) k Zemuni, nad níž šedými mraky k západu pronikl měděný pás ukrytého slunce, do něhož se zvědavě a nedočkavě tyčí pohmožděný miléniový pomník zemuňský se svojí sousedkou kostelní věží. Jakoby oba chtěli vypátrat, cože se to nyní děje za dunajskými a sávskými vodami na srbské straně.

II. Ve městě srbských králů

Bělehrad!

Jaká pohnutá minulost až do dneška je v dějinách tohoto města! Již staří Římané oceňovali strategickou polohu tohoto města a usadili zde jednu ze svých legií. Tehdy ovšem Bělehrad měl jméno Singidunum. Ve středověku se Bělehrad jmenoval Alba Graeca (Řecký Bělehrad). Od 7. do 9. století patřil Avarům, v 10. století Bulharům, v 11. a 12. století byzantskému císaři. V letech 1241 až 1242 velmi utrpěl nájezdy Mongolů. Ve 12. století byl Bělehrad v rukou srbských. 29. srpna 1521 přešel za vlády sultána Sulejmana II. do područí Turecka. V průběhu následující doby byl třikrát Rakušany a Němci učiněn pokus o získání tohoto města, a sice v roce 1688 za Emanuela Bavorského, 1717 princem Evženem, 1789 Laudonem. Nemohl však být trvale udržen. Pouze v letech 1719–1739 patřil Bělehrad s velkou částí Srbska k Rakousku. V 19. století se stal Bělehrad hlavním městem srbského knížectví. Pevnost však zůstávala i nadále majetkem tureckým. Teprve roku 1867 byla Velká porta nucena diplomatickou cestou předat pevnost srbským panovníkům.

A jakých vnitřních událostí byl Bělehrad svědkem. Vzpomínáme-li jen na zavraždění knížete Michala roku 1868 v Topčidském parku spiklenci pod vedením advokáta Radovanoviče a roku 1903 zavraždění krále Alexandra a královny Dragy ve starém bělehradském konaku, na jehož místě dnes šumí ponurě jedle malého parku.

A dnes je Bělehrad mrtvým městem. Ulice jsou ovšem velice živé, prochází zde pořád spousta vojska pěšího i jízdního. Jedou karavany vozatajské, jedou automobily, na nábřeží křičí lodníci, ale domy – mrtvola vedle mrtvol. Okna rozbitá hlavně tlakovou vlnou vzduchu při explozích granátů a šrapnelů. V oknech se nikdo neobjeví, aby se z nich podíval, co se děje na ulici. Zdi jsou poškozeny granáty, koleje elektrické dráhy zanesené blátem, dráty zpřetrhány, sloupy přeražené. Obchody zavřeny a rolety prostříleny palbou z pušek z chvil, kdy v dolním městě vypukly prudké pouliční boje. Některé domy zasažené granáty jsou úplně zbořené. Všechno bez života.

Kráčíme kolem hotelu „Bristol“, jehož budova je stejného vzhledu jako ostatní. Bez okenních skel, s poškozenými zdmi. Jen v jednom se liší, protože ji právě upravují pro vojenské kanceláře. Dávají na vrata tabuli a do budovy vnášejí kancelářské potřeby. Za hotelem k nádraží se prostírá malý park. Smutný jak ani jinak na podzim nebývá. Nahé stromky v něm roztahují své větve. Křovinky zdobně se choulí bázlivě k sobě. U písečných stezek stojí pohodlné lavičky, ale není nikoho, kdo by si na ně usedl nebo se po cestičkách prošel. Jen pár vrabců spolu zápasí o svoji noční větévku, která by je ukolébala k spánku.

Po ulici kolem parku právě cválá oddíl německých hulánů s červeno-černými třepetavými praporky na kopích šikmo vpředu držných, předjíždí zvolna karavanu vojenských autobusů a zahýbá posléze vzhůru do města.

Na své cestě do vnitřního města přicházíme nad nádražím k malému domku, který první nám dává známky života. Vyhrnul se před něj čtyři malé děti. Zvědavě a mlčky si nás prohlížejí. Za nimi vyšel ven i stařík ve vysoké čepici. Starší žena otevírá papírem zalepené okno a volá děti domů. Přitom se na nás pátravě dívá.

A pak zase dům vedle domu mrtvý. Jdeme po špatné dlažbě dál, prohlížíme okolní zpustošené domy a rozbité brídicové střechy. Teď potkáváme dvě šařeny v černých šatech německy mezi sebou hovořící. Mají nákupní kabely v rukou a jdou k magistrátnímu úředníkovi, který tu jediný zůstal, aby jim poradil, jak a kde by si mohly koupit něco k jídlu. Po této stránce je značná nouze po celém Bělehradě. Zásob tu není a ačkoliv tu nezůstala ze 120 000 obyvatel více než čtvrtina, přece jen jsou každodenní potřeby značné. Přesto by nikdo neřekl, že je dnes v městě 30 000 obyvatel. Na ulicích není nikoho, kdo nemusí nutně jít za nějakou neodkladnou záležitostí. Všichni zůstávají ve svých bytech, což samozřejmě ještě zvyšuje dojem mrtvého města.

Ve vnitřním městě u některých závodů stojí vojenské stráže. Naši Dalmatinci. To u těch, ve kterých je nějaké cenné zboží. Tu a tam jsou na nějakých zavřených závodech nalepeny lístky, na kterých je německy a maďarsky napsáno:

Prosím, neotvírejte tohoto závodu a šetřte ho, jsem z druhé strany.

Na jiném je psáno:

Prosím, aby můj závod nebyl otevírán. Jsem rodem z Německa a jsem internován.

A podobně.

Zahýbáme kolem nové nádherné stavby hotelu „Moskva“ s mramorovými zdmi, nejmodernějšího slohu. Ale i zde jsou okna vysypána na chodnicích a prozatímne zabeďněna prkny. Zdi poškozeny střelami a v poschodí pod střechou díra po vybuchnuvším granátu.

Vcházíme na hlavní třídu bělehradskou, na které se nalézá královský Konak a četné ústřední úřady.

Mezi obvyklými vyhláškami vyzývajícími civilní obyvatelstvo k vydání všech zbraní, k zachování pokoje a pořádku nalézáme také vyhlášku podepsanou generálmajorem Alex. Kuchinkou, c. a. k. velitelem města Bělehradu, kde se mimo jiné uvádí:

V Bělehradě a okolí se zdržují srbsští, černohorští, francouzští, belgičtí, angličtí, japonští a ruští vojáci a dále pak Komitové. Tito se musí dobrovolně přihlásit nejpozději do 15. října 1915 jako váleční zajatci u c. a. k. policejního komisařství (stará skupština), anebo u nejbližšího vojenského velitelství. Zabezpečuje se jim, že se s nimi bude humánně zacházet. Jinak při dopadení s nimi bude naloženo jako s vyzvědači. Osoby, které zatajují pobyt a úkryt výše uvedených vojinů, budou soudně stíhány. Civilním osobám se zakazuje opouštět jejich byt po 6. hodině večerní. Hostinští a jejich zřízení dostanou zvláštní listiny, umožňující jim jejich přecházení na ulici za večera.

Nařízení toto je pak zvláště v poslední své části přísně dodržováno. Obyvatelstvo, pokud v Bělehradě zůstalo, je vojenskými úřady chváleno pro své vzorné chování. Do dnešního dne nebylo nutno proti němu zakročovat. Nedošlo ani k žádnému zatčení pro vyzvědačství. Večer, ba ani za dne, se nikdo, pokud nemusí, nezdržuje na ulicích. Každý jenom přeběhne za svým cílem, Nikomu ani nenapadne zastavit se, aby si prohlédl procházející vojsko, povozy či cokoliv jiného. Ale to je právě ta neživotnost a abnormálnost obvyklého velkoměstského života.

Na hlavní třídě přicházíme konečně k jednomu otevřenému obchodu. Je to knihkupectví. Ve výkladu jsou převážně knihy německé, několik srbských a nějaká kniha francouzská. V závěsní výkladní skřínce ještě několik časopisů anglických a francouzských silně zažloutlých z července.

A dál zase nic, než u několika podniků vojenská stráž. Tu a tam nalezen lísteček špatnou němčinou sdělující: *Prohledáno a nic závadného neshledáno.* Podpis nějakého poddůstojníka, patrně velitele hlídky, která měla prozkoumat domy a všechny úkryty v nich. Vcházíme hlavodí do hotelu „Balkán“. Dnes jediné restauraci v Bělehradě otevřené. Ale již skleněné tabule ve dveřích nás nemile překvapí. Jsou na nich archy bílého papíru a na nich modrou tužkou německy napsáno: *Posluž si sám.* Nevlídná pobídka. Jsme již značně unaveni a nyní máme ještě obstupovati kuchyni, kde se tísní značný počet našich i německých důstojníků a vojáků. Nicméně po chvíli se nám podařilo získat dobrou vůli jakéhosi hochy, který tu patrně působil jako číšník a projevil ochotu nám posloužit. Ptáme se, co dostaneme k jídlu. Chceme-li prý polévku. Ovšem. Odkvapí a pochvilí přináší talíř polévky. Dobrá polévka, hlavně pak, že je teplá. Zda chceme také pivo. Ovšem. Přináší

také pivo. A co dostaneme dále, tážeme se. Mnoho toho není. Mačkané brambory s cibulkou. Vlastně jenom ty mačkané brambory jsou k dostání. Dobrá, jen aby už byly na stole. Ve chvíle také jsou a chutnají výborně. Chlebem nemůže posloužit, ale tureckou kávu chceme-li. Ovšem, že chceme. Všechno bychom chtěli, co je jen trochu k jídlu. A kdyby nám byl nabídl nevím co, všechno bychom si poručili. Naštěstí byl tureckou kávu výběr vyčerpán.

Sedíme u horkého koflíčku, připalujeme si cigaretu a odpočíváme u restauračního okna. Na ulici dále přecházejí vojska, přejíždějí karavany povozů a vysoko nad městem se objevil dvouplošník. Letí níž, klesá a krouží nad námi. V místnostech restaurace je slyšet hukot jeho motoru. Je to náš aeroplán. Oblétl ještě několikrát město, jakoby se chtěl přesvědčit, zda je vše v pořádku a pomalu stoupá do výše, až zmizel našim očím nadobro.

Pak procházíme ještě městem a jeho mrtvými parky. Jdeme přes tržiště, kde je otevřený pouze stánek s ovocem. Jdeme znovu kolem domů zpusťšených a rozbitých granáty. V jejich ruinách však začínají zdvičelí holubi nosit trávu a větvičky na svoje nová hnízda. Na chodnicích šlapeme do spousty skla z rozbitých oken a výloh. Na ulicích nacházíme trychtýře po vybuchlým granátech způsobených našimi děly všech kalibrů včetně největších ráže 42 cm. Za soumraku nastupujeme na loď, abychom se převezli do Zemuně, kde budeme přenocovat.

Mrtvé město za večera vyvolávalo ještě ponuřejší dojem. Nejenom domy bez světel, ale i ulice tmavé, jen tu a tam osvětlené acetylenovými světly.

Sestupujeme po schodech k nábreží a kocháme se pohledem na Sávu i Dunaj, na třepotající se světla lodí a pontonového mostu na vodě a dále se díváme na elektrickými světly zjasněnou oblohu nad Zemuní.

Přecházíme jednu z nábrežních ulic. Strhané telegrafní dráty se nám pletou pod nohama. Musíme se vyhýbat zpřeráženým železným sloupům, které kdysi držely vrchní vedení elektrické dráhy. Potom přicházíme ke karavaně povozů, čekajících v ulici na vydání zásob, které mají být odvezeny na frontu. Mátožné světlo svítlen na vozech jenom matně osvětluje ulici. Proti nám volným krokem přichází zástup lehce zraněných vojáků ubírajících se mlčky k nejbližší polní nemocnici. V temné, zešeřelé ulici bělají se čerstvé obvazy temných postav, jakoby světélkovaly.

Jdeme na druhou stranu ulice, a tu slyšíme, jak vpředu vozatajské karavany na sebe někteří vojáci volají česky. Jak rádi bychom se k nim odebrali a pohovořili s nimi. Ale bohužel se blíží doba našeho odjezdu. Odcházíme a za námi se nese temnou ulicí melodie, hraná na fučací harmoniky některým naším vozatajcem, který rázně podle Kmocha zanotoval: „Andulko šafářova...“

III. V královském konaku

Časně zrána nastupujeme svoji lodní cestu opět ze Zemuně do Bělehradu, za stejné scenerie. Na vzedmutých vlnách řeky plují černé nákladní lodě a mezi nimi se řítí motorové čluny rozrážející kalné vody. Zajíždíme zase až ke Kozarskému ostrovu a zahýbáme zpět k přístavišti, ve kterém kotví řada temných lodí. Od tmavé barvy jejich trupů se odrážejí bílá těla racků, kteří se tu prohánějí. Mávají křídly a spokojeně krouží nad vodou. Snad jsou spokojeni proto, že přečkali dva dny a celou noc dělostřeleckého bombardování.

Naše loď musí zakotvit až na konci celé řady lodí, které zde již kotví a čekají na vyložení nákladu. Pět nákladních lodí tak musíme přejít, než se dostaneme na břeh. Procházíme mezi uličkami vysoko zarovnanými pytlí s ovsem a moukou. Mezi bednami s municí. Pak se ocitáme posléze v nám již známých přístavních uličkách Bělehradu.

První cíl naší dnešní návštěvy je prohlídka královského konaku, stojícího na hlavní bělehradské třídě.

Prošli jsme před tím ještě několik ulic, přičemž náš zvláštní zájem upoutala budova rakousko-uherského vyslanectví ve Studenické ulici a budova vyslanectví německého v ulici Kronske. Obě

byly po odchodu vyslanců zapečetěny. Na německém vyslanectví byla nepoškozena porcelánová tabule se jménem posledního vyslance při bělehradském dvoře barona Grieisingera, rovněž úplně nedotčena. Pouze několik okenních tabulí bylo rozbito, patrně tlakovou vlnou při výbuších granátů v okolních ulicích.

Na hlavní třídě předcházejí nás oddíly našich vojáků, pochodujících na frontu. Vojáci v plné výzbroji opatření lopatkami na hloubení zákopů. Rozhlíží se kolem sebe po opuštěných domech. Zvláštní jejich pozornost upoutává rozsáhlá žlutá budova s postranním nádvorním parkem, na jehož druhé straně stojí nová bílá budova moderního slohu, ještě nezařízená.

Je to královský konak. Žlutá budova až do války byla sídlem krále Petra. Novostavba, která je již pod střechou, ale bez zařízení, měla být jakýmsi pomníkem balkánské války 1912–1913, ale k přesídlení krále do ní už nedošlo.

Dnes ovšem budovy konaku jsou úplně opuštěny. Na nádvoří za parkem se střídají jen rakouské vojenské stráže a stejně tak před konakem u vchodu stojí rakouští vojáci na stráži.

Stejně tak v opuštěném paláci ruského vyslanectví, který stojí na hlavní třídě přímo před konakem, stojí u vchodu naši vojáci na stráži. V pohnutých dobách na začátku současného světového válečného požáru právě tato budova získala na historickém významu. Právě v této budově působil předposlední ruský vyslanec na srbském dvoře Hartwig. Ten zde zemřel, byv náhle raněn mrtvicí. Nový vyslanec kníže Trubeckoj již nepřišel do Bělehradu, ale nastoupil službu v Niši, kam se po vypuknutí války odebral královský dvůr i s kabinetem.

A již jsme vedeni našimi důstojníky, kteří nás provázejí do královského sídla. Jdeme kolem parkové ohrady z kovových sloupků v kamenných podstavcích. Mezi nimi je rovněž v betonovém chodníku trychtýř po výbuchu granátu, který je provizorně opravený. Procházíme branou u novostavby, která stojí na nádvoří mezi oběma konaky a již zmíněným nevelikým parkem, na jehož místě stával starý konak zavražděného Obrenoviče, krále Alexandra.

Za parkem jsou nízké budovy hradní stráže a před nimi ještě opěry pro pušky strážního oddílu, ale dnes už tu nikdo není. Pouze ve vedlejších budovách jsou stráže našich rakousko-uherských vojáků, kteří jediní střeží bělehradský královský konak.

Vstupujeme do vstupní haly konaku. Jdeme po několika schodech, u nichž jsou složeny na hromadě mosazné tyče kobercové, mosazné lustry a jiné ozdobné předměty z těchto kovů. Zřejmě jsou přichystané pro naši válečnou sbírku barevných kovů.

A podél zdi stojí v malebném nepořádku psací stůl, tam jakýsi toaletní stůl a všude kolem poházeny různé papíry a obrázky. O zeď stojí opřena reliéfní mapa starého Srbska. Vcházíme dále do jakési prostranné auly, v níž jsou dřevěné umělecky zdobené schody, vedoucí do prvního patra. Zde byl vlastní byt srbské královské rodiny. Schody tyto, které se zvedají ze dvou stran a v přízemí obklopují malou vodotryskovou nádrž, která je dnes vyschlá, jsou jedinou památkou na starý konak, ve kterém zahynul úkladnou vraždou král Alexandr. Zdobené schodiště zakoupil na vídeňské výstavě v roce 1882 tehdejší srbský král Milan.

I zde je dnes velký nepořádek. Na zemi se povalují bez ladu a skladu nejrůznější předměty, knihy, obrazy. U zdi leží obraz krále Petra v životní velikosti, různá alba na podobizny, jednotlivé listy novin, židle, křesla a stoly.

Vcházíme do trůnního sálu, kam již před rokem přišla návštěva z druhé strany fronty, a to dělostřelecký granát značného kalibru. Vlétl do konaku otevřeným oknem knihovny, umístěné na straně hlavní bělehradské třídy. Narazil na zeď sousedního trůnního sálu, rozhodil ji a od té chvíle visí podlaha královské knihovny do trůnního sálu a po zemi jsou rozházené knihy hlavně anglické a francouzské.

I v ostatních sálech je pustó. Cenné věci byly včas odstraněny a v konaku byly ponechány jen drobnosti. Ty se nyní povalují všude, kam oko pohlédne. Vedle podlouhlé jídelny, úplně

vyprázdněné s parketami vytrhanými výbuchem v sousední knihovně je jakýsi malý pokojík, dalo by se říct „kredenc“, kde jsou skleněné a porcelánové nádoby ozdobené znakem srbských králů. Jiného nádobí tu není.

Před vchodem na balkon je domácí královská kaple – dnes vlastně jen zbytky z ní. Pravoslavný oltář je rozhozený, za ním opět všechno možné. Modlitební knihy srbské, potrhané noviny francouzské, srbské, chorvatské i ruské. Také jeden velký obraz krále Petra se tam válí a stejný nepořádek před oltářem i na galerii.

Podobný, ne-li stejný obraz poskytl i ostatní sály královského konaku. Němečtí i naši důstojníci zde procházejí a prohlížejí obydlí krále Petra a jeho synů. Hosté, jaké královský konak neviděl a ani se jich nenadál.

L. T.

Příloha Budišovského zpravodaje č. 1/2009

Samostatně neprodejné

Vydává: Obecní úřad Budišov, IČO 00289159, tel. 568 875 110, e-mail: ou.budisov@horacko.cz

Redakce: Karel Pavlíček (e-mail karel_pavlicek@volny.cz, tel. 568 875 212),

Mgr. Jiří Horák.

Technická realizace: Ing. Ladislav Dokulil

www.horacko.cz/budisov/zpravodaj

Vyšlo v Budišově dne 30. 6. 2009

Tisk Tiskárna Charvát, s. r. o., Velké Meziříčí